

**Personer från religiösa samfund (kristna och muslimer),
Tjänstemän från Uppsala Kommun,
Ungdomar som läser mediaprogram och
SFI-studerande för**

samtal kring värderingar om Känslan för det allmänna Sverige

**Av Lise-Lotte Gustafsson
inom ramen för Flyktingfondsprojekt Kom In, Uppsala
Kommun.**

Med reflekterande kommentarer av Olof Franck

Förord av Lise-Lotte Gustafsson

Detta är den tredje och sista rapporten som grundar sig på fokusintervjuer som gjorts inom ramen för projektet Kom In. Den här skriften grundar sig på samtal som genomförts i fem fokusgrupper där personerna samtalat med varandra inom gruppen kring temat Känslan för det allmänna Sverige. Dessa fokusgruppsintervjuer var en del av projektet Kollektivism möter Individualism, Kom In.

De fem fokusgrupperna som deltog i denna studie bestod av människor från:

- Livets Ord, Pingstkyrkan och Missionskyrkan Det var fyra personer som var delaktiga i denna intervju, en kvinna och tre män.
- Uppsala Moské. Det var fem personer som var med i denna intervju. De var alla män som deltog och de var utvalda av styrelsen i Moskén.
- Tjänstemän inom Uppsala Kommun. Denna grupp bestod av fem personer som alla var kvinnor och över 45 år.
- Tjejer som läser inom medieprogrammen på Grafiskt utbildningscenter i Uppsala. Det var fem tjejer som alla var myndiga och läste i årskurs 3.
- Män som läser SFI som är korttidsutbildade. Det var tre män som deltog.

Vid genomförandet av fokusintervjun i SFI-gruppen deltog också en tolk. Alla medlemmar i SFI-gruppen var arabisktalande. Både moderator och assistent i de fem fokusgrupperna var personer från Introduktionsenheten i Uppsala Kommun.

Mitt syfte med dessa fokusgruppsintervjuer var att lyfta fram att det i Sverige idag finns en mångfald av värderingar, som i detta fall, inom temat Känslan för det allmänna Sverige. En förförståelse har varit att dessa värderingar ska kunna sättas i relation till teorier kring modernitet och postmodernitet och till en världsomspännande livsåskådningsundersökning, World values survey (Inglehart & Welzel, 2005). Det har också tydligt framkommit att det finns en mångfald av de tänkta värderingsskillnaderna och att de kan sättas in i nämnda teoribildningar. Även om också varje person själv kan ha värderingar som täcker över hela skalan traditionell, modern och postmodern.

I intervjutexten har jag integrerat några reflektioner kring det personerna sagt, också några gånger utifrån dessa teorier. Men framförallt har jag låtit personerna i de olika grupperna själva få komma till tals. Vi kan i intervjuerna följa långa resonemang kring svåra frågor i dagens svenska samhälle och personerna i de olika grupperna kommer med många tänkvärda exempel. Sist, efter alla intervjuer, har jag formulerat några avslutande tankar och reflektioner över sådant jag själv tyckt varit viktigt att lyfta från dessa samtal.

Efter varje intervju har Olof Franck, docent och författare, med reflekterande analyser satt det personerna sagt i ett vidare sammanhang. Detta under rubriken: Att fundera över. Något som Olof själv beskriver enligt nedan.

Och så några sluttankar utifrån mitt uppdrag som projektformulerare och projektledare för Kollektivism möter Individualism, Kom In.

Jag är helt övertygad om att många människor idag har ett mycket stort behov av att få mer kunskap kring värderingar i olika kulturella kontexter, något jag får bekräftat i de föreläsningar och kompetensutvecklingsdagar jag håller. Men framför allt, så behöver vi människor också ha möjlighet att prata med andra vuxna kring våra tankar och känslor kring livet i dagens Sverige. Samhället är idag så komplext för oss alla, vare sig vi är födda i Sverige eller i något annat land. De normer och värderingar vi själva uppfostrats med är inte alltid längre gångbara och ibland är de till och med helt olika detta samhälles värderingar. Detta kan skapa förvirring, osäkerhet och kanske också ångest hos några av oss. Den interkulturella dialogen är alltså nödvändig i ett fungerande mångfaldssamhälle!

Bakgrund till kommentarer till rapportens samtal med rubrikerna Att fundera över, av Olof Franck

I det följande kommenterar jag de samtal kring Känslan för det allmänna Sverige som de olika fokusgrupperna genomför. Det har varit lärorikt att ta del av dem och spännande att följa de vägar utmed vilka respondenterna resonerat. Kommentarererna kan ses som försök att komplicera den, tror jag, ofta förenklade bild vi människor tecknar av både andra och oss själva när vi önskar ge uttryck för likheter och olikheter i uppfattningar om bland annat etiska och existentiella frågor.

Jag har vid författandet av kommentarererna haft tre intentioner eller ledstjärnor, i syfte att ge ett underlag för läsaren att själv fundera över de samtal som inkluderas i rapporten:

1. *Att försöka fånga de värderingsmässiga rörelser människor oavsett bakgrund och livssituation formar och formas av när bestämda frågor rörande gott och ont, rätt och orätt sätts på dagordningen.* Vi luras nog ofta att tro att de värden vi på en eller annan grund anser oss kunna tillskriva enskilda, grupper, kulturer eller samhällen, är oföränderliga. Kanske blir det lättare för oss att koda av medmänniskor och omvärld på det sättet. Men det är en osäker och förvillande väg att gå. Människor förändras, det gör också grupper, kulturer och samhällen. Vi befinner oss alla i ett slags kulturell korridor där vi rör oss i cirklar och i fram- och återprocesser. Där skapas värden och *förhållningssätt till värden*. När vi möts över de gränser som av ett eller annat skäl anses betydelsefulla att hålla vid liv – sociala, kulturella, religiösa eller andra – möts vi inte som stelnade representanter för i evighet cementerade värden, utan som levande individer som går in i en gemensam rymd av möjligheter. Vi reser i samtal mellan planeter – egna och andras – och upptäcker nya världar, återvänder och ser vår egen tillvaro i ett nytt ljus. I dessa resor som vi företar ensamma – och ändå tillsammans – händer någonting med oss: vi utvecklas, ser det vi tidigare inte kunde eller ville se och anar skiftningar och nyanser som kanske förut var okända för våra ögon.
2. *Att sätta de värderingsmässiga rörelserna i relation till aktuella samhällsfrågor.* Se vi att varken andra eller vi själva måste inta en gång för alltid givna positioner när det handlar om hur vi förhåller oss till olika etiska och existentiella frågor, kan vi lättare förstå betydelsen av att odla ett resonerande och prövande förhållningssätt inför livet och tillvaron. Det är bra att kunna ta ställning i frågor som är betydelsefulla och det är bra att kunna argumentera för de ställningstaganden man gör. Men man måste parallellt med de val och beslut som görs i ett etiskt och ett existentiellt sammanhang alltid hålla en medvetenhetens dörr öppen för att ta resonemanget, argumenten, tankestråken vidare. I den här rapporten diskuteras familjebegrepp och familjerelationer. Många menar sig finna övertygande vägar att gå när det kommer till en tolkning och en tillämpning av dessa begrepp och relationer. Det är något viktigt och lovvärt att människor har mod och medvetenhet att ta ställning i dessa frågor. Men det betyder inte att dessa ställningstaganden inte kan eller inte får diskuteras, undersökas, prövas, analyseras. Samhällen förändras och det gör också de frågor människor finner vara värda att fundera över och diskutera. Det som i en tid eller en kultur eller en social kontext upplevdes vara en framträdande fråga kanske i en annan tid och kultur och social kontext inte alls upplevs på det viset. Där kanske andra frågor och andra svar sticker ut, provocerar, känns angelägna. Det här är ett skäl till att låta debatten och dialogen kring samhällseliga frågor, små som stora, fortleva och aldrig stanna - som om den skulle ha haft *ett* givet slut.
3. *Att framhålla vikten av att skilja mellan relativitet och relativism.* Vi har alla uppfattningar vi finner vara viktiga att vårda, uppfattningar vi nog har väldigt svårt att tänka oss att kompromissa om. När någon ifrågasätter det vi vill hävda som sant eller rätt eller rimligt, kan vi känna oss provocerade, hotade – ja, kanske rentav skrämde inför tanken på den avgrund som syns kunna öppna sig bara man *tänker sig* att man skulle kunna ha fel. Den trygga världen rubbas och alternativet är kaos. Så här kan vi alla av och till tänka när vi ser våra grundläggande föreställningar och meningar prövas av omvärlden och dess människor. Men det är inte farligt att se att vilken position jag än intar i förhållande till en bestämd fråga, så har detta i någon grad att göra med vilka omständigheter och utgångspunkter jag börjar i. Det

Syftet med kommentarerna är att inspirera till reflexion och eftertanke. Resonemangen är inte författade med målet att vetenskapligt kategorisera och systematisera de synpunkter och infallsvinklar som möter i de olika fokusgruppernas samtal. Snarare har målet varit att öppna upp tankestråk och, kanske, tillhandahålla redskap som skulle kunna visa sig vara användbara i de processer av tolkning och vidare utveckling där läsaren agerar, funderar och spelar en huvudroll.

BAKGRUND TILL PROJEKTET OCH FOKUSGRUPPSINTERVJUERNA.....	6
INTERVJUERNA	8
GRUPPEN MED KRISTNA DELTAGARE	8
GRUPPEN BESTOD AV EN MANLIG PASTOR OCH EN KVINNA FRÅN FÖRSAMLINGEN LIVETS ORD, EN MAN FRÅN PINGSTKYRKAN OCH EN PASTOR FRÅN MISSIONSKYRKAN.....	8
ATT FUNDERA ÖVER.....	28
GRUPPEN MED DELTAGARE FRÅN MOSKÉN I UPPSALA	35
ATT FUNDERA ÖVER.....	46
TJÄNSTEMÄN MED ÅLDER 45 ÅR OCH UPPÅT	53
ATT FUNDERA ÖVER.....	78
GYMNASIETJEJER SOM LÄSER MEDIAPROGRAM	83
ATT FUNDERA ÖVER.....	95
SFI-STUDERANDE MÄN MED KORT UTBILDNINGSBAKGRUND FRÅN HEMLANDET	100
ATT FUNDERA ÖVER.....	106
NÅGRA AVSLUTANDE TANKAR OCH REFLEKTIONER	111
PROBLEMFÖRMULERING.....	112
SYFTEFORMULERING	113
FRÅGESTÄLLNING	113
INTERVJUGUIDE FÖR TEMAT KÄNSLAN FÖR DET ALLMÄNNA SVERIGE	114
BEGREPPSDEFINITIONER.....	115
METOD	115
KVALITATIV METOD MED INTERVJUER I FOKUSGRUPPER.	115
TVÅ TESTGRUPPER	116
RESPONDENTERNA FÖR DETTA TEMA VAR	116
URVAL	116
REKRYTERING AV PERSONER TILL FOKUSGRUPPERNA.....	116
ETISKA ÖVERVÄGANDEN	117
TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	117
TEORI.....	117
TACK!.....	119
LITTERATUR	120
BILAGA.....	121

Bakgrund till projektet och fokusgruppsintervjuerna

Projektet Kollektivism möter Individualism, Kom In, var praxisbaserat med bas på Introduktionsenheten för flyktingar och invandrare i Uppsala Kommun. För att säkra ett vetenskapligt förhållningssätt i upplägg av fokusgruppsintervjuerna så har professor Eva Sandstedt haft uppdraget att bistå projektledare Lise-Lotte Gustafsson med denna kunskap. Det var också Eva Sandstedt som bland annat bidrog till att vi genomgående använde fokusgruppsintervjuer. Denna skrift gör dock inga anspråk på att vara akademiskt oangripbart. På så sätt har den kunnat formuleras friare från de givna ramarna som råder inom den akademiska världen. Men för den läsare som önskar veta mer om teoretisk bakgrund, val av metod och frågeställningar så finns detta att läsa längst bak i denna skrift.

Både projektet Kom In och nedanstående fokusgruppsintervjuer tar sitt avstamp från att Sverige idag är ett mångkulturellt land. Det svenska folket har en mycket stor spridning i sina värderingar om individens roll i familj och samhälle. Som illustrerande exempel kan jag berätta att när jag själv växte upp under sextio och sjuttioalet såg värderingarna i Sverige kring individens roll i familj och samhälle annorlunda ut än vad de gör idag. Sverige var då ett mer homogent land och man talade till exempel om gråsossevärderingar och om medelklassvärderingar. Det var kärnfamiljen som var det självklara idealet som typ av familj och mycket viktigt för de flesta familjer var ett begrepp som *privatlivets helgd*. Att så att säga göra rätt för sig var något mycket viktigt för de flesta, så att gå till socialtjänsten var nästintill otänkbart. Det var inte heller lika accepterat att handla på kredit, som det är idag. Hemmafruar fanns fortfarande i många familjer. De ekonomiska lagarna riktades till familjen som enhet så om båda makarna i en familj jobbade så sambeskattades de.

Det har alltså hänt mycket med värderingarna i Sverige. Enligt en världsomspännande värdegrundsundersökning har det svenska folket förändrat sina värderingar till att idag vara det folk som har världens mest individualistiska åsikter, se bild 1. I dag ger människor i Sverige uttryck för värderingar som sätter individens personliga integritet väldigt högt. Det innebär också att det finns en stor tolerans kring andras individuella rätt till integritet och att själv få definiera vem man är och vad man vill. Denna tolerans berör t ex val av partner, sexuell läggning mm. De undersökta värderingarna i Sverige talar för att man tycker att det är viktigt med jämställdhet mellan könen och med jämlikhet mellan människor med olika etniska och religiösa ursprung mm. I Sverige finns idag många ensamhushåll och familjer med en förälder och så kallade styvfamiljer.

Samtidigt som det i Sverige skett stora förändringar i värderingar mot ökad tro på individuell integritet så har det flyttat många människor till Sverige från länder med mera traditionella värderingar. På nedanstående kulturkarta kan man se att längst ner till vänster så befinner sig länder med traditionella och kollektivistiska värderingar. I dessa länder som är förindustriella finns ingen byråkrati eller institutionell social omsorg utan det är den utvidgade familjen, släkten, som står för detta skyddsnät för de svagare inom släkten så som barn, gamla, sjuka och handikappade. Till detta hör värderingar att man har en stark tilltro till hierarkiska system och patriarkala/kollektivistiska familje- och samhällsordningar. För att skydda en släkts egendomar och på så sätt grunden för det sociala skyddsnätet så är det viktigt att giftermål sker med omsorg om detta. Det är alltså ofta en sak för familjens äldre och klokare att bestämma sig vem ungdomarna ska gifta sig med. En stark gudstro och att få många barn är också värderingar som hör till dessa samhällen. Länder som hör hit är många länder i Afrika och Sydasiens.

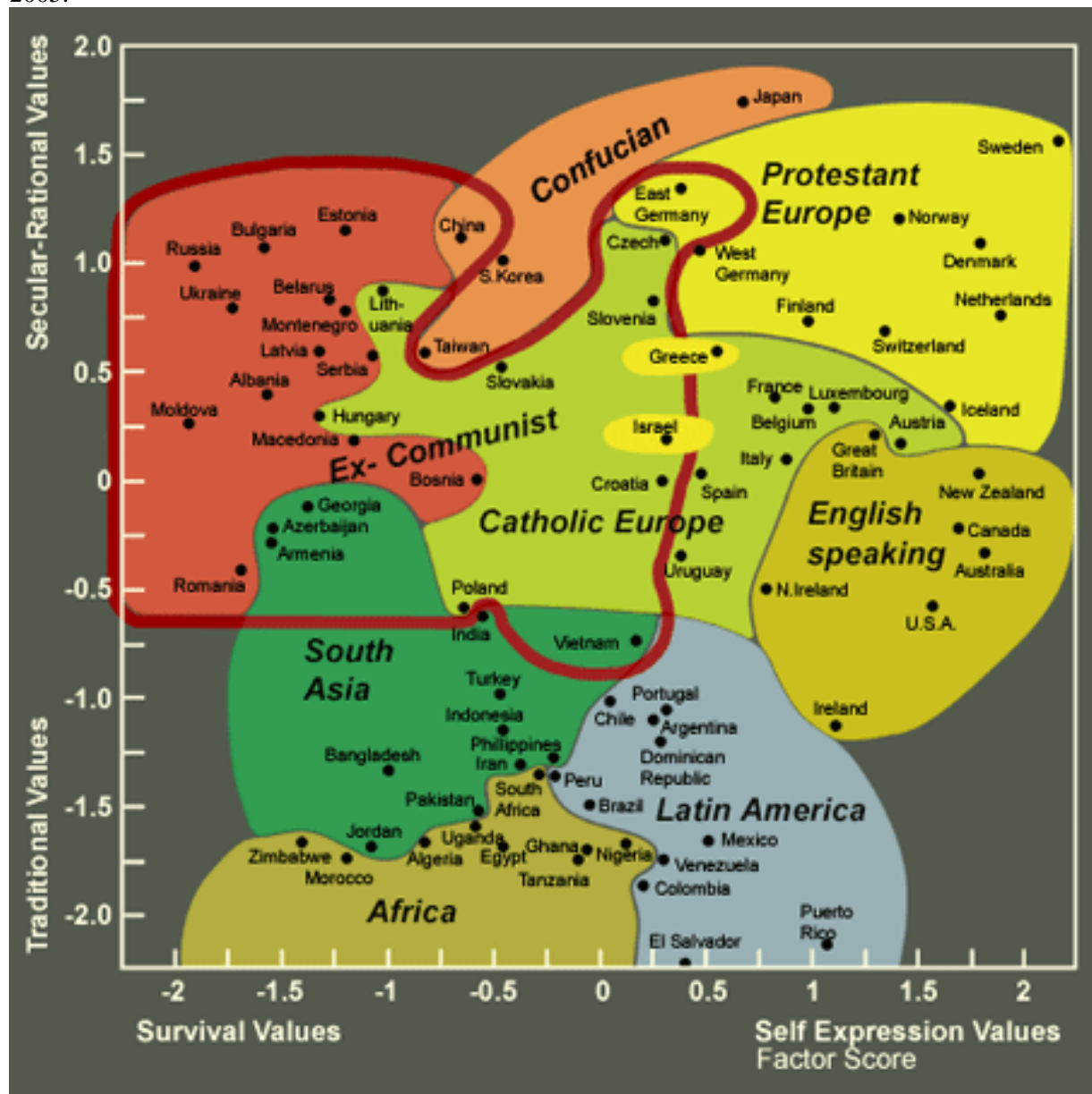
Vidare ser man utefter den lodräta y-axeln på kulturkartan, de industrialiserade länder som ännu inte utvecklats till tjänste och informationssamhällen. I dessa länder värdesätts en trygg ekonomi framför rätten till individuell självbestämmanderätt. Här har man en hög tilltro till vetenskap och teknologi men en låg social tillit. Här hittar vi länder från det forna Östblocket.

Länder utefter vågräta x-axeln som beskriver den individualistiska dimensionen men där man fortfarande är traditionalister och bl. a har en stark gudstro är länder i Latinamerika. Ovanför de latinamerikanska länderna ligger USA, följt av Europa. Högst upp i det högra hörnet finns alltså

Sverige, tätt följt av de övriga nordiska länderna. I detta hörn präglas värderingarna av individualism och rationalism/sekularitet

Det är dock viktigt att påpeka att det inte är så enkelt som att etnisk eller religiös bakgrund påverkar vilka värderingar en människa har. Även i Sverige finns mer traditionalistiska värderingar och tvärtom har givetvis människor i alla kulturer också moderna och postmoderna uppfattningar.

Bild 1. Kulturkarta ur Inglehart och Welzels bok *Modernization, Cultural Change and Democracy*, 2005.

Intervjuerna

Nedan följer de fem intervjuerna en efter en. Då alla respondenter intervjuades hade de en bokstav framför sig för att behålla deras anonymitet. Dessa bokstäver har jag låtit stå kvar, i stället för att döpa om personerna. På detta sätt kommer inga associationer av namn att färga innehållet i det som personerna säger. Efter varje intervju finns reflekterande kommentarer med rubrik Att fundera över, skrivet av Olof Franck

Gruppen med kristna deltagare

Gruppen bestod av en manlig pastor och en kvinna från församlingen Livets Ord, en man från Pingstkyrkan och en pastor från Missionskyrkan.

Moderatorn inleder detta samtal med att säga ...**det är fritt för var och en att börja säga nånting om det allmänna Sverige. Man behöver inte utgå från bilden man kan ha tankar innan man såg den också om man vill säga nånting...**C inleder samtalet med att både räkna upp några offentliga institutioner men konstaterar också att vi genom hela våra liv på olika sätt ofta är knutna till olika samhällsinstanter:

det är absolut utbildning och kultur...vårt välmående, ålderdom, barndom det är ju hela samhället där också då kanske. Uppgift på nåt sätt att också va individcentrerad, att det är många bitar som ska gå ihop liksom. Sjukvården har vi också en bild på där.

C säger att samhället har en uppgift att vara individcentrerat. A fortsätter att resonera över hur han ser på det allmänna Sverige:

Jag tänker också på det öppna samhället att det, med tanke på det allmänna samhället att det också är det öppna samhället att det är nånting vi behöver värna om. Friheten, individens frihet. Jag tänker också på generationer, hur viktigt det är att värna om att generationerna inte delas upp utan att det också finns ett samspel mellan dom olika generationerna.

Individens frihet men att värna om generationerna säger A vilket skulle kunna tolkas som ett möte mellan ett traditionellt oh ett postmodernt synsätt. B instämmer i det A säger om vikten att känna sin bakgrund:

En del av det allmänna Sverige är ju att inte glömma hur våra rötter ser ut och våran historia....

D för nu in upplevda förändringar i det allmänna Sverige:

Det allmänna Sverige är väl nånting som också har förändrats väldigt mycket och som väl kanske speglas av den här bilden längst ner till vänster bäst när jag tänker på det alltså att det är ett mer mångkulturellt samhälle. Man hör folk som gillar Sverigedemokraterna och andra...som tänker sig att det skulle kunna vara möjligt och till och med kanske önskvärt att vrida tillbaka klockan till nåt sådant helsvenskt Sverige eller nåt. Det är ganska bra också med rötterna som du säger att tänka också på då att Sverige har varit ett invandrar och utvandrarland under oerhört lång tid. Under väldigt lång tid mest är det ett invandrings land egentligen innan 1870 talet. Frågan är ju hur många som kan härleda sina rötter enbart tillbaka till Svenskt va och vad som är alltså när du säger det allmänna Sverige, vad som är svenskt.

Ja, vad är det egentligen som är svenskt och vad är inte svenskt? B funderar kring detta och säger:

Jag har funderat en del på det där och för mig så är alltså Sverige ett fantastiskt land, alltså Sverige för mig är Kebnekaise i norr, det är Dalahästarna i Dalarna, det är Wasaloppet och det är Skanör, Falsterbo med korsvirkes hus, det är Mälardalen och skärgårdarna och gärna en sol som lyser med blågula i topp, . . utan några som helst inslag utav bruna skjortor och kängor...Det här som du är inne på att Sverigedemokrater och andra destruktiva krafter har liksom stulit Svenska flaggan och våra svenska symboler, jag skulle vilja ta dom tillbaka och göra dom till nånting fantastiskt och fint egentligen. Och i det här alltså så finns alltså den, som jag förstått, den Svenska gästfriheten. Att folk som kommer utifrån och behöver en fristad utav någon anledning ska kunna bo här och stanna här hos oss. Det är väl en del utav det allmänna Sverige att få del av våran välfärd här.

B ger uttryck för en stolthet över Sverige och det upplevt svenska men utan nationalistiska förtecken. I detta är också den svenska gästfriheten viktig säger B. D fortsätter med att betona att Sverige inte kan ses som något skilt från människor från andra länder och influenser utifrån:

Men också att våran välfärd faktiskt är byggd på att människor har kommit till Sverige. Om man tittar på 15-1700 talet, alla som kom och ja formligen byggde det här landet med gruvnäring och kunskap av alla slag jag tycker det är viktigt att påminna sig för annars kan man få för sig att det handlar om nånting som började på 1970-talet. Så sent som 60-talet var det ju fortfarande massiv arbetskraftsinvandring och jag tror inte Volvo, och jag kommer ju från den sidan och jag tror inte eller jag är övertygad om att Volvo inte kunnat byggas upp på det sättet och SKF i Göteborg så här utan massivt med folk från gamla Jugoslavien, Italien, Sydeuropa.

Varpå någon i gruppen sticker in med:

och Finland!

A gör över i ett annat spår:

...det som är centralt, även i bilden, det är ju utbildningen då. Det är ju också nånting som bidrar till det allmänna och det öppna samhället just eftersom kunskap är makt. Kunskap är ju, ger ju en chans till att utvecklas och ta sig vidare i livet så att säga. Bygga en framtid! Så det är också nånting som vi i Sverige alltid har värnat om och som har funnits med länge egentligen, just det här att barnen ska få gå i skolan och rätten till utbildning osv. Det är också en viktig sak för det allmänna samhället.

D hakar på:

...på det stora hela så tror jag vi har oerhört god utbildning alltså som vi ska slå vakt om på alla sätt. Där har ju Sverige lyckats på nåt sätt också att ständigt kunna, eftersom dom inte har krig och vi kan liksom låta saker och ting utvecklas. Ta bara en sån sak som friskolor som har kommit in ganska förhållandevis oproblematiskt va, alltså det är en del diskussioner men eftersom man löste det på ett svenskt sätt så är det fortfarande offentligt reglerat och tydligt och barnen i centrum och såhär va, och det tycker jag är typiskt Sverige, att vi resonerar oss fram i väldigt stor utsträckning. Jag tittar på konflikter i andra delar av världen så är ju våra konflikthärddar här är ju otroligt försiktiga på alla områden på några sätt, tittar man på det utifrån kan man nog säga att vi är överens om nästan allting, alltså på den politiska skalan, alltså den här normala politiska skalan och sådär.

D talar mycket om att utbildningen sin bild av att skolväsendet i det svenska samhället kunnat utvecklas dels på grund av långvarig fred och att det inte inom det svenska samhället funnits så kraftiga konflikter. B håller inte riktigt med:

Men visst finns det väl ändå en baksida på det... knivar i skolan och elever som hotar sina lärare och allt det här, jag menar barnen idag det är ju alltså en tragisk situation egentligen stundtals för man ser ju dom nere på stan, tolv-trettonåringar drar omkring. Påfallande många har jag sett berusade och övergivna av sina föräldrar. Det är ju ändå trots allt baksidan av vårt välfärdssamhälle.

D säger:

Fast det tänker jag inte som skolans baksida.

Varpå någon i gruppen uttrycker:

Det är ju familjerelaterat.

Här skiljer de på det allmänna Sverige och på den privata, familjesfären. D Fortsätter tankarna kring barnens situation i Sverige idag:

...hur det har gått till är lite svårt att sätta fingret på riktigt men alltså vi lever och låter våra barn idag växa upp i en ganska gränslös värld och det är otroligt orättvist faktiskt

En gränslös värld säger D och då frågar B:

Får jag skjuta in bara. Hur tänker du då på gränslös?

Här visar D att han också är kritisk till det postmoderna samhället, att det har sina baksidor. D säger såhär:

Jag menar att i skolan försöker man ju att sätta gränser men...man är oerhört ensam om det. Alltså dom som håller på med idrott dom kan man relatera till; "Hur tänker du när du är på träning, kommer du försent då?" "Nä då får jag inte spela". Där finns gränser. Men hemma och i andra sammanhang, alltså i media och sådär. Jag tycker faktiskt att vi lämnar barn och ungdomar oerhört tidigt idag att göra sina egna val; "Lycka till". Och hur bra är det, hur många är det som klarar det? Det är dom som kommer från trygga miljöer va, trygga familjer där det finns kanske en gränssättning, dom klarar det.

B funderar vidare över detta:

... när började det rent historiskt att förändras?...när den här gränslösheten började förändras ifrån stadiga gränser till att lösas upp till det samhället som vi har idag?

På detta svarar D:

Jag kan nog tycka att det har hänt under min livstid men det är väldigt svårt när man försöker få syn på det sådär.

B har sin syn och säger:

Jag har funderat på det här och med risk för att sticka fram hakan och allt det där så brukar jag tänka på 40-talisterna på 60-talet när dom stod på barrikaderna och kämpade för alla rättigheter. Alltså sina rättigheter att det var liksom då som normlösheten slog rot och har liksom fortsatt växa och spridigt sig och nu har vi alltså nästa generation

utav normlöshet som har liksom blivit ännu, blivit proselyter på den första va. Och blir alltså nästan ännu värre än den 40-talist generationen. Så att lite tillspetsat och vasst så håller jag alltså dom radikala 40-taliserna ansvariga för den situation vi har i Sverige idag, dom som stod på barrikaderna och kämpade.

D fortsätter i detta resonemang:

Eftersom jag växte upp på 60-talet och är född i slutet av 50-talet så det kan ju vara ett möjligt spår...Alltså ett annat spår som jag upplevde, alltså jag växte upp i en sån här välmående villaförort utanför Göteborg, för samtidigt så började också ett sort välståndsexpansion där väldigt många av mina jämnåriga blev lämnade vind för våg. Ganska gott om pengar men ganska lite tid. En sak som hände där som väldigt konkret går att säga det var att när jag började skolan, i den här klassen jag gick i där var alltså nästan alltid mamman hemma. Mina föräldrar var lärare så dom var inte hemma men nästan alla. Det var ju -66 eller något sådär. På tio år var nog det borta tror jag...Alltså bägge ska ut och jobba och då blir det att man jobbar jättemycket helt plötslig va och tjänar bra med pengar och kan köpa mycket saker men har inte särskilt mycket tid.

A fördjupar dessa tankar med:

Är det så då att man kanske har satt sin förhoppning till materiell närvaro istället för vuxennärvaro när det gäller barnuppfostran och då på något vis, när inte föräldrarna finns där så kommer också gränslösheten? Eller när inte föräldrar som sätter värde på sin egen närvaro på något vis utan man sticker till lite pengar eller lite grejer istället, då tappar man den här kontakten mellan generationer också kanske som är så viktig när det gäller barn och ungdomar...

D för in ett samhällsperspektiv:

Det var ju en väldig omflyttning också, det startade också där, alltså det är oerhört mycket tror jag som är något 60-tals spår i det här då. För det man tappade bort samtidigt tror jag var nästa generation, alltså dom flyttade från norrland till storstaden från glesbygd...

B tänker sig detta som att Sverige då gick från bondesamhälle till Industrination:

Men den tiden som du pratar om där måste ju ha varit väldigt omtumlande alltså för hela Sverige som nation för att ifrån ett bondsamhälle till en industrination på det viset och så snabbt jag menar jag kan mycket väl förstå att alla inte hängde med när dom yngre företrädesvis liksom rusar iväg och skulle utveckla allting. Det kan jag känna själv att jag hänger inte med på allting som kommer nytt nu, jag gör inte bara inte. Det går för fort.

D för både in ett kristet perspektiv och ger några konkreta exempel för förändringar i värderingar i det svenska samhället:

Man måste tänka en sån där tankelek lite grann alltså utifrån där vi själva har växt upp tidsmässigt...Alltså om man skulle tänka ett liknande tio guds bud eller vad ska man säga som ju ändå har funnits i funktion under så lång tid...då när det gäller mitt 60-tal för väldigt stort flertal så fanns det om inte tio guds tio bud, motsvarande ett antal såna här rådande normer... Då tänker jag alltid att oavsett om man kliver över gränsen, för det hör lite till tonåren att göra det va, men du ska veta när och du ska inom dig nånstans känna att nu klev jag över en gräns. Det tror jag idag, och det kan jag säga ifrån väldigt många jag mött, man upplever inte att man har, "Vadå för gräns?" Det

handlar om sexualitet, det handlar om alkohol, droger, det handlar om ärlighet med pengar, med andra saker alltså såna där... Jag vet inte vad ni säger?

B för in hur han upplever att begreppet "svensk", har förändrats:

Men på den tiden, du och jag är ju ganska jämnåriga, då var det ett visst...en svensk skulle vara hederlig, han skulle stå för sitt ord och han skulle arbeta och göra rätt för sig...Och utomlands har jag alltid fått för mig att svensken hade det ryktet om sig att det var en man att lita på. Men som, jag delar ditt sätt att se det att man har liksom svårt att sätta dom, vad ska jag säga, rubrikerna på en svensk idag eller dom orden på det viset. Det är inte lika självklart.

D återgår till exempel med ungdomar:

Eftersom jag haft mycket diskussioner med ungdomar i gymnasieåldern som är myndiga i princip. Och så ofta har dom ställt frågan "Varför då?". När man behöver ställa den frågan då tänker jag; då har man ju inte någon egen upplevd gräns.

B återgår till:

då kommer jag faktiskt tillbaka till 40-talisterna. Att dom, dom gjorde alltså uppror mot det här rådande samhället som dom hade vuxit upp i och satte mer eller mindre medvetet dom här liksom fundamenten på sidan och skulle pröva sina egna vägar...Det var min rättighet att ha sex när jag ville, det var min rättighet hit och dit och på alla möjliga sätt och vis inom nästan alla områden du kunde tänka dig. Och då blev dom här fundamenten nedmonterade. Och då får du ju liksom frågan "varför det".

D för in ett integrationsperspektiv:

Och det här måste ju förvirra, tänker jag också. Att mycket invandrarelever då, dom blir förvirrade av detta. Så där uppstår ett knepigt möte alltså och där kan man tycka vad man vill om rätt mycket, om fasta normer som råder och tycka att det är oerhört fyrkantigt och så men jag kan tycka att det är ett jättekymmer att man kan inte möta, alltså om man har en total gränslöshet här eller nästintill och så jättefasta normer. Det blir en väldigt konstig krasch alltså. Det blir inte egentligen sånt här att "Nu får du anpassa dig"... anpassa sig till vad? Till att var och en bildar sin egen världsbild och tänker ut allting själv när man är van att den är given med familjemönster och allting och så ska liksom individen klara allt det själv.

D tog här upp det postmoderna mötet med traditionella värderingar. Detta möte som också kan gälla för generationerna. A frågar kring detta:

Men har du upplevt att invandrarungdomarna har mer fasta gränser?

D bekräftar:

Absolut, och dom liknar vid närmare påseende ett svenskt 40-tal kanske. Alltså det är inte så fruktansvärt långt ifrån det som vi kan ibland få för oss att det är nåt så otroligt annorlunda men det är snarare femtio år tillbaka i tiden. Och dom blir ju jätte, alltså många av dom här invandrargrabbarna som blir totalt gränslösa kan jag känna att ja jag blir inte så jätteförvånad det finns såklart en mångfaktorer i det men dom upplever ju inte att någon sätter gränser och då ramlar ju det fullständigt.

D lade in ett tidsperspektiv i sin analys av värderingsskillnader. 40 år säger han. B önskar få förtydligat:

Ifrån svensk sida att visa sin tydlighet?

Varpå D svarar:

Ja och där har man ju kanske dessutom en sorts omvänd rasism som nästan varit överslätande. När jag jobbade som lärare blev jag minst lika sträng mot dom här invandrarkillarna och deras stil för jag tänkte att det är ett fruktansvärt förräderi mot dom att inte göra det för då tror dom att allt dom häver ur sig om svenska tjejer är okej. Men i svenska skolan är det ingen som säger någonting.

A frågar sig:

Men är det på någotvis så att man har bakbundit armarna på lärarna också eftersom man har mycket den här diskussionen? Ska man få ta ifrån mobiltelefoner och ska lärarna verkligen få sätta, alltså verkligen sätta gränserna...

Det är inte helt lätt att vara lärare och hantera att vara en auktoritet utan att vara auktoritär. D konstaterar:

Du har ju ganska många olika sorts problem här så om vi skulle sätta upp ett litet gäng utav dom som jag har mött som kör med den stilen så skulle jag kanske säga samtidigt att dom kvalar in lite i någon sorts liten gammaldags auktoritär attityd.

Varpå någon i gruppen säger:

Dom försöker göra det på fel sätt.

D fortsätter sina tankegångar kring positiva auktoriteter:

Ja, och det man inte lär till exempel unga lärare idag, men dom har ju växt upp i samma samhälle, det är vad det betyder att vara en positiv auktoritet, för det saknas. Det är dom här idrottsledarna, dom klarar det. Varför tar vi mobiltelefonerna här, alltså man gör det inte för att straffa utan för att vi här mår bra.

D verkar vilja göra skillnad på att ha en positiv auktoritet och att vara gammaldags auktoritär. B fortsätter med tankegångarna:

Jag har alltid genom alla åren uppfattat så att det kan vara svårt för lärarna att veta vad man får göra med eleverna, för att jag gick alltså typ i sjunde klass eller någonstans när det blev förbjudet att aga eleverna i skolan och jag tror att det gick bara några veckor så visste alla eleverna vad lärarna inte fick göra, och det gick alltså så snabbt och lärarna fick alltså enorma problem med att hålla ordning för då svarade eleverna. Och jag menar det har släpat med ända fram till nu. Det är ju liksom först på senare år som lärarna får veta vad får jag egentligen göra...

När en metod försvinner kommer frågan hur man gör istället. Vad ersatte skolan agan med i början och hur lärdes lärarna till detta nya uppfostranssätt? D konstaterar:

Du får göra väldigt lite, om man pratar rent fysiskt får du egentligen inte göra någonting.

B håller inte riktigt med:

Jo, förlåt om jag säger emot dig, jag har faktiskt fått höra vad en lärare kan få göra. Utgår du från, eller rättare sagt man utgår från att samma lagar som gäller i samhället gäller i skolan, så att om du ser en elev mobba en annan så får man ta tag i eleven och hålla honom på plats tills polisen kommer, det får man göra.

C funderar vidare kring lärarauktoriteten:

Det där med kvarsittning och så finns ju också men visst är det så att det har varit mycket. Lärarna står ju väldigt mycket utan befogenheter. Dom saknar, man känner sig ganska maktlös när man står inför en klass och det är total respektlöshet helt enkelt och jag menar vad gör man liksom? ...Själv minns jag ju när man gick i, speciellt, högstadiet och det kom in lärarvikarier, alltså klasser kunde ju bete sig fruktansvärt liksom, måste jag ju säga. Och det var ändå det goda 80-talet. Jag tror kanske inte att det har blivit snällare förhållanden nu heller liksom. Men det hänger ju också, det är som du säger, med respekten, både från elever och lärare men också från lärare till elever men det är ju någonting som byggs in tidigare och som jag tror att föräldrarollen och familjens roll också i skolan liksom. Jag menar många ungdomar och barn idag är ganska svikna av vuxna liksom. Att man inte har någon som man har knutit an till riktigt, någon som man kan anförtro sig åt och det tror jag också påverkar hela, om man nu pratar om skolan specifikt. Ett barn som är tryggt och har en anknytning, en trygghet, beter sig inte som en huligan i skolan, eller hur!

Att respektera varandra säger C. Också lärarna måste respektera eleverna, vilket bryter från traditionella värderingar där främst yngre ska visa respekt gentemot äldre. Åter för C in familjens vikt för barns möjlighet till goda relationer. A säger:

Egentligen så har man ju hamnat helt fel när man ska behöva prata om vad en lärare får göra och inte får göra för det ska ju egentligen inte vara lärarens problem, det bör ju ske i hemmet, det är ju där saker och ting ska ställas till rätta och sedan i skolan så ska ju barnet vara för att lära sig och läraren ska vara där för att lära ut.

A skiljer här tydligt mellan privat sfär och skolans offentliga sfär. Lärarens roll ska vara pedagogisk och fostran ska ske i hemmet säger han. C instämmer:

Det börjar ju så mycket tidigare nu egentligen liksom, det är ju så att påverkan på våra barn är oerhört viktigt, det tror jag vi är ganska överens om. Och det är klart att detta påverkar ju allmänna Sverige, om man liksom knyter det till hela det här, allt. Trygga barn skapar trygga elever liksom.

B för tankegångarna till politiska beslut:

Men då kommer du tillbaka till det som har hänt rent historiskt för att jag menar när föräldrarna blir bakbundna utav regeringsbeslut vad man får göra och inte göra mot sina egna barn då blir det alltså att du får svårare och svårare att handskas med dina barn som då i sin tur sen kommer till skolan och blir svårhanterliga där va och då har du på en politisk nivå monterat ner, då är vi tillbaka till att man har monterat ner det här regelverket som vi har haft som en stadga i samhället.

Men C tycker att föräldraskapet inte kan politiseras så:

Jo, fast jag tror inte, jag kan inte säga att jag som förälder känner mig bakbunden av regeringen när det gäller att sätta gränser för mina barn liksom. Men jag tror att fostran av barn är en tidsfråga snarare. Idag känner sig ju föräldrar väldigt begränsade för att man jobbar, man har inte tid att engagera sig och fostra barnen, det är någonting som kräver tid.

B vidhåller:

Men det har också sitt ursprung i politiska beslut.

C instämmer:

Jo det håller jag med om.

D funderar kring det B har sagt:

Fast du politiserar på ett för mig lite svårt sätt att begripa för det skulle kunna tolkas när du säger så att du tycker till exempel att det var synd att ta bort agan och jag tror ju inte att det är någon särskild framkomlighet... Jag tror att det här med gränssättningen, jag tror att det finns väldigt många olika sätt att fundera runt det. Men det som jag till exempel kan tänka som det här allmänna Sverige idag är att man skulle kunna unna barnen det, och hur man ska kunna göra det vet jag inte riktigt men någon typ av väldigt mycket föräldrastöd, föräldrautbildning. Och den skulle behöva vara obligatorisk. För att man försöker från skolan, det är alltid skolan som försöker göra allting va... Som jag tänker så skulle man behöva sätta till rejält med pengar alltså och där skulle man alltså behöva hjälpa föräldrar att prata med varandra och få ledning i hur. För idag blir det ju, istället för äga så blir det mutor så du har ju gått alltså tillbaka till det här med prylar, det är ju det man gör.

D säger här att många av dagens dilemman kring olika värderingar läggs på skolan att lösa. I stället tycker D att man ska satsa oerhört mycket på föräldrautbildning och att den borde bli obligatorisk. B vill förtydliga hur han menar med de politiska besluten:

Får jag bara liksom det här med politiska beslut. Jag menar att bara genom att styra skatterna, skattesättningen på inkomsten på ett sådant sätt så att både mamman och pappan i en familj rent ekonomiskt är tvungna att jobba för att klara försörjning är ju ett typiskt politiskt beslut där du alltså styr familjerna. För att hade skatten varit gjord på det viset att någon utav dom, observera det, hade kunnat vara hemma då hade du fått tiden med barnen och kunnat lärt dom från början det som du hade velat lära dina barn. Men i och med att bägge måste ut och jobba för att få försörjningen att fungera så blir det ingen av dom som är hemma. Då måste man lösa barnpassningen på annat sätt. Okej då fixar politikerna dagis.

Någon av dom, betonar B och menar att det inte nödvändigtvis måste vara mamman som är hemma med barnen men att någon av föräldrarna skulle kunna vara det under förskoletiden. C säger:

Det finns ju många signaler som skulle kunna ges från politisk nivå för att uppmuntra också som du säger föräldrarollen liksom. Även om man säger ren utbildning men föräldrar behöver ju stöd idag att våga vara föräldrar och våga. Jag menar det här vi pratade om, rotlösa, värderingslösa, normlösa det finns ju även i min generation och det finns ju i hela samhället idag. Det genomsyrar ju allt. Jag menar jag har suttit många, både lektioner i gymnasiet och på universitetet då man sitter och argumenterar för att det kan vara rätt att stjäla till exempel, i ett visst sammanhang så kan det vara fullt rätt och befoget liksom. Om man tänker utifrån ett kristet perspektiv med budorden och allt det här att det är någonting som verkligen försvinner fullständigt ur människans själ helt enkelt... alla vi som har hört talas om de tio budorden ...dom satte ju sig som ett skydd liksom. Alltså det har ju kommit av ett sökande av lycka, efter människans utveckling och framgång och att bli tillfredsställd liksom, jag tror att det är motsatt effekt, hela den här moderniseringen i samhället. Man blir inte lyckligare att ha sex ifrån 13-20 års åldern med 17 olika, eller vad det nu är liksom...

Även C tar här upp vikten av att stödja föräldrar och föräldrarollen vilket får B att betona att han anser:

Familjen är, alltså vad man än tycker och tänker om familjen så är det familjen som är samhällets hörnsten nummer ett. Hur den ser ut sen kan vara ett annat forum men familjen i sig är alltså samhällets...

Att familjen kan se olika ut säger B men att den ändå är samhällets hörnsten nummer ett. D säger:

...Det är också en del av det samhälle som vi lever idag alltså att pengar och materiellt välstånd är otroligt högt klassat och det är som om att vi lever så otroligt skyddade liv så att vi har så mycket tid att fundera på vad vi ska göra med fritid och göra på semestern. Och alltså hela lönerörelsen nu är jätteinriktat på pengar för att man ska kunna köpa mer saker. Men kolla, handeln tar ju nya rekord hela tiden. Man skapar nya behov och varför då, jo för att på nåt sätt måste hjulen hållas igång för att vårt välstånd ska bevaras. I dag hör man också många yngre och medelålders människor säger till exempel så här "jag har som fritidsintressen att shoppa" det tror jag är ett 90-tals fenomen och 20-tals fenomen. Alltså inte det här att jag tycker det är roligt att gå i affärer, det kanske man har sagt jämt och tittat på saker, utan shoppa. Shopoholics pratar man om nu, folk som är shoppingberoende. För mig känns det här som ohyggligt tomt alltså, där nånstans det här andra inre skulle kunna finnas, där fyller man det suget med prylar...

Här skojar C till det lite med:

Det är ganska kul att shoppa i och för sig.

Alla skrattar. D fortsätter denna tankegång lite mer allvarligt och säger:

Vi är produkter utav vår egen samtid, man får ju liksom inte säga nåt om det för att man själv kan, oj så träffas vi i någon affär och står där.

C för in hur vi själva aktivt får fråga oss vad vi egentligen värderar:

... om vi bara återgår till det här med att jobba, med små barn och så där liksom. Det är ju frågan om en värderings sak, vad föredrar jag, att kunna ha en platt tv, mobiltelefoner och värsta stereon och senaste modet jämt. Är det viktigare än att ha kanske lite mer tid med mina barn?... här tror jag alltså att ungdomar idag, 20-30 åringar, den här gränsen även där att dra den är ju jättesvår för ungdomar att göra liksom. Unga kvinnor, dom säger det att det är den målgruppen som mår väldigt dåligt i samhället för att man slits väldigt mycket mellan yrke och karriär och familjeliv och så. Det är ju det här rotlösa på något sätt...

Vilket B konstaterar att det inte är helt lätt:

Men då måste man vara så stark så att du kan ha nånting som håller att erbjuda istället och göra det tillräckligt alltså högröstat för att tränga igenom allt det andra som trängs på.

Men C vidhåller:

Jo, men det landar ju alltid i ens värdering. Vad värderar jag högre än nåt annat liksom. Så är det ju för alla människor att man väljer där, man gör ju ett val liksom.

Här tar B upp ett annat fenomen i det allmänna:

Jag menar, när du tittar i postlådan; reklam, tittar på tv:n; reklam, lyssnar på radio Rix; reklam... rent ut sagt, reklam till förbannelse. Det är så fruktansvärt påträngande så man ids inte att bry sig till slut med det.

C håller med:

...här tror jag att många mår liksom, av detta enorma utbud...vad man ska hänga med i och vad man ska säga nej till och allting va. Det är ett väldigt tryck också på, kanske ännu mer än när jag var tonåring själv med tror jag. Det har hänt väldigt mycket där också...

Även i detta hänseende har det svenska samhället förändrats mycket. Det finns ett helt annat reklamutbud idag än för bara några decennier sedan, och bakåt. B för in en föräldrafråga:

Och så säger du som föräldrarna ”nej det här vill jag inte att du ska göra på grund av...” och så kommer du tillbaka; ”jo men alla andra får”.

Tanken på att gränserna verkar ha luckrats upp förs åter in av D:

Det är det där lite grann som jag är tillbaka till, det här gränslösa. Man kan vara väldigt konkret, alltså kan man som tonårsförälder vara tydlig med vilka dataspel som inte är ok hemma, absolut säger jag. Kan man vara tydlig med vilka filmer som inte är ok, absolut. Kan man vara tydlig med vilka tider som gäller, absolut. Hemmaboende barn, även över 18 kan man diskutera detta med. Det är oerhört få, jag bara lovar att det är oerhört få, även av dom människor som jag umgås med som delar mina värderingar, även tro och sånt som fullt ut, känner att dom klarar det. För ska man vara seriös måste man ta den del och så måste man ta nästa del också, är jag beredd att ge av min tid till mina barn? För när jag köper dom här dataspelen även om dom är ok eller så som för min del handlar om sportspel mest egentligen, om jag köper dom och det betyder att jag gör andra saker eller om jag köper ett sällskapsspel eller säger, vi köper ingenting men jag ger dig min tid, vi kan gå ut och spela boll. Det valet måste man kunna ha utan att man väntar in dom politiska besluten... Jag tror att dom allra flesta skulle kunna existera relativt hyggligt och inte jobba 100 %.

D säger här att han upplever att väldigt många föräldrar idag har svårt att sätta gränser. Även bland de som i övrigt delar hans tro och värderingar. C funderar vidare i dessa banor:

Jag tänkte också på det här som du sa, när man kommit så långt så man har tonåringar, jag har ju inte det hemma, men alltså även där måste man ju också inse att det börjar så mycket tidigare den här relationen för att det ska bära genom tonåren...Det går inte att komma och säga att det där är förbjudet liksom, det är nånting man har byggt in...det är nånting så man inte står där och undrar vad gör min fjortonåring på stan klockan tolv en lördag kväll.

Det ska börja i hemmet, i den privata sfären, säger C. D kommenterar:

Bara att du frågar dig det är ju extremt va.

Varpå någon i gruppen säger:

En fjortonåring ska inte vara på stan vid den tiden!

C håller med men konstaterar ändå att:

Nä, det kan man tycka liksom! Men det är ju ändå så att många är det.

D byter inriktning i samtalet:

...Får jag ta en helt annan grej som jag ser här, jag ser bibliotek här. Det finns oerhört få ställen i vårt allas Sverige där man får chans att mötas och nu tänker jag inte kyrkor och sånt utan allmänna platser, där man kan mötas idag och det inte kostar pengar, som man inte förväntas köpa nånting och det inte är det här reklam. Bibliotek är för mig ett sånt ställe som jag gillar på det sättet.

B håller med:

Det är någon slags frizon.

D fortsätter:

En frizon faktiskt, som är otroligt viktig att slå vakt om. Och det överskrider klassgränser, etniska gränser och alla sorters gränser. Dom här torgen vi hade förr, dom fungerar ju inte så idag, dom har ersatts. Här i den här stan är det bara gallerior överallt. Idag stod det inga såna här teleförsäljare i S:t Pers gallerian när jag köpte min lunchsallad, för första gången på fyra veckor tror jag, så stod dom inte ute i gångar och så. Och jag tyckte det var så fridsamt, jag får i alla fall gå rakt fram här och jag låter bli att gå in i affärerna så blir jag inte överfallen. Men på ett bibliotek, där kan jag gå in och sätta mig och läsa en bok, lyssna på skiva, spela schack, prata.

B tänker kring sin skattevillighet:

Så jag kunde tala om till myndigheterna att jag vill att min skatt ska gå till dom här sakerna och vad det skulle få för konsekvenser.

Medan C tar upp ökad kunskap, där bibliotek kan bidra, som ett medel för ökad social integration:

...om just bibliotek och så. Just om man nu utger det till social integration, det här med kunskap och utbildning också. Jag tror att det är en oerhört viktig bit i att motverka, jag menar felaktig intolerans. Intolerant på alla områden, liksom. Har man kunskap och har man en ökad bild, en bredare bild helt enkelt och kunskap om saker så är det svårare att vara väldigt intolerant. Om man nu pratar så styggt om invandring och sådana saker. Jag tänkte bara en tanke som vi har, jag tror många svenskar i alla fall är glada för den här enorma matkulturen som hela invandringen har medfört. Liksom på 80-talet var det exotiskt med ananas till maten, idag är det så enormt liksom. Det finns ju otroligt mycket berikan på matmarknaden... Det här att läsa mycket, oavsett vad man läser, det kan vara Vilhelm Moberg och det kan vara alla dom här vad det än är liksom men jag tror att det motverkar också. Utbildning och i skolan med, att det motverkar intolerans liksom.

D fördjupar:

... genom att just läsa så lär du dig att leva dig in i hur andra tänker, det är just det som är så speciellt. Det är inte riktigt lika enkelt på film faktiskt för där får du berättat för dig hur människor är va. Du ser dom och så är dom ofta ganska stereotypa. Men böckerna kan du gå in och, ja du gör en egen inlevelse där va. Om man pratar om det där med allmänna medel, jag skulle gärna låta noll kronor gå till det här som är längst upp i vänstra hörnet, för min del.

Här talar D om militären. Någon i gruppen säger dock:

Om Ryssland anfaller oss här en dag?

Om det säger D:

Ja, för det första tror jag inte att dom lär göra det, och för det andra är jag helt emot att döda så skulle jag vilja att man mötte det med något annat sorts motstånd. Så att om jag får säga någonting om det så säger jag det att ge noll kronor dit och sen får man hemskt gärna lägga dom pengarna exempelvis på att kunna ta hit fler människor som är på flykt.

B frågar:

Är du beredd att dö för det?

Och D svarar:

Absolut, det måste man ju alltid vara för det man tror på...Om alternativet är att du frågar om jag är beredd att döda, vilket jag inte är, då skulle jag dö. Om jag skulle döda då skulle jag dö.

C byter spår och säger:

... nu går jag vidare här på offentliga medel. Jag tror att skola och utbildning är jätteviktigt. Ja skola från om man säger, nu kallar vi det ju faktiskt skola från ett års ålder egentligen, förskola så att säga. Men även där att gå in med medel och stärka föräldrar och föräldrarollen, familjekonstruktionen och så vidare liksom. Att det är otroligt viktigt med ekonomiska medel dit...Det är en viktig del för det allmänna Sverige liksom. Nästa generation är ju väldigt, väldigt viktig liksom. Det är vi som formar den.

C betonar återigen hur viktig hon tycker att familjen är och ska vara. B kommenterar så här:

Förlåt om jag liksom säger såhär men samhället är faktiskt mer än skolan. Det är sjukvården, det är äldreomsorgen och... jag menar man kan ju se kvaliteten på ett samhälle hur man tar sig an dom fattiga. Dom som är åsidosatta och avsidestagna som man säger...Sköter man om dom gamla och dom som inte är så starka längre ... Jag menar samhället måste vara mer än bara skolan.

B tycker att man kan se kvaliteten på ett samhälle i hur de, som han säger, avsidestagna har det i samhället. C instämmer i att ett samhälle är mer än skolan:

Jaja, absolut, det var inte så jag mena. Jag tror absolut att sjukvården är en annan viktig bit som jag tror att samhällets resurser behöver gå till av skattepengar. För att ta del av Sveriges välfärd måste vi alla vara med och betala kakan utav det. Det är ju det vi arbetar för...

B har dock synpunkter på annat som skattefinansieras:

...Det som jag ifrågasätter däremot det är alltså bidrag till företag, för att dom ska göra det ena eller det andra. För att jag är av den åsikten att företag som inte har sin egen bärkraft eller en affärsidé som är tillräckligt hållbar är det faktiskt bättre att det dör. Det kommer hela tiden nya företag men har dom en affärsidé som håller, då klarar dom sig och då fortsätter dom att leva kvar och jag tycker inte att skattepengarna ska gå till företag som egentligen borde klara sig själva. För får dom pengar för att forska fram

någoting så är det dom som tar vinsten och det går inte tillbaka till det allmänna i första hand, faktiskt inte. Så tar man Pharmacia här i stan, varför ska dom ha en massa forskningspengar för? Det finns ingen anledning att göra det, eller andra företag.

D återgår till de som B kallade avsidestagna:

... om man vänder tillbaka dit du var med det här med dom fattiga och dom som är svaga, svag är ett så tråkigt ord va men dom som är utsatta. Man kan ju vara gammal eller fattigpensionär eller hemlös. Två grejer som jag kan tycka är obehagliga idag, dels att det finns liksom en sorts risk till det här när resurserna tryter bland dom här grupperna det blir lite grann som när hästar börjar bita krubban va. Om man tittar på det här som heter Sveriges Pensionärspartier, dom heter inte riktigt så, men det är ganska mycket främlingsfientliga typer i det paritet idag där man alltså argumenterar väldigt mycket utifrån det här att styr pengar till våra pensionärer först och invandrare sen. Vilket jag återigen tycker skulle vara väldigt roligt på en genetisk kodning på dom som säger det om dom verkligen kan hålla fast vid att dom är svenskar rakt igenom. Men dom här grupperna ställs mot varandra. Och sen, och det är mer vi som representerar den här kristna fokusgruppen då, en annan rädsla jag kan ha idag är att man från samhällets sida, att det blir en öververknings effekt som jag åtminstone kan tycka är "risky". Att man stryper den offentliga inputen med medel till olika sådana här sammanhang och förväntar sig att till exempel kyrkor och andra goda tar hand om det. Jag kan ju tänka mig hybrider, det finns ju ganska många bra exempel på det att man tar hand om en äldreomsorg helt enkelt i en upphandling, det kan man ju tänka sig att man kan göra från en församling eller i något annat sammanhang. Jag kan tycka mig se det ibland med enskilda individer i den här staden, du ramlar in i kyrkan helt enkelt och ber om hjälp.

B instämmer:

Jag håller med dig. Samhället har ju alltså ett ansvar för dom gamla, eller dom som behöver hjälp va. Man har det, det är ingen fråga jag ställer utan det är så! Och sedan så, liksom som du säger, dom vill inte ta det ansvaret ibland, bollar över det på andra.

D anser att:

Jag tycker vi ska kunna bidra med vår kunskap och vår input i dom här sammanhangen. Och det kan vi hitta tror jag, dom rollerna. Men gränsen för mig är där någonstans där det går ut i ren välgörenhet eller vad man ska säga. Den är ganska viktig att hålla lite hårt på.

Men A är lite skeptisk:

Jag håller med i vad ni säger men samtidigt tycker jag det lite läskigt när man börjar säga att samhället har ett ansvar. För vem? Vad är samhället? Jag menar, samhället har ett ansvar för mina gamla föräldrar, ta hand om dom, ge dom mat och det dom behöver. Men är inte det också att bidra till den här, alltså klyftan mellan generationerna? Nu lever ju inte mina föräldrar men jag menar, jag är ju deras kött och blod så att säga. Så är det inte det mitt ansvar också att se till att dom faktiskt får avsluta på ett fint sätt? Samtidigt då så självklart har samhället ett ansvar i och med att vi betalar vår skatt. Men det är lite sådär om man driver det för långt, om man gör det så kan det också bidra till att, visst, dom ska sitta på ett hem där någonstans och sedan kör jag på med mitt liv...

A resonerar kring var gränsen går för samhällets ansvar och hans eget. C instämmer med A:

...Jag tror att det finns en tendens både bland, vad ska man säga, från början den del av livet till den äldre delen av livet, att man lägger mycket på samhället. Man fråntar sig

och rentvår sig ansvaret för att staten fixar det här... Där tror jag också att egentligen så är det inte alltid mer pengar som behöver in i allting... idag när vi pratar om resurser pratar vi om ekonomiska medel liksom, mer pengar till skolan. Men jag tror att också det här uppvärdering av, till slut är det jag som jobbar på det här ålderdomshemmet som tar hand om den här gamla damen kanske i 95 års åldern och vänder på den här kudden och ger den här extra omsorgen och det kostar inte en krona extra. Det är ju också den här, ja attityden, inställningen och värderingen av ett yrke eller av en situation eller människovärdet också. Det är samma om man säger i barnomsorgen, det är inte alltid mer leksaker, det är väl allra minst det, jag tror att vi har ganska fina förskolor om man ser över Europa eller överhuvudtaget internationellt. Utan det är den där omsorgsbiten, att dom ska ge det där extra liksom, att mår så bra att man orkar göra det helt enkelt, det hänger ju ihop det där.

D instämmer men problematiserar:

Men jag tycker precis att det är jätteviktigt det som du säger om det här med det egna ansvaret om sin familj. Jag vet inte hur ni ser det men som jag ser det, när man börjar komma upp i en ålder där föräldrar åldras och sådär och dom allra flesta kämpar på rätt bra alltså men ett utav problemen är att man ofta bor ganska långt ifrån varandra. Så det har att göra med den här flyttkarusellen som var. Men om man tar en annan grupp än åldrande föräldrar eller åldrande människor, alltså dom psykiskt sköra till exempel, där man har gjort den här psykiatireformen och sprängde dom här stora husen och så skulle folk bo hemma. Det har ju lett till förfärande konsekvenser och där kan jag känna att man, ja, att det finns oerhört många familjer som verkligen har burit och burit och burit. Om man tar ett sånt exempel istället lite grann där det också är alldeles nödvändigt med bättre samhälls nätverk än vad det är idag. För effekten nu är en ohygglig isolering som många människor lever i och, usch. Och där många faktiskt också söker sig också mot kyrkorna och där kyrkor och församlingar gör ett otroligt jobb och får mest skit för det. Oftast därför att dom här människorna blir ju oftast inte precis jättebra ens där och kan sedan lägga skulden på det kyrkliga att dom har svikit och så. Så man får väl leva i den balansgången kanske.

A instämmer:

Ja absolut, jag håller med fullt!

Kyrkorna får ta ett ansvar sa D lite tidigare och C för nu in ytterligare en dimension mellan det privata ansvaret och det offentliga:

Sen tror jag frivilliga organisationer, privatinitiativ och när det gäller sociala omsorgen i samhället, också behöver uppmuntras... Det finns ju människor som är villiga att ge av sin tid och det tror jag är positivt. (Men) att det inte heller alltid uppmuntras som det borde göra. Jag tänker, jag menar föräldrar på stan, det finns oerhört mycket organisationer som är aktiva.

D ger ett annat land än Sverige som exempel:

Kanada är ett föregångsland, man har studerat Kanada ganska mycket i Svensk socialtjänst och andra sammanhang. Och dom har otroligt utbildade som volontärarbetare. Och det är det jag menar lite grann, alltså man kan komma in från den sidan men inte förvänta sig att ta över ansvaret från, ja samhället, det offentliga.

B förtydligar sin ståndpunkt:

När jag säger att det är samhället som har ett ansvar så tänker jag liksom att det här är alltså allas vårt gemensamma ansvar. Och jag kan inte göra mycket mer än att låta min skattsedel fungera som det ansvar och betala för dom som har det som yrke och ta hand om dom här som behöver hjälp på det här sättet som vi pratar om nu. Samhället har alltså det här ansvaret för dom som behöver det. För att dom ska kunna få det så att en människa som har akut ekonomisk hjälp och går till socialen ska kunna få det va. Det kan ju vara alltså bara en kort tid alltså som dom behöver akut med pengar för att komma på fötter och klara sig själva sen eller vad det nu är för nånting. Och därför ser jag det som att det är liksom våran skyldighet att betala våran fulla skatt till det allmänna.

D för nu in ett perspektiv som kristen:

Men som kristen kan man ju få unna sig att ha idealet från den här kyrkan, det här att man faktiskt delar det man har. Nånstans har vi väl alla någon slags dröm och vision hur det skulle kunna vara både i en församling och kanske nere i ett samhälle...

A fortsätter med resonemanget kring betald skatt kontra eget engagemang:

Lite angående det här med skatten då, för jag tror att man kan göra mycket, mycket mer än att bara betala sin skatt och jag tror att vi alla är kanske överens där, men... om jag betalar min skatt så kan jag tänka så här, nu har jag fullgjort min plikt här som medborgare. Jag har betalat min skatt till punkt och pricka och där går gränsen för mitt ansvar. Men jag tror att man som individ kan göra så mycket, mycket mer än att bara betala dom här kronorna och hundralapparna. Man kan gå ner på stan en fredagskväll, ett par timmar, nattvandra. Man kan sysselsätta äldre människor och där tror jag att vi kyrkor har ett, eller vi kristna och vi som jobbar inom kyrkan har ett ansvar. Inte för att ta över det utan att komplettera, inte bara med så att jag bidrar med mina kronor och ören utan att jag bidrar med min närvaro i samhället, min mänskliga närvaro för den är så mycket, mycket mer värd än bara dom här hundralapparna som jag betalar i skatt. Där tror jag att vissa eller jag vet inte om man kan säga många, men när man har betalat sin skatt så tänker man, nu har jag fullgjort min plikt, nu behöver jag inte göra så mycket mer och det gör att man avskärmar sig lite grann. Varför är det så få föräldrar... jag har jobbat mycket med nattvandring i Uppsala, varför är det så svårt att få vuxna att gå en timme nere på stan en fredag och lördag kväll. Varför brottas alla organisationer som försöker engagera sig i detta? Det är nästan hopplöst att få tag på vuxna föräldrar som vill vandra.

Och som B konstaterar:

Då är vi tillbaka till värderingar... Jag tror alltså att själva grundproblemet i det här med värderingar det har att göra med "Jag". "Jag vill", "Jag har rätt", det är alltid "Jag" va. "Jag ska ha hög inkomst", "Det är jag som ska ha detta jobbet", "Det är jag som ska göra", "Alla ska lyssna på mig" och "Det jag säger är rätt" och det är nästan så att man får för sig att många människor tycker att; "Jag är universums centrum". Och jag har inga som helst skyldigheter mot någon annan, det får andra göra åt mig...

D exemplifierar nu med en egen erfarenhet:

Jag tänker på det här med vad ett sånt engagemang kommer ifrån. För det är ju också väldigt svårt att tvinga fram det. Eller alltså det blir så mycket skuldbörda och då kanske en människa kommer tre gånger och sen låter man bli. Jag tror att mycket, alltså om man tar just inom kyrkan och så här så kan jag tänka mig att mycket undervisning kan handla om såna här saker va och då tror jag att det handlar om att möta människor med så öppet hjärta som det går för plötsligt blir man gripen utav nånting och vad det

beror på det kan vara så olika. I den församlingen där jag fanns innan, på västkusten, där, ja vi ramlade in kan jag säga i en flyktingfamiljs öde. En asylsökande familjs öde och det blev så att vi i en liten grupp hjälpte dom att gömma sig under det som komma bli två och ett halvt år. Och det var ju ingen av oss som hade en aning om det innan vilka stora satsningar det var på en sån väldigt liten grupp egentligen. Och det finns en massa, vi kan säkert ha en lång diskussion om det är rätt eller fel. Men sen kunde vi ändå säga till varandra att det var ingen utav oss som kunde ana att vi skulle lägga hundratals timmar och hundratusen tals kronor på det här, utan vi blev gripna. Och det är lite grann samma som det övergripna i evangeliet på nått sätt alltså.

Moderatorn ställer nu sin första fråga; **När man tittar på det offentliga Sverige och hur våra skatter används, finns det nånting som skulle kunnas finansieras på annat sätt, t.ex. på avgifter eller privata försäkringar?** B börjar med att svara så här:

Om man tar t.ex. här i stan, tar du t.ex. Musikens hus så behöver inte det finansieras med skattemedel, det kan ju alltså finansieras med sponsorer ifrån dom som vill ha det.

C resonerar så här:

Jag gillar kultur så där i överlag, jag tror det är viktigt liksom...Men bidrag till teater och sånt där, det finns egentligen ganska stor grupp som aldrig har satt sin fot på teater eller vad det nu är. Det kan ju kännas att efterfrågan får avgöra utbudet där liksom att vi ibland pumpar in med mycket pengar. Och också en annan sak, administration, där tror jag att vi kan spara en hel del liksom. Det sitter folk med administration och kanske dubbelarbete, inget konkret så men, där tror jag man kan se över mycket ekonomiska medel.

På detta svarar B:

Får jag komplettera det du säger, jag menar att om man t.ex. ger kulturen pengar så borde egentligen både kyrkor och samfund få del utav dom pengarna för deras arbete är ju i väldigt stor utsträckning också en kulturell gärning. För jag menar att den Svenska strukturen är, eller den kristna tron är ju en del utav den Svenska kulturen.

Fast D tycker:

Det är ganska befriande att inte vara en del av det.

Men B tycker ändå att:

Ska du vara konsekvent, så kyrkorna få del utav kulturpengar på samma sätt som musik i uppland...

D återgår till tanken kring sponsorer:

Det får man ju på ett sätt genom studieförbunden, du kan ju styra det på ett sånt sätt...Jag kan ju tycka, jag har ju jobbat en del också med kultursektorn på olika sätt. Det är lite synd, vissa, exempel Volvo, har sponsrat Göteborgs symfonikerna under ganska lång tid och gjort det otroligt snyggt. Och det kan jag tycka är lite synd att det inte finns mer.

C frågar:

Att du vill att företag går in och sponsrar?

D bekräftar:

Ja, alltså om du ser på idrotten, vilka otroliga massa pengar som pumpas in va.

C konstaterar:

Men det är för att det är så mycket pengar i idrotten.

D har ett eget förslag:

Jo jag fattar det men om man tänker att företagen, för just nu gör företagen enorma vinster va och det enda som finns det är det när man bygger nytt så ska nästa leverantör... Finns en grej att en procent av byggkostnaden ska gå till utsmyckning. Om man bygger en ny skola eller någonting sånt och det ska vara någon typ staty eller skulptur eller någonting men annars är det oerhört lite så. Så det skulle kunna vara ett sätt att omfördela pengar delvis i samhället, att en del utav det här lite smalare kulturutbudet skulle kanske faktiskt funka så då.

B ger nu exempel på vad han inte tycker ska vara sponsrat:

Några som jag tycker inte ska vara sponsrade är typ skola, omvårdnad och barnomsorg. Det tycker jag absolut inte att det ska vara... Jag får nästa gröna utslag av att tänka på att det finns företag som alltså gör en vinst på till exempel sjukvården för att det är för mig en etisk fråga som jag inte alls ställer upp på. Och likadant med skolorna, man ska liksom inte tjäna pengar på en sådan situation, jag tycker inte det.

I det här instämmer D:

Nej, jag tänker som du. Alltså för mig är det en väldigt stor skillnad mellan en friskola och en privatskola i den meningen. Alltså att det är företag som ligger bakom va som har som syfte att göra vinst.

B ger ett exempel på hur han ser det:

Det kommer ju en skola här nu till hösten, Kunskapsskolan va. Den är ju alltså rent företagsmässig och som jag förstått av det jag har hört om den, är det så jag befärad... den är så elitisk så att dom elever som är bra på att rusa ifrån, dom rusar ifrån dom som inte hänger med. Och dom delar alltså upp kurser så att dom svagare eleverna går i andra klasser och såhär. Och jag är rädd att en sådan skillnad på eleverna i en klass kommer att göra att de starka och smarta eleverna ser ner på den svaga och då har man alltså en situation där man riskerar att få pennalism och mobbing och jag köper inte det. Jag tycker inte alls om den skolan.

A ser den frågan ut ett annat perspektiv:

Men kan inte det, nu är vi tillbaks i skolan... Kan inte det komma av att det finns en brist då i skolan? Att man kanske brister i att uppmuntra dom starka eleverna?

D håller inte med och går sedan tillbaka till moderatorns frågeställning:

Nej det tycker jag faktiskt inte. Jag tror det är en riktig myt. Däremot kan man säga att det kan finnas en brist i att dom elever som inte är så att säga socialt kapabla men kanske duktiga i skolan inte tas omhand. Det här med social kompetens är så oerhört hyllat idag va... Jag kommer inte på så många områden som jag tycker ska vara

finansierat eller avgift. Alltså jag blev jätteledsen när dom införde avgifterna på dom här museerna igen där man verkligen hade ökat besökssiffrorna enormt. Alltså dom har ju sånt folkutbildningsuppdrag dom här museerna, det är ju inte en vinstmaskin i första hand ...

Att folkutbildning ska höra det allmänna har tidigare diskuterats och där verkar de eniga. C tar nu upp själva frågan kring skatter kontra privat ägande:

Jag tycker skatten är ganska hög (skrattar). Jag menar sjukvården är ju också en tung kostnad för ett samhälle och den är ju viktig. Och jag tänker på det här du nämnde om att företagen får stöd liksom. Ibland tror jag att i Sverige är det ibland att man ser det här att tjäna pengar, eller gå in och driva någonting i vinstsyfte, det betraktas som någonting nästan fult liksom...Nu har vi ju, jag menar som Mc Donalds bara för att ta ett exempel, har nere i Göteborg byggt det här enorma familjehotellet för familjer vars barn drabbas. Jag hade själv väldigt nära, min bror fick en flicka med hjärtfel här och dom fick bo hela familjen med två söner. Och hans erfarenhet av detta var enormt positiv. Att dom hade gjort det här och investerat så enormt mycket för att bara gå in och hjälpa. Alltså bara för att man vill tjäna pengar måste det inte alls vara av ondo, så att säga fel. Även om det handlar om sjuka och skolan liksom.

B säger emot:

Förlåt om jag säger emot dig men Mc Donalds är alltså en väldigt cynisk firma för allting, hela deras utgångspunkt, är att tjäna pengar. Vad dom än gör så ska dom tjäna pengar.

Vilket C inte ser som ett problem utan:

Ja men frågan är ju vad du gör med pengarna. Alltså pengar i sig är ju fullständigt neutralt, eller hur?

D tycker så här i denna fråga:

Men vad du försökte komma åt var väl inte egentligen det utan att det handlar mer om att det här var väldigt bra att det fanns. Och då skulle jag säga såhär, jag skulle vara ännu gladare om det inom ramen för det offentliga skattefinansierade hade varit möjligt att bygga det här. Alltså jag tycker att det är synd i vårt samhälle att vi inte tillgodoser ett sådant tydligt behov, så tänker jag.

C för nu in värderingar kring pengar:

Jo men som vi var inne tidigare, du pratade om Volvo till exempel ... Det har varit gott för vårt land med dom här stora företagen. Det är människor som sliter och jobbar och investerar, förstår du. Entreprenörer som, och även om dom nu tjänar pengar så måste det inte vara, bara för att inte jag gör det så, förstår du, det finns ju väldigt mycket av den här Jantelagen... att man ser någon som sticker ut, att tjäna pengar det är lite fult liksom.

D håller inte med:

Inte idag, idag är det väl "hyapat" att tjäna pengar.

A går vidare i linje med vad C har sagt:

Det är nog lätt att bli anklagad för att driva, som om jag vore väldigt, väldigt rik och byggde ett sjukhus då skulle jag känna mig anklagad av er för att driva det sjukhuset i vinstsyfte. Fast jag egentligen gjorde det för att komplettera allmänna sjukvården och jag ville skapa till exempel ett barnsjukhus eller ett sjukhus för cancersjuka eller vad det nu var för någonting utifrån mitt överflöd... Och där finns det väldigt mycket Jantelagstänkande tror jag... För att då blir det lite såhär att dom här bara ska profitera på sjuka människor, vilket självklart så finns den risken. Men jag menar att jag tror att man driver det ganska långt om man anklagar privata kliniker för att profitera på sjuka människor för jag tror inte att det är grundsyftet. Självklart så kan det finnas men det är ju ganska kraftfulla uttalanden att säga det tycker jag.

B tycker ändå:

Själva grejen för mig är alltså att det bär mig emot att någon ska tjäna pengar på att någon är sjuk. Det är alltså det som jag tycker är det tokiga i det där.

C för in:

Det är ju alltid så att en rörelse måste ju gå runt. Det är klart att landstinget vill ju också tjäna pengar så att säga, det är ju så att allting kostar i samhället, allting kostar.

Det är ändå en skillnad säger B:

Ja men det är skillnaden på att som för landstingets del ha effektiva pengar och att tjäna pengar.

Varpå D konstaterar:

Varje läkare tjänare ju pengar på att du är sjuk.

Och C:

Och varje vårdanställd.

Moderatorn säger nu; **En sista kommentar kring det offentliga rummet?** B svarar på detta och säger:

Det är inom det offentliga rummet som toleransen ska finnas.

Men C tycker att::

Den som skriker högst hörs mest liksom. Den som skriker högst får ju synas liksom.

D funderar över detta påstående:

Ja, om du tänker medialt så skulle man kunna om man var riktigt fiffig idag så skulle man använda dom medlen där ungdomar rör sig och det är ju alltså reklamfinansierade TV och radiokanaler. Där skulle man finnas med. Men det blir en liten knorr som är lite grann utav samma som du var inne på förut om det här med privat sjukvård alltså. Att det är knepigt att behöva slå sig in i en sådan sfär där så mycket faktiskt ändå går ut på att sälja hela tiden och mycket av programmen som sänds är produktfinansierade och så vidare. Men där brottas jag därför att jag tycker att public service till exempel är en otroligt bra grej...

D konstaterar att vi lever med många olika värderingar omkring oss och ofta också på personligt plan måste hantera dilemman. B säger:

Men i det offentliga rummet, jag tänker såhär att där hänger det också på vilka som släpps in där. Tar man till exempel dom som kritiserar att homosexuella ska få gifta sig, dom släpps ju inte in i det offentliga rummet medan då dom som är för släpps in där väldigt högröstat. Eller dom som är på väg in nu är humanisterna och dom släpps ju in där och dom tar ju väldigt stor medial plats jämfört med hur pass liten organisationen är. Jämfört med dom som debatterar med humanisterna hörs inte alls i det offentliga rummet.

B talar här om media som det offentliga rummet. I media förs debatterna och han tycker att inte alla släpps in i dessa debatter. C konstaterar:

Media har ju en enorm makt i det offentliga rummet. Journalister, både TV och tidningar och radio och så vidare och jag menar att nu är ju Internet så enormt utbrett liksom. Och jag tror att som individ så där så kan man väl känna sig ganska maktlös även om vi alla har likadana möjligheter både till att engagera sig i ett parti eller vad det nu är liksom. Att skriva insändare, att mejla till ministrar och riksdagsledamöter eller hur man nu vill påverka det offentliga rummet. Så kan man ändå känna att ens röst är väldigt liten i det stora hela. Men så tycker jag vi har också, idag ökar det här med lobbning och att man går in och kämpar för en sakfråga. Amnesty och rädda barnen och det finns ju flera som jobbar konkret så med, som är politiskt obundna men dom jobbar så och det har ju också med det offentliga rummet att göra. Det här engagemang har ju ökat dom sista åren liksom att folk fokuserar mer så på specifika. Och där kan man väl känna att man ändå utövar ett inflytande, jag menar, om man tänker utifrån en möjlighet att påverka nu då liksom.

C säger att intresset för sakfrågor ökat och att man genom engagemang i sådana kan vara med och påverka ändå. D säger om detta:

Där kan man väl tänka positivt om ungdom idag, mitt i allt det här lite svartmålade.

C håller med:

Ja miljökampanjer och allt vad det är.

Engagemang och sakfrågor men inte så mycket partipolitik uttrycker D att han upplever är en del av det offentliga rummet:

Jag gick på gågatan i lördags och Amnesty hade en stor grej där om sådana här arresteringar av muslimer och så vidare som bara förs iväg till fängelser. Jättebra gjort och oerhört mycket unga människor som var igång, det gör mig optimistisk. Partipolitiken, om man nu säger det som en del av det offentliga rummet, det intresserar ju väldigt få.

C beklagar och håller med:

Förhållandevis ja, tyvärr är det så.

Vilket får D att fundera över:

Ja och det kan bekymra mig, alltså vår demokrati hur den kommer att se ut.

C A med tankar kring demokrati och debatten i det offentliga rummet:

Ja, för den oroar man sig med på stadsvetenskaplignivå liksom så oroade man sig för demokratiutvecklingen. Överhuvudtaget om, ja känslan att man är med och debatterar i det offentliga rummet liksom, möjligheten att påverka.

Att fundera över

I de båda föregående rapporter som föreligger på basis av samtal i fokusgrupper, en där synen på familj och relationer och en där uppfattningar om politik och religion ventileras, har det i kommentarerna framhållits att de olika grupperna knappast kan knytas, än mindre låsas, till *en* av de värderingstyper som angetts – traditionell, modern och postmodern. Snarast förhåller det sig på så sätt, att de intervjuade respondenterna pendlar mellan olika slag av värderingar. De kan i vissa frågor lägga tonvikten på en typ medan andra frågor reflekteras med hänsyn till andra värderingstyper.

I de föregående rapporterna har vi talat om att respondenterna rör sig i *kulturella korridorer*. Att ta ställning i värdefrågor är att befinna sig i rörelse, i en process. Den som funderar över hur hon eller han önskar ta ställning i den ena eller andra frågan, kan ofta betrakta denna ur flera synvinklar. Ibland är man mer, ibland mindre, övertygad om att det finns en hållning och ett ställningstagande som framstår som rimligt, motiverat och övertygande.

När det gäller frågan om ”känslan för det allmänna” syns de olika grupperna också här röra sig mellan varierande värderingar och värderingsmönster. Det gäller också för gruppen med kristna deltagare. Och det finns, som vi ska se, i samtalet mellan dessa respondenter uttryck och vinklingar som ligger väl i linje med de resonemang som kommenterats i de två föregående rapporterna.

En infallsvinkel som tidigt i samtalet lyfts rör frågan om det över huvud taget finns någonting som kan kallas som specifikt ”svenskt”. B talar om vikten av att ”inte glömma hur våra rötter ser ut och våran historia”, medan D initierar en reflexion kring de förändringar som skett i Sverige genom sekler. ”Det är ganska bra”, konstaterar D med referens till B, ”också med rötterna som du säger att också tänka på då att Sverige har varit ett invandrar- och utvandrarland under oerhört lång tid...Mest är det ett invandringsland egentligen innan 1870-talet. Frågan är ju hur många som kan härleda sina rötter enbart tillbaka till svenskt va, och vad som är alltså när du säger det allmänna Sverige, vad som är svenskt”.

När ”känslan för det allmänna” diskuteras blir utgångspunkten den, att det bland de kristna respondenterna konstateras att det svenska samhället präglas av en mångfald, att det syns omöjligt för någon att ”härleda sina rötter enbart tillbaka till svenskt” – och att de nationalistiska krafter som önskar dra en rågång mellan ”svenskar” och ”icke-svenskar” representerar en inställning som saknar stöd i såväl den faktiska verkligheten som i en etiskt förankrad människosyn. ”Sverigedemokrater och andra destruktiva krafter har”, säger B, ”liksom stulit svenska flaggan och våra svenska symboler. Jag skulle vilja ta dem tillbaka och göra dom till nånting fantastiskt och fint egentligen”. Och B hänvisar här till ”den svenska gästfriheten”, det vill säga benägenheten att ta emot människor som ”kommer utifrån och behöver en fristad”. Det här, menar B, är ”en del utan det allmänna Sverige”.

Respondenterna pekar här på Sveriges långa invandrings- och utvandringshistoria och ger sitt stöd åt det mångfaldssamhälle som utvecklats. I likhet med en och annan författare på området förhåller de sig avvisande till att det skulle vara möjligt att finna en särskiljande definition av begreppen *svensk* och *svenskhet*. Historikern David Gaunt och etnologen Orvar Löfgren visar i *Myter om svensken* hur tal om ”svensk” och ”svenskhet” är att betrakta som en ”tankekonstruktion” och en ”längtan efter...gemenskap” snarare än står förankrat i empiriskt relevanta förhållanden. (1) Människor som

lever i Sverige skiljer sig åt i många och påtagliga hänseenden, och att i någon mening urskilja bestämda och specifika särskiljande drag är inte möjligt.

Givet ett sådant här förhållningssätt: hur ska man egentligen uppfatta uttrycket *det gemensamma* i en svensk samhällelig kontext? Hur tolkar respondenterna i den kristna gruppen detta uttryck?

Vi har redan sett att begreppet gästfrihet har lyfts fram. Andra begrepp är frihet och öppenhet. Sverige är ett samhälle där människor lämnas ett stort och icke tvingande handlingsutrymme. Men friheten och öppenheten ställs i relation till vissa grundläggande värden som i något slags generell mening uppfattas vara fundamentala. A pekar på att utbildning "bidrar till det allmänna och öppna samhället just eftersom kunskap är makt". På vilket sätt kan man tala om "makt" i det här sammanhanget? A ger sin tolkning av uttrycket – vilket för övrigt myntades av 1500-talsfilosofen och statsmannen Francis Bacon (2): "Kunskap...ger ju", konstaterar A, "en chans till att utvecklas och ta sig vidare i livet så att säga". Enligt A finner man här ett motiv till att skola och utbildning genom Sveriges historia haft en stark och framskjuten position.

D framhåller att den svenska historiens långvariga period av fred här har haft betydelse, och han lyfter också fram vad han finner vara ett "typiskt" svenskt förhållningssätt, nämligen att noggrant resonera och vända på saker och ting istället för att fatta oöverlagda och spontana beslut. Tack vare fred och tack vare en frånvaro av mer betydande konflikter har värnandet av skolan och rätten till utbildning kunnat fortleva på ett utvecklande och konstruktivt sätt i det svenska samhället. Men det här betyder inte att allt är i sin ordning.

B pekar på att många bär kniv, att det bråkas i skolorna, att barn är övergivna av sina föräldrar. Ingen ser dem, ingen lyssnar till dem. Detta är en bild som inte passar in i den som skildrar ett välfärdssamhälle. Den skola som "det allmänna" erbjuder människor såsom en bas för att kunna tillvarata och tillämpa den universella rätten till utbildning, möts inte på det sätt man skulle önska sig av alla ungdomar. Regler och strukturer följs inte vilket resulterar i att alla inte mår väl i skolan, och att de därför inte heller kan använda sig av rätten till utbildning på ett meningsfullt och kreativt sätt.

Nära relaterad till en sådan här normupplösning är den i förhållande till mognad oproportionerligt stora frihet samhället och de vuxna lägger på barn och ungdomar. "Jag tycker...att vi lämnar barn och ungdomar oerhört tidigt idag att göra sina egna val: Lycka till", säger D, och tillägger att ett sådant handlingsutrymme kanske kan hanteras av unga människor med trygg bakgrund och uppväxt medan andra barn och ungdomar kommer i en mer svår och akut belägenhet.

Behovet av gränser påtalas av respondenterna och här kan man fundera över var de egentligen hör hemma värderingsmässigt. Är det så att "det allmänna", samhället, enligt deras mening kunde förväntas representera fundamentala värden och normer som ger människor en struktur i livet och i tillvaron, och som förhindrar att individer går över olyckliga gränser i sitt förhållningssätt till både eget och andras liv? Kanske är det något slag av traditionalism som här framträder – men på samma gång måste man påminna sig att respondenterna i den kristna gruppen inte tycks motsätta sig individens självbestämmande och integritet. Å andra sidan finns det värden och normer som i respondenternas samtal framträder som mer eller mindre allmängiltiga, och då är förstås frågan hur man vid en konflikt mellan traditionella kollektivistiska och icke traditionella individualistiska perspektiv och preferenser bör prioritera?

För att formulera en förhoppningsvis vederhäftig tolkning av hur de kristna respondenterna tycks tänka sig att traditionalistiska eller kollektivistiska och icke traditionalistiska och individualistiska perspektiv är relaterade till varandra, kan vi erinra oss ett resonemang som fördes i den första rapportens kommentar, det vill säga i den rapport där synen på familjevärderingar ventilerades. I anslutning till en av fokusgruppernas samtal – dock inte den kristna gruppens – hänvisades i en kommentar till den amerikanske psykologiprofessorn Barry Schwarz' bok *Valfrihetens tyranni*. Enligt Schwarz föreligger risker med en individualiserad valfrihet som tenderar att både till form och innehåll sakna gränser. I nämnda kommentar citerades Schwarz när han påstår följande: "När människor inte

har något val är livet nästan outhärdligt. När antalet tillgängliga valmöjligheter ökar, som de gjort i vårt konsumtionssamhälle, innebär självbestämmandet, kontrollen och frigörelsen som följer på detta utbud något positivt och stärkande. Men i och med att valmöjligheterna ökar börjar det framträda negativa sidor av att ha ett så stort urval. Och ju mer valmöjligheterna ökar, desto mer trappas de negativa aspekterna upp, och till slut blir vi överbelastade. När det har gått så långt är valfriheten mer utmattande än frigörande. Den kan till och med sägas leda till tyranni” (3).

Som framhölls i nämnda kommentar, vänder sig inte Schwarz mot en befintlig valfrihet – möjligheten för människor att kunna välja sin väg är, som framgår av citatet ovan, enligt hans mening något gott. Men när valfriheten drivs till sin spets i den meningen att viljan att alltid välja det bästa paras med oron och ångesten inför att inte ha lyckats med detta framgångsprojekt, riskerar den att slå över i sin motsats. Istället för att befria stänger den inne, låser, hindrar och inger stress och frustration.

När respondenterna i den kristna gruppen talar om vikten av att inte låta barn och ungdomar ta ett alltför stort ansvar genom att från tidiga år vara hänvisade till egna val, tycks de avse att vuxna – i hemmet och i skolan – har ett ansvar för att vägleda och finnas tillhands på ett sätt som de i samtidens samhälle i olika avseenden saknar. Att vuxna tar sitt moraliska ansvar för att stötta barn och unga i deras utveckling på livets varierande områden är inte, så tycks tanken vara, att motsätta sig eller försöka hindra individen att själv välja sin väg. Snarare handlar det om att *förbereda* barnet eller den unga människan på det vuxenliv som väntar, där var och en verkligen har ett ansvar för att själv ta ställning till hur man önskar leva.

I en mening kan man kanske kalla ett sådant här förhållningssätt *kollektivistiskt* eller *traditionellt*. Å andra sidan behöver inte detta uppfattas som om man också motsätter sig en *individualistisk* eller *postmodern* syn på vad det innebär att vara människa. Man kanske helt enkelt talar om olika åldrar eller faser i livet.

I en existentiell tradition talar man ofta om det fria valet och om den ångest detta kan skapa hos den människa som medvetandegörs om förutsättningarna för att forma ett liv på personlig grund. Varje individ har ett ansvar för att göra något av sitt liv och kan, strängt taget, inte lägga över detta ansvar på någon annan eller något annat. Oavsett de livsomständigheter man har, vilar ansvaret tungt på individen själv när det gäller att göra något av de möjligheter livet, existensen, bär på. Hos den danske filosofen Søren Kierkegaard möter det ofta citerade uttrycket att ”kasta sig ut på sjuttiotusen famnars djup”, det vill säga att ha modet att göra sina existentiella val, och då inte minst ett andligt eller religiöst sådant, utan att veta vari detta kommer att landa, att bottna. (4) Hos den franske författaren och filosofen Jean-Paul Sartre kommer människans eget ansvar för sitt liv och dess möjligheter till uttryck i en rad filosofiska verk och romaner, där en grundtes – ”existensen föregår essensen” – formar ett raster över hur den mänskliga existensens grundvillkor möter den sökande individen. Ingenting är på förhand givet, *essensen* – eller innehållet i det liv som ska levas – skapas av individen genom hennes fria val. Människan står ensam med sitt liv och det som det kan utvecklas till. Vad hon gör av det är hennes sak, hon har sitt liv i egna händer. (5)

Hos både Kierkegaard och Sartre möter en livstolkning enligt vilken en ökad medvetenhet om alla de möjligheter som står tillbuds i livet kan framkalla ångest. Schwarz´ tidigare nämnda diskussioner kring ”valfrihetens tyranni” kanske kan finna sin tolkning med referens till en sådan tanke. Då bör man emellertid påminna sig att existentiellerna knappast i sammanhanget skulle vilja använda begreppet *tyranni*. Snarare är det sakernas tillstånd som förhåller sig som de gör – individen är en fri människa som har ett ansvar för att välja sin väg. Det betyder visserligen inte att det skulle vara lätt att fatta de existentiella val som vilar på den enskilde. Men alternativet framstår som något hotfullt och – möjligen – tyranniskt: att *avstå* från att välja och därmed låta livet ha sin gång utan att aktivt forma det, göra det till det man kan och man vill. Om det finns något i det här sammanhanget som gör skäl för beteckningen ”tyranni”, så är det inte mängden av valmöjligheter som står individen tillbuds, utan snarare den ångest som kan få henne att ge upp det personliga ansvaret för att ge livet den *essens* hon av egen kraft och i full frihet är satt att axla. (6)

Har existentialistiska tankestråk som de här någon relevans för hur man kan uppfatta den kristna gruppens respondenter när det gäller synen på "känslan för det allmänna"? Vad som tycks stå klart är att det enligt deras uppfattning finns ett ansvar som *inte* är strikt individualistiskt – nämligen det ansvar samhället har för att människors liv ska kunna gestalta vissa grundläggande värden. Vi har tidigare sett hur respondenterna vänder sig mot hur nationalistiska grupper försöker lägga beslag på beteckningen "svensk" och på sätt skapa – konstruerade – skiljelinjer mellan människor i den samlade samhällsgemenskapen. I det fortsatta samtalet pekar D på att utsatta grupper riskerar att ställa sig – eller ställas – mot varandra, som när pensionärsgrupper ställs mot invandrargrupper. C poängterar att "kvaliteten på ett samhälle" handlar om "hur man tar sig an dom fattiga", och menar att "samhället" är mer än bara skola – också sjukvård och äldreomsorg rymmer i samhällets krets av ansvar.

Den bild av ett väl fungerande samhälle – och en med det förknippad "känsla för det allmänna" – som respondenterna i den kristna gruppen tecknar, signalerar andra värderingar än strikt individualistiska. Var och en är sig själv inte nog. Individens frihet är inte allt som är värt att värda och följa som moralisk ledstjärna. Det finns i samhället, i "det allmänna", ett moraliskt ansvar, moraliska skyldigheter, att värna om människor som på ett eller annat sätt behöver stöd och hjälp. Naturligtvis behöver inte en sådan grundsyn på samhällets ansvar rakt av stå i konflikt med en – exempelvis existentialistiskt färgad – uppfattning om vikten av ett individuellt ansvar för det egna livet och dess möjligheter. Men om en sådan uppfattning formuleras i mer strikta eller rigida termer, som om världen utanför individens egen livsvärld vore etiskt och existentiellt irrelevant för hur en människas liv tar form och vårdas, blir den svår att förena med den grundsyn de kristna respondenterna ger uttryck för.

Hur motiveras de kollektivistiska värderingar som kommer till uttryck i respondentgruppens samtal, det vill säga de tankar om samhällets ansvar för skola, vård och omsorg, för människor som är utsatta och så vidare? C talar för sin del på ett ställe om "de tio budorden" vilka tolkas som ett slags skydd mot att människan inte ska uppgå i ett ensidigt sökande efter självtillfredsställelse, lycka och framgång. Mot ett strikt individualistiskt synsätt ställs ett kollektivistiskt i den meningen att vissa gemensamma förhållningssätt och regler accepteras såsom allmänt giltiga och eftersträvaransvärda. C tycks vilja protestera mot det "rotlösa, värderingslösa, normlösa" som han tycker sig finna – inte bara i dagens samhälle – utan också längre tillbaka i historien. Här kan det vara värt att erinra om de synpunkter som i den första rapporten om familjevärderingar kom till uttryck i samtalet mellan kristna respondenter: just normlöshet och frånvaro av respekt för värden vilka identifierades ha en grund inom kristen tradition framhölls där.

Lite tidigare i samtalet diskuteras skolans respektive hemmets roll när det gäller uppfostran och A tycks vilja göra gällande, att hemmet bör ha den fostrande rollen medan skolans roll är i första hand pedagogisk. I diskussionen kring vad en lärare får och inte får göra i relation till eleverna, säger han att man egentligen har "hamnat helt fel när man ska behöva prata om vad en lärare får göra och inte göra för det ska ju egentligen inte vara lärarens problem. Det bör ju ske i hemmet, det är ju där saker och ting ska ställas till rätta och sedan i skolan så ska ju barnet vara för att lära sig och läraren ska vara där för att lära ut".

Det tycks som om en sådan här skarp skiljelinje mellan fostran och lärande inte riktigt finner stöd hos övriga i gruppen. C talar om vikten av att vuxna och barn – bland annat i skolan – visar ömsesidig respekt. Gränsen mellan hem och skola syns för C inte ta form av en separationslinje: föräldra- och familjeroller står inte orelaterade till det som händer och sker i skolans värld, till de normer och värden som där odlas och vårdas.

Ser man till skolans styrdokument kan man finna ett tydligt stöd för att skolan har ett ansvar för att förmedla och utveckla ett förhållningssätt till såväl *kunskap* som *värde*. (7) I denna mening kan man säkert tala om att det finns ett kollektivistiskt ansvar både i hemmets och i skolans kontexter. Vad A i sitt inlägg tycks vara inne på är emellertid dessutom en tankelinje som tycks representera ett traditionalistiskt perspektiv. Det är hemmet eller familjen – inte det externa samhället – som ska förmedla de värderingar på vilka ett existentiellt och etiskt förhållningssätt bör byggas. Och B tycks här vilja haka på genom att peka på att föräldrar ibland "blir bakbundna av regeringsbeslut", nämligen

rörande ”vad man får göra och inte göra mot sina egna barn”. Och risken är att barnen därvidlag upplever en konflikt som gör dem ”svårhanterliga” i skolans värld – det sker en nedmontering av ”det här regelverket som vi har haft som en stadga i samhället”.

Det blir här aningen oklart hur B närmare bestämt tänker sig att konflikten mellan samhällets och hemmets normer kan ta sig uttryck och på vilka sätt denna konflikt kan ge olyckliga konsekvenser. C invänder för sin del att han inte känner sig ”bakbunden” på det sätt B beskriver, och D exemplifierar genom att påpeka att vissa politiska beslut – som när aga förbjöds – knappast bör kritiserar.

Det finns i den här passusen en intressant infallsvinkel att lägga märke till, givet att vi funderar över var respondenterna värderingsmässigt hör hemma. När B aktualiserar vad han syns uppfatta som föräldrarnas suveränitet när det gäller uppfostran av barnen, tycks han företräda en linje vilken, utifrån en samhällsinriktad grundsyn, kan uppfattas som individfokuserad på så vis att föräldrarna bör ha rätt att oberoende av det omgivande samhällets värderingar fostra sina barn enligt de värderingar de sanktionerar och vill stå upp för. Å andra sidan är det uppenbart att samtliga respondenter genom det aktuella samtalet ansluter sig till en värderingsmässig grundsyn enligt vilken samhället har ett ansvar för att dess medborgare lever värdiga och tillfredsställande liv, varför skola, vård och omsorg framstår som kanske mer eller mindre självklart prioriterade områden.

För att ur kategoriseringssynpunkt komplicera bilden ytterligare kan nämnas att B anser att familjen, hur den än må se ut, är ”samhällets hörnsten nummer ett”. Givet att vi önskar tillämpa kategoriseringarna ”traditionell” – ”modern” – ”postmodern”, eller ”kollektivistisk” – ”individualistisk”: vad är det egentligen för slags värderingar B och de andra i respondentgruppen ger uttryck för?

Man måste, som tidigare påpekats, vara varsam med dessa beteckningar. De tillhandahåller för det första inte något klassifikationsfacit som på ett eller annat sätt undantagslöst kategoriserar värderingar på något enkelt sätt. För det andra rör vi människor oss mellan olika slag av värderingar, vi befinner oss genom livet i de *kulturella korridorerna* där gamla och nya erfarenheter, tidigare och nyvunna möten och insikter, formar och utvecklar perspektiv och förhållningssätt. Värderingar lever i våra liv och vi lever med dem. Etiska och existentiella dimensioner i livet vilar inte stilla som om de vore en gång för alla givna – eller rentav döda. De andas i takt med tiden och världen, och befinner sig därför i rörelse.

Vill man ge sig på att formulera en tolkning av respondentgruppens värderingsmässiga förhållningssätt, skulle man kunna hävda att dess medlemmar tycks skilja mellan olika slag av frågor som är värderingsmässigt relevanta. När det gäller de frågor som handlar om samhällets omsorger, om solidaritet med svaga och utsatta, om sjukvård och skola, tycks gruppen nästan utan undantag samfällt stödja en linje som syns svara mot ett ”modernt” eller kanske rentav ”postmodernt” förhållningssätt, så som detta förklaras i kommentaren till metod och innehåll i de tre rapporterna. Samhället har ett ansvar för människors väl och ve, detta ansvar ligger inte i första hand på familjen utan på den gemenskap – ”det allmänna” – som samtliga medborgare är delar av. Medborgarna betalar skatt och finansierar på så sätt undervisning och vård.

Samtidigt framhålls i samtalet att en sådan här ansvarsfördelning inte får innebära att den enskilde frånsäger sig det personliga ansvar som kan tillkomma just honom eller henne. A och C påpekar båda att samhällets ansvar inte utesluter ett ansvar också för individen. Det får inte bli så att människor, som C understryker, ”fråntar sig och rentvår sig ansvaret för att staten fixar det här”. I den här meningen kan man nog tala om ett ”traditionellt” förhållningssätt – och förflyttar man sig till frågor som rör uppfostran tycks det också där finns traditionalistiska perspektiv som kommer till uttryck. B:s tidigare tal om föräldrars bakbundenhet är ett exempel. Ett annat är när D tidigare i samtalet tecknar en bild av den ”förvirring” han antar uppkomma bland ”invandrarelever” när de, vana vid traditionalistiska värderingar, uppmanas tänka själva, välja sin världsbild, fundera ut egna ställningstaganden utan hänsyn till något slag av auktoritet eller vägledning. Det blir, säger C, en ”våldigt konstig krasch” mellan ”jättefasta normer” och ”total gränslöshet”.

Det är nog motiverat att karakterisera respondenterna i den kristna gruppen som värderingsmässigt rörliga – i samma mening som vi hävdar att vi alla är. Å ena sidan menar gruppen att samhället har ett givet ansvar för människors sociala situation, det vill säga att en viss grundnivå upprätthålls vad gäller skola, vård och omsorg. D lägger här dessutom till bibliotekens roll när det handlar om att bidra till att överskrida ”klassgränser etniska gränser och alla sorters gränser”. När det gäller ”det gemensamma”, det vill säga det samhälle vi alla delar och är delaktiga av, föreligger ett kollektivt ansvar för att var och en, oavsett, bakgrund, ålder, hälsa och social situation, ska få leva ett värdigt och tillfredsställande liv. D går till och med så långt att han menar att det kan finnas en gränsdragning för hur när och var kyrkor bör engagera sig de uppgifter han finner ligga på samhällets ansvar: ”gränsen för mig är där någonstans där det går ut i ren välgörenhet eller vad man ska säga. Den är ganska viktig att hålla lite hårt på”.

Å andra sidan syns gruppen företräda ett mer traditionellt förhållningssätt när det handlar om frågor som rör barnuppfostran, moraliska problem knutna till individens frihet i relation till eftersträvarvärda och förment allmängiltiga normer. Ett utslag av ett sådant förhållningssätt är gruppens uppenbara avståndstagande från en livinställning där personlig njutning och tillfredsställelse i ett konsumistiskt perspektiv kommer till uttryck i shopping som ”fritidsintresse”. Mer djuplodande kan man se ett sådant förhållningssätt i gruppedlemmarnas diskussioner kring behovet av gränssättningar, upprätthållande av moraliska regler såsom budorden, indikationen på att ett liv som präglas av stor frihet och lust till framgång, lycka och, för att relatera till ett uttalande av C, fri sexualitet från tidiga år. Här finns också en kritisk referens till hur humanister och de som argumenterar för homosexuellas rättigheter på ett ”högröstat” sätt tar plats i det offentliga rummet. Härvidlag finns nog, även om inte explicita referenser görs i samtalet, åtskilliga linjer att dra till det samtal som tidigare förts angående familjevärderingar och som finns dokumenterade i den första rapport som publicerades.

Hur ska man kunna förena de båda nämnda perspektiv som tycks kunna identifieras i den kristna gruppens samtal kring ”känslan för det allmänna”? Det finns i detta samtal en uttalat socialtisk dimension där samhällets ansvar för människors livssituation lyfts fram när det handlar om vård, omsorg, utbildning och kultur. Även om det finns inslag i diskussionen där privata initiativ tycks kunna sanktioneras framstår huvudansvaret för dessa grundläggande livsvillkor vila på ”det allmänna”, ”det gemensamma”, på ”samhället”. Mycket av det som sägs syns falla tillbaka på i synnerhet vissa av de värden som ofta sägs ge uttryck för en ”demokratisk värdegrund”: aktning och respekt för varje människas egenvärde, människolivets okränkbarhet och solidaritet med svaga och utsatta (8).

Samtidigt tycks en föreställning om ett ”regelverk” som skapar reella och pedagogiska förutsättningar för gränsdragningar leva bland respondenterna, och även om detta inte ställs som någon motsats till att människors ska vara fria att välja sin väg i livet, är det ändå tydligt att nämnda regler antas kunna sätta gränser för individens fixering av att handla med egen lust och egen tillfredsställelse som första och kanske enda skäl för de val hon eller han gör i livet. Man kan inte säga att respondenterna i det aktuella samtalet är särskilt explicita vad gäller de regler som här kan finnas i åtanke – annat än då ”budorden” nämns (och då utan närmare tolkning). Därför är det svårt att enbart på grundval av de olika inläggen dra närmare slutsatser rörande hur de ser på förhållandet social- vs individetik.

Samtalen bland kristna respondenter i de båda föregående rapporterna har nog visat att det, inte minst när det gäller familjevärderingar, här finns en stark benägenhet för att lämna utrymme för traditionella perspektiv med kollektivistiska förtecken. I det nuvarande samtalet kan man spåra vissa signaler som pekar åt ett liknande håll, men här gäller också att socialtiska värden som solidaritet och omsorgstagande ges icke-traditionalistiska tolkningar, nämligen i så måtto som samhällets, eller ”det allmänna”, ansvar syns prioriteras – om än inte helt på bekostnad av individens ansvar.

I kristen tradition har Matteusevangeliets Bergspredikan fungerat som en källa för socialtiska ställningstaganden och förhållningssätt. Den gyllene regeln i Matteus 7:12 – ”Allt vad ni vill att människorna skall göra er, det skall ni också göra för dem” – kan, tillsammans med Jesu tal om att på ett rätt sätt förhålla sig till materiella ting, ge stöd för att inte förlora sig i en strävan mot

individualistisk framgång och vinning. Respondenterna i den kristna gruppen ger inga uttryckliga hänvisningar till varpå de grundar sina ställningstaganden, men det är inte osannolikt att just Bergspredikan kunde vara en sådan förankrande källa.

Det är viktigt att understryka, att en motsägelse inte måste föreligga givet att respondenterna i den kristna gruppen anser *dels* att *samhället* har ett överordnat ansvar för att dess medborgare erhåller en socialt och ekonomiskt motiverad livssituation, *dels* att *familjen* har ett överordnat ansvar för att dess medlemmar, och då inte minst de unga, erhåller en fostran som gör det möjligt för dem att hålla sig innanför bestämda moraliska gränser utanför vilka självcentrerad framgångsfixering och frånvaro av följsamhet i förhållande till betydelsefulla och allmängiltiga normer tar sig uttryck. Icke traditionellt och traditionellt kan balanseras mot varandra, och människor låter sig sällan begränsas av att tänka och handla i enlighet uteslutande med en värderingsmässig kategori eller modell. Vi rör oss i kulturella korridorer där mönster av värderingar och normer och livstolkningar kan kombineras på otaliga sätt.

Det är fullt möjligt att med hänsyn till en typ av frågor förfäktat en traditionalistisk hållning medan man med hänsyn till en annan stöder en icke traditionalistisk. Inte minst det samtal som fördes mellan kristna respondenter i den första rapporten visade att synen på familjevärderingar bar tydliga stråk av traditionalistiska motiveringar och perspektiv. Ett sådant förhållningssätt kan kombineras med ett icke traditionellt förhållningssätt när det gäller andra frågor som rör exempelvis rättvisa, vård och omsorg. I en – för att använda en annan värderingskategori – *värdekonserverativ* grundsyn torde en sådan här kombination knappast vålla några större logiska bekymmer. Att hävda att samhället har ett grundansvar för medborgares mer eller mindre basala livsvillkor står inte i motsättning till ett förfäktande av att familjen har ett grundansvar för en sådan moralisk fostran, vilken på sikt kan generera en insikt om gränser mellan rätt och orätt och en vilja att leva för mer än enbart en egen, personlig vinning.

I spannet mellan dessa både perspektiv eller tendenser eller förhållningssätt, skapas utrymme för en dialog där olika infallsvinklar och varierande aspekter på samhällets respektive familjens respektive individens moraliska ansvar aktualiseras. En sådan dialog kan under gynnsamma förutsättningar och under ömsesidig respekt bidra till en breddning och en fördjupning av de rörelser som lever i relevanta kulturella korridorer.

Noter

D Gaunt och O Löfgren: *Myter om svensken*, Allmänna Förlaget, Uddevalla 1991 s 124.

Jfr *Filosoflexikonet. Filosofer och filosofiska begrepp från A till Ö*, P Lübcke (red), Sv övers: J Hartman, Forum, Borås 1993 s 53ff!

B Schwarz: *Valfrihetens tyranni: en bok om konsten att välja*, Sv övers: E Helms, Prisma, Stockholm 2004 s 12.

S Kierkegaard: *Avslutande ovetenskaplig efterskrift till filosofiska smulor*, i *Skrifter i urval II*. Sv övers: S Ahlgren och N Kjellström, Wahlström och Widstrand, Stockholm 1977 s 118. Lennart Koskinen analyserar och diskuterar Kierkegaards filosofi, bland annat de här aktuella tankestråken, i *Tid och evighet hos Sören Kierkegaard: en studie i Kierkegaards livsåskådning*, Doxa, Lund 1980.

J-P Sartre: *Existentialismen är en humanism*, Aldus/Bonniers, Lund 1975 s 15.

Ibid s 12ff.

Således kan man i skolans läroplaner notera att såväl ”normer och värden” såsom ”kunskaper” ges egna rubriker, Lpo94 och Lpf94. I Lpfö98, det vill säga Läroplan för förskolan, formuleras rubrikerna som ”normer och värden” respektive ”utveckling och lärande”.

Gruppen med deltagare från Moskén i Uppsala

Gruppen bestod av fyra män från Uppsala Moské.

Moderatorn inleder samtalet med **precis som tidigare gånger så har jag kollagebilder här som man kan titta på och få lite inspiration till samtalet men man får naturligtvis ta upp tråden med något helt annat också även som inte alls finns på bilden som man kommer att tänka på...**Efter en fråga med önskan om förtydligande seger moderatorn; **Ja, vad ni tänker om det allmänna.** A inleder och säger utifrån det han ser på kollaget:

Här finns pengar och sjukhus, barn i skola, fritids, picknick, bibliotek kan man se här också. Skulle vi prata om invånare i samhället eller som att vi själva är muslimer, tillhör Islam?

B tittar vidare på kollaget och säger:

Det står här en tusenlapp och det betyder att pengar, i alla fall rikedom i Sverige, det är ganska bra. I alla fall när det gäller rikedom. Det räknas inte som fattiga länder. Och sen vad det gäller pengarna så jag tycker att Sverige använder dom här pengarna på ett rätt sätt. Det kan man se eftersom vad det gäller vapen, investerar inte så mycket i vad det gäller vapen...Sverige har inte så mycket militärer...Och sen vad som gäller utbildning, jag tycker att man ser här, en utbildningskurs det är inte många som finns i den här så det är ett bra tecken att några stycken i varje kurs så dom förstår det bra. Dom klarar sig bra, dom får bra utbildning. Sen massa böcker i biblioteket det är gott om bibliotek och materialet finns överallt och man kan låna och man kan köpa. Och sen familjen också, dom får det bra vad det gäller barnomsorg och sådant så dom har det mycket bättre än massa andra olika länder. Och Sverige också vad det gäller klimat och sånt, det är jättefint. Det är jättebra här i Sverige. Folk som t.ex. är på utflykt och sånt och dom håller sig bra dom brukar inte smutsa ner. Det är känslor som jag har fått i alla fall.

B radar upp en rad positiva omdömen om Sverige. A kommer tillbaka till sin föregående fråga och går nu själv in på hur han upplever att det är att leva som muslim i Sverige:

Ja när vi pratar, som muslimer hit vi har två olika, vad säger man, identitet. Som invandrare samtidigt muslim. Som invandrare till oss allt är nytt, främmande. När det gäller kultur, när det gäller tradition, när det gäller landets system, ibland när det gäller vädret också. Allt är nytt och främmande, särskilt språket också. Sen kommer frågan, får man göra en utvärdering, egen utvärdering utifrån egen erfarenhet och kunskap, då tycker jag att man ska ta helheten, inte ensidigt. Helhet menar jag att man skulle tänka också prata om goda, fina saker samtidigt vad felet brister. Den enda som tycker jag är jättebra, väldigt bra i hela världen, det är unikt om man säger i Sverige. Det är invandrare som alla övriga invånare i samhället. Det betyder att dom har lika rätt och den rätten gör den unika att gå vidare. Betyder att man kan grundlägga...han kan gå vidare till gymnasiet sen vidare till folkhögskolan och till universitet och man behöver inte vänta till om man klarar bättre får man också studielån och sen man betalar tillbaka. Och det tycker jag det är bästa som gäller för invandrare också. Så man har ändå den möjligheten att komma fram i framtiden. Man får när man besöker, när man besöker kyrkan, när man besöker sjukhuset, när man går i skolan, då är en invandrare och muslim lika som alla andra, det finns ingenting som man kan skilja. Det enda problemet kommer att bestå är problem som gäller att vara på arbetsmarknaden. Då finns det problem då invandrarna inte är lika välkomna som alla andra. Och som muslim, det är lite svårt i samhället att anpassa sig när det gäller muslim och islam. Då är religionen lite konservativ kan man säga. När det gäller att, delar in det kvinnor det gäller också invandrare. Det möter problemet muslimerna i hela landet, enligt islam

man säger att man ska anpassa sig till det samhälle du bor i samtidigt religionen säger man skulle man följa det som religionen har sagt. Vill man följa detta då blir det svårt. Det betyder ibland familjen kan inte uppfylla islams krav när det gäller barn. När dom går till samhället, ute i samhället i skolan, dom ser alla andra, dom vill också ha lika klädsel men samtidigt när föräldrarna vill att dom ska behålla sin tradition och religion då blir det en krock också. Då misslyckas muslimerna i detta landet, lite grann ser jag det. Det finns lite frustration bland dom. Dom tycker ibland att det blev fel att flytta till detta landet men dom var tvungna att komma hit att få börja jobba och ha ett nytt liv...

Arbetsmarknaden och att leva som troende muslim i Sverige nämner A som problem men är annars väldigt positiv till Sverige. C fortsätter med dessa tankegångar:

Det var som jag tänkte använda om känsla, vi som bor i Sverige, i första hand jag ska bli en bra medborgare. Om man blir en bra medborgare då man har känsla och ansvar för Sverige. Och det som är huvudsaken faktiskt, speciellt vi som är invandrare, vi ska försöka anpassa till svenskt samhälle som en svensk medborgare. Det som är viktigt för oss faktiskt. För att vi som har kommit till Sverige, när vi har kommit till Sverige vi är vuxna. En kultur som vi har vuxit upp med och vårt modersmål det är svårt att lämna den. Men den som kan, det landet som vi har kommit till, Sverige, vi ska försöka anpassa den. Det som är bra vi ska ta emot. Och det som jag har fått lite krock med det här svenska samhället är friheten. Vi förstår friheten, det är bra faktiskt, vi använder friheten på fel sätt, frihet var inte det här fri uppfostran. När vi har uppfostrat våra son eller som våra kompisar sa, där har vi sett i egna ögon, det här systemet som finns i Sverige, det blir ett hinder för ett barn, dom förstår inte, vad är frihet. När man ger frihet till ett barn ett barn kan inte skilja, vad är bra vad är dåligt för barn. Ett barn är som lera, om vi kan forma dom när dom har lärarsituation, jag menar, ni förstår mig, läraren kan göra vilken form som helst, degen kan man göra vilken form som helst. När degen har blivit lite hård det går inte att forma, degen går sönder. Det som jag har förstått i svenskt samhälle är att kommuner har satsat mycket pengar på ungdomar. Dom förstod friheten som att dom kunde göra vad dom vill. Barnen kommer att bli utsatta för dubbelmoral. Skolan säger en sak, hemmet en annan sak. Därför att myndigheterna dom måste förstå situationen. Därför att när vi har kommit till Sverige, vi är redan vuxna. Jag, mitt år har gått redan. Nästan fyrtiofem år. Den här generationen som våra barn dom kommer att bli en bra medborgare. Vi kan försöka att hjälpa dom att bli bra människor, men en del barn som hamnar på fel sida, då är det svårt att dom kommer att bli bra. Dom hamnar när kulturer dom hamnar när alla andra undersåtar som tillåter inte samhället. Därför är det bra att vi har börjat med den här diskussionen när vi har synpunkter på varandra. Vi kan hjälpas åt. Jag kan hjälpa åt att bygga ett bra samhälle, en bra känsla för Sverige.

C säger att det är ungdomarna som kommer i kläm mellan de olika kulturer som kan finnas i det svenska samhället och i familjer med andra värderingar. Han tycker att det är bra att vi vuxna startat detta samtal för att hjälpa våra ungdomar. C säger också att unga människor inte är mogna att leva i frihet och göra egna val. D för in samtalet på frågan kring de äldre:

Jag har litet gällande samhället angående de här gamlingarna. Dom byggde landet och dom blir äldre och sen... Och dom bor på åldershem också. Men dom får bra service. Men ibland, jag har varit någon gång hos dom, ibland dom har ensamhet. Jag tycker att svenska samhället ska tänka på det också. Att dom ska inte känna den här känslan som dom har. Deras barn också. Det här stackars enrummare är begravning. Hur kommer den här känslan till det här barnet då? Det finns litet, jag tror man kan justera lite i samhället...

D bekymrar sig för de äldres situation och säger att deras små lägenheter där de kanske är ensamma kan kännas som en grav. Han tycker att samhället och de äldres barn måste tänka på den känslan hos de äldre också. A för nu inte samtalet på tankar om integration:

Ja när det gäller integration och assimilation. Assimilationen, ja det tar lång tid. Integrationen, då behövs också ömsesidigt ansvar. Personen som kom utifrån, han eller hon har ett ansvar att anpassa sig i det integrerade samhället. Samtidigt, samhället måste ge möjligheten. Att så snabbt som möjligt, ny person ska integreras. Invandrare respektive muslimer är en del av samhället. Dom behöver extra hjälp. Som gäller idag ett nytt barn när han är nyanländ i Sverige eller i Uppsala. Och han börjar heller inte direkt i gymnasiet eller i grundskolan. Han får extra klass. Extra lektioner med några andra nya, får svenskundervisning. Och sen kommer dom i vanlig klass. Det sättet är bra. Samma när det gäller att arbeta och göra praktik. Ibland man får även i Sverige samma utbildning och sedan kanske man får ett jobb. ... I början man fundera att jag ser inte samma ut som honom. Och det finns lag idag att man skulle, diskrimineringslag, och ibland man vänder till ombudsman också. Men det...det finns osynliga många men det är ingen kanske själva lösa problemen. Det är attityden, invandrarattityden mot muslimerna, det skulle vara ändras. Det är attityden, ingenting mer. När det gäller arbetsgivare han alltid vill ha en bra arbetskraft, en bra anställd, egen personal. Han har lätt för ibland att anställa invandrare. Det är fördomar som finns i samhället, hur skulle man ta bort fördomar? Det är ett ömsesidigt ansvar, den som kommer hit dom skulle visa och dom som tar emot skulle titta på grundläggande attityder. Djupt, vad handlar det om för saker. Samma militären om man är svensk eller invandrare kanske man fått det i ett annat land kanske ser lite annorlunda. Det handlar om människan. Det är gud som gav honom samma möjlighet, samma stjärna... Han kan skapa också, bidra i vårt samhälle. Man bidrar åt samhället och tar tillbaka inom service, när det gäller sjukhus, i skolan, dagis, socialbidrag försäkringskassan. Där skulle det vara rättvist. Men hela tiden samhället diskuterar om invandrare. Småningom en invandrare integrerar med samhället sen så småningom dom skulle också vara en del i samhället. Det finns också några barn som är adopterade från utlandet också men dom har samma pappa och mamma och syskon. En invandrare skulle också gälla samma, men man också skiljer han är invandrare, han är adopterad. Det är inte rättvist tycker jag.

A har flera tankar kring integration och fokuserar på den frågan i det allmänna Sverige. B för bland annat in frågor om Sverige i världen, utifrån kollaget:

Det finns tre bilder som måste kommentera lite grann. Vad det gäller forskning, jag ser här en grupp forskare, jag tycker Sverige ligger ganska upp vad det gäller forskning och det finns några utlänningar mellan den här gruppen. Jag tycker Sverige ska fortsätta på det här sättet att hjälpa utländska forskare också. På grund av dom här länderna kanske kommer från Vietnam, Korea, från Mellanöstern, från olika länder. Dom har inte den här möjligheten att fortsätta forska. Men här i Sverige vi ska hjälpa dom. Det hjälper hela samhället, det är för hela världen också, det är inte bara deras länder. Det hjälper även i Sverige också om det är klimat eller vad som helst. Och det tycker jag Sverige gjort bra som samarbetar med dom här forskarna. Sen vad det gäller pensionärer, det som är värsta i Sverige tycker jag just nu. Sverige har glömt bort dom här äldre som har byggt upp Sverige. Och dom svek dom hela tiden, dom la ner Svartbäcken den här Tunåsen, det var jättebra som äldre hem. Där det fanns möjlighet att simma bra och få bra vård. Nu tycker jag att Sverige ska skärpa lite grann vad det gäller pensionärer, satsa lite mer för dom också. Sen vad det gäller vården, vården i Sverige tycker jag är bra men det är en massa brister fortfarande om man jämför med Storbritannien eller med Tyskland... Ibland det blir ganska långa köer att vänta särskilt vad det gäller akuten. Jag har läst i tidningen för två eller tre veckor sedan det var den som hette Tarek, den här några månader gammal pojke som dog på akuten. Det betyder att det är

en massa brister fortfarande i Sveriges vård, så jag tycker att politikerna ska vända sig också lite och ta sitt ansvar vad det gäller vården.

Äldreomsorgen tycker A är det som fungerar sämst i Sverige och vårddöerna behöver kortas. Men A är mycket positiv till den forskning som bedrivs i Sverige. C för in boendesegregation som ett problem:

Det som vi ser i Sverige det är politikerna som alla andra som tänker bygga i Sverige dom måste ha tydlig och klart faktiskt att inte bygga en segregation. Vi kan titta på Uppsala faktiskt, när vi ser Stenhagen och Gottsunda och Gränby och dom där samhället. Från dom här samhället det kan inte komma en bra medborgare om dom tänker på det sättet. Bara invandrare bor här. Man måste blanda invandrare och svenskar, då måste man samköra med båda kulturer, Svensk kultur och invandrarkultur. Men om dom fortsätter på det sättet, kan inte komma något bra resultat faktiskt. Som en förälder, som en pappa, jag vill att mitt barn ska bli en bra medborgare i Sverige. På samma sätt jag önskar också barnen ska ha en bra utbildning, dom ska ha en bra miljö. Om dom bygger på det sättet då det kommer aldrig bli en bra, en bra medborgare kan inte komma från den här miljön. Jag har bott här nästan i 20 år, hela tiden jag har bott i Uppsala då vet jag faktiskt Uppsalas situation. Det som är råd till politiker som medborgare, snälla bygg inte samhället på det sättet, om ni bygger på det sättet det drabbar allihopa, själva landet också. Ni ska inte tänka att vi är invandrare, vi har bott här i 20 år och vi har rättigheter att bo här. Vi betalar skatt så där, vi har rätt att kommentera om Svenskt samhälle. Som en pappa, som en förälder jag önskar er och jag ber er, ni måste bygga om ett Sverige tillsammans med en bra tanke.

D för nu åter in tankar på hur han upplever att det är att leva som muslim i Sverige:

... Men jag kan säga om frihet också, känslan i Sverige för det här landet, jag tror det är lagstiftat, det är frihet, alla har frihet. Men friheten för vad? T.ex. om religion, det finns frihet för religion också, man kan bli kristen eller man kan bli muslim. Men när man blir kristen, kristendom har olika aktivitet vad dom gör, när det gäller muslimer också Ibland i Storbritannien när vi muslimer utropar 5 gånger per dag, men vi ropar inne, vi kan inte gå ut i samhället... Kyrkan dom gör också, men dom kommer till allmänheten, deras uppdrag att meddela. Men vi muslimer vi har inte den här. Det är också lite, kanske ni svenskar säger, kristendomen är störst. Men den andra största är islam. Men vi också, svenska muslimer, vi är svenskar, vi vill ge den här islam religion, vi måste ha samma frihet också som dom andra. Den gamla myndigheten dom tittar kanske inte på det, dom når inte, kanske dom hinner inte med det. Men i framtiden det kan komma också. Sen samtidigt också muslimer dom är svenskar när det gäller begravning, vi får allt. Sen ålderdomshem, när jag pratar ålderdomshem. Jag kommer snart att komma till ett ålderdomshem. Men ålderdomshemmet, Islam, muslimen, behöver en kille som ska vårda mig, inte en kvinna. T.ex. eftersom det finns vissa kroppar (kroppsdelar) som inte kan visa en kvinna. Jag har också frihet, min frihet när sista tiden lever jag. Det här också man måste tänka på... Vi kräver inte separata ålderdomshem...nej, men...Om hon är muslim, det ska vara en kvinna, svensk, eller icke svensk. Men när det blir en man som vårdar honom, en man, muslim, icke muslim spelar ingen roll. Det är det som jag vill.

D säger att han tycker att det är svårt att få vara muslim i det allmänna Sverige och att det mer blir till en privatfråga för dom det gäller i och med att böneutrop inte sker. Han oroar sig också för att i framtiden behöva bli tvättat av en kvinna vilket skulle strida mot hans tro. A säger:

Det här diskuterade vi tidigare om familjen, vi visste familjen det lägsta nivån i en institution som är väldigt viktig i samhället för att fungera på ett bästa sätt. Men om vi tittar på verkligheten ser vi en ja, tragisk bild bland muslimer. Dom är ofta förlorare i

det Svenska samhället ... Dom vill att deras barn ska vara muslim i framtiden och följa Islam, men det fungerar inte alls, kanske 50 % i dag i framtiden kanske mindre. Barnen lyssnar inte, barnen följer andra barn. Dom lyssnar på vad läraren säger. Om pappan och mamman säger att inte gå ut efter klockan sju, mörker på natten, dom lyssnar inte. Dom säger att jag är myndig eller jag har rätt att ringa polisen. Och på det sättet är föräldrarna maktlösa i samhället och dom kan inte behålla sitt barn enligt religion eller en kultur. Det är ett sätt att dom är förlorare i det samhället. Vi vet allmänt i hela världen man strävar efter makt, pengar, sex. Här finns allting. Svenska modellen jättefunderande modell och väldigt bra inom hela världen när det gäller att makten ligger hos var och en invånare, inte någon person eller någon institution. Men om vi tittar på egna delen då fick vi bo i ett bra samhälle. Bra atmosfär när det gäller grundläggande vi tillgodoses med olika sätt, vi behöver inte tigga, vi behöver inte vända till någon, var och en vänder till myndigheten om det behövs. Men när det gäller att behålla sin kultur eller religion då kan man inte behålla, då fungerande att av samhällets system, de lagar som gäller idag. Man kan inte aga, det är svensk lag, man har accepterat. Och denna möjligheten missbrukar ungdomar och kvinnor också ibland. Dom som kvinnorna... på mannen, när dom kommer hit och får ersättning från sociala eller A-kassa dom känner sig som makthavare. En del av dom börjar missbruka, dom börjar hata mannen och börjar skilja sig. Men, i muslimska länder man går inte direkt till skilsmässa. Det finns någon rådgivare, komma släktingar och försöker övertala och motivera på grund av barnens skull. Inte skilja sig. Dom lyckas kanske 60-70 %, 25-30 % går till domstolen eller myndigheten och skilja sig. Här i Sverige alla inte gifter sig, dom som gifter sig 50 % är skilda. Men muslimerna, inom muslimerna skilsmässa är mindre, fortfarande i Sverige och andra länder också. Det gynnar inte samhället, gynnar för en grupp kriminella ungdomar från invandrare... Men om dom hade möjligheten kanske dom kunde behålla sin kultur, religion att barnen måste lyssna på föräldrarna. Men här, möjligheten finns inte. När en kvinna eller en man går till socialbyrå eller någon myndighet, eller juren eller Rikskvinnojurens, dom skulle bara säga; "Ni ska skiljas från varandra". Dom ser inte att de som drabbas är barnen i framtiden. Och bland dom barnen dom skulle vistas i behandlingshem, dom blir konstgjorda. Även om ett barn bor i en familjeplacering eller behandlingshem det är konstigt. Mammans kärlek kan inte ges från någon annan. Även då några barn blir vuxna i framtiden, då nästa generation dom tar i samhället all våld. Då dom har en känsla i en tomhet, dom fick inte föräldrarnas kärlek, dom vuxit i en konstgjord miljö och i den saknas leder till dom att börjar med kriminell aktivitet, alltså missbruka, dricka alkohol, ta droger och annat. Och när det gäller tre saker, makten, pengar, sex, dom går inte på rätt sätt.

Moderatorn ställer här sin första fråga; **Hur ser ni på dom offentliga medlen, alltså skatter?** A börjar med att svara:

Ja skatten det är också ett medel, bra system kan man säga. Skattesystem i Sverige och som muslim säger jag så inom islam finns också ungefär samma system. Regeringen, kommunen, landstinget måste fungera. Dom ger service åt invånare i ett begrepp, dom behöver pengar, pengar, medel, folk dom behöver skatt. Det även varierar kommun till kommun, lite skillnad också. Det är kommuner som bestämmer, landsting som bestämmer, men regeringen bestämmer när det gäller alla kommuner och det finns också politiker och olika partier har olika synpunkter också när det gäller att sätta nivå på hur mycket ska få skatt på varje hundra kronor också. När det gäller nästa grupp, socialistiska grupp dom vill ha mera i skatt från de rika och ge till dom som inte har så mycket. Borgliga gruppen ser inte på det sättet dom vill ha mindre skatt och ge mindre service. Om dom ser det skulle finnas konkurrens mellan folk och människor på olika sätt också, dom som har mycket tillgångar dom får bättre service när det gäller sjukdom, som service i sjukhuset, dom kan vända direkt till privat, dom behöver inte stå i kö, dom vill strunta i som det gäller att stå i kö. Dom tänker inte efter hela

befolkningen, dom tänker på sig själv. Har dom förmåga, ekonomisk förmåga dom får direkt service. Socialistiska gruppen ser inte på det sättet, dom ser samhället tar ansvar för hela gruppen, om det finns brister då ska vi alla skulle acceptera detta. Har man möjlighet då skulle man förbättra och ta lite mer pengar från dom som tjänar mycket eller har råd. Detta system tycker jag väldigt bra, det fungerar.

B jämför nu skatt med det som på arabiska heter zakat:

Det är inte konstigt att kalla skatten, på arabiska zakat, det är nästan lika. Det är inte konstigt i alla fall. För 1400 år sedan profeten Mohamed han kallade den här zakat och det är skatt. Det är ganska nära, på svenska man säger allmosa. Men det är zakat också om man tar, om man har pengar t.ex. man sparar dom här pengarna. Inte bara sparar man jobbar också med dom här pengarna, efter ett år så det blir några procent man betalar för den här skatten man betalar. Man måste betala 2 ½ procent man ska betala av dom här pengarna man har. Och dom här pengarna ska dela till, bygga också nåt som hjälper samhället och fattiga, dom som behöver... Inte bara brödet, dom ska bli aktiva i samhället, att dom ska också betala nästa år också skatten. Skatten i Sverige, ja jag tycker att det finns fortfarande lite brister på vad det gäller skatten t.ex. dom som fifflar med skatten. Dom kan reglerna hur det ska fungera, att dom inte betalar. Men det är inte våran sak i alla fall dom som fifflar med skatten.

Även C tar upp att skattesystemet funnits redan sedan profeten Muhammeds tid:

Jo det skattesystemet stämmer, jag tycker det är bra faktiskt. Det har kommit på profetens tid för att hjälpa dom som inte har möjlighet att jobba eller möjlighet att försörja. Det beror på politikerna, borgarna ville att dom som har bra dom ska få bra. Dom som har dåligt dom ska försämrats. Det är inte rimligt, alla medborgare ska ha samma status. Om du lever i Afrika eller Asien de är en annan sak, för vi befinner oss i ett västerland, här behöver man inte tiggas, alla har boskap. Om du lever i Afrika eller Asien eller i en annan världsdel då är det okej, för vi har inte tillräckligt med boskap. Vi har inte tillräckligt, vi har inte allt. Men här allihopa har boskap, allihopa har det man har, man ska inte utnyttja systemet så där.

De har nu tagit upp att de tycker att det är bra att det finns ett skattesystem och att det inte ska missbrukas. D tycker också att skattesystemet fungerar bra men har också en fråga:

Skattesystemet i Sverige är mycket bra. Skatten, var går den skatten? Det är frågan alltså. Men själva systemet är bra.

A konstaterar här att:

Skattesystemet finns överallt i hela världen, utan skatt fungerar inte samhället i ett land. Frågan om hur mycket tar dom, hur mycket tar man i skatt eller betalar. Sen kommer frågan hur kommer man använda dessa pengar. Det finns bland människor några utsatta, några sjuka, några handikappade, samhället skulle ta hand om dem och det blir oss också.

D anser att:

Också ibland med myndigheterna man måste ha koll. Dom höga cheferna dom som sitter dom vet reglerna vad som man säger. Om pengarna som kommer från allmänheten, samhället, skattemyndigheten dom använder det på rätt sätt det kan räcka till alla som finns på sjukhuset och barn och alla får det bra. Men huvudsaken att man måste ha koll. För dom små löntagarna.

A kommenterar detta med:

Som jag visste att skatteverket spenderar inte pengar. Dom bara samlar pengarna från folk enligt skatteregler. Av kommunen till landstinget och regeringen som använder pengarna, dom gör policy, riktlinjer hela dan. Men i skatteverket hela tiden försöker dom att minska fusket, men det finns ändå. Det finns folk också som har mindre inkomster, då skatteverket börja ifrågasätta; ”Varför har du mindre inkomst, varför har du tjänat mindre än hundratusen kronor under ett år”. Av dom kräver också han skulle betala en liten schablon eller vad det finns alltså, någon i skatten. Men samtidigt det finns också stort fusk när det finns företagare, arbetsgivare betalar inte. Det finns också mycket regler idag i det området. Om man säljer man betalar fastighetsskatt men nu regeringen tänker att sluta fastighetsskatten. Samhället förlorar mycket inkomster, då kommer det att minska på olika sätt, servicen också. Människornas standard minskar. Från nivå till lägre nivå. Det är farlig utveckling i framtiden om man tar inte i skatt som fanns under våra mandat.

D tänker här kring hur det går att skatteplanera:

Låt oss säga att även dom rika som vill justera, att finns inget lagstiftat. På samma sätt också, när det gäller skatten, när man betalar skatten, hur man drar skatten. När det blir november, oktober dom lånar ut pengarna från banken, miljarder. Sen när dom deklarerar i januari, februari dom visa dom har skulder. Och på det sätter balanserar dom. Kan dom inte lagstifta, ändra var dom ska hitta dom här pengarna, tycker jag i alla fall.

Även B funderar kring detta:

Dom kunniga, dom försöker i alla fall hitta någon lucka, någon paragraf som kan hjälpa dom, dom har experter vad det gäller skatter...det finns brister, alltid det finns luckor i systemet, dom utnyttjar dom här luckorna. Där måste samvetet också ibland påverka det här. Som en muslim i alla fall det finns samvete och om han inte betalar den här skatten så finns det domedagar när han kommer att få fråga när han fruktar sin herre, han säger att han ser mig, han vet att jag fifflar med den här skatten så jag måste betala. Så det ska finnas någon som bevakar honom, och det är samvete.

B anser att han som troende har en högra instans som han sedan kommer att ställas till svars inför. A för nu in det privata ansvaret som Islam också förespråkar:

Vi menar i skattesystemet, har ett islamiskt system. Islam säger du måste ta ansvar, för sin familj först, sina släktingar, granne...

D hänvisar till Koranen:

Det är som Koranen säger, ”Ta från dom rika pengarna, ge till dom fattiga”.

Moderatorn ställer här en av de obligatoriska frågorna; **Ska sjukvård, tandvård, åldrvård, barnomsorg, skolor osv. vara skattefinansierat eller bör dom vara kopplade till till exempel privata försäkringar, eller?** A börjar med att svara:

Det första jag säger, grundläggande behov först. Grundläggande behov är utbildning, grundläggande behov dom som är äldre, samhället skulle ta hand om dom. Ja sjukdom också, sjukvård är också grundläggande. Utbildning, sjukvård, äldre skulle få vård också, det är också grundläggande. Det samhället skulle ta hand om sjukvård, skolan sen, vilka den äldre och tandvård är också ett grundläggande behov kan man säga. Har man fina tänder då ser man ut, då skrattar man bra, alla nöjda, man kan äta bra, man kan

tugga också och det är en jättekostnad i samhället även om behovet finns men har ändå inte tandläkare på grund av ekonomiska brister, man har inte råd att vända sig till tandläkare. Regeringen lovade att dom skulle inför högkostnad när det gäller tandvård, att dom skulle begränsa hur mycket man skulle betala under en period eller två, men nu gäller det inte. Nuvarande regering säger att som ska satsa mer pengar på äldreomsorg men hittills har vi inte sett mycket pengar som dom kommer att satsa i framtiden också.

B jämför här Sverige med Tyskland:

Om man tänker på grannländerna till exempel Tyskland är det nästan tio gånger dom är fler än svenskarna, befolkningen. Jag vet inte riktigt men det är minst åtta gånger mer i alla fall. Men ändå har dom all vård gratis, det är försäkring som betalar. Sverige också är rika och även befolkningen är nästan 10 % av Tyska befolkningen men ändå ser vi den här bristen. Vad det gäller skattepengarna, det är en massa pengar som går till konferenser och, det är onödiga pengar till konferenser, reseersättningar, alla dom här pengarna det är onödigt att betala så mycket pengar, att massa pengar går så till spillo.

D för nu in att han tycker att de stora ”grejorna” i samhället ska vara skattefinansierade:

Själv tycker jag som dom här stora, stora grejorna dom ska vi få av myndigheternas hand, inte av privata personer. Tänk bara varför kommer kaoset i landet, rån, mord sådana här grejer, det är på grund av detta, landet är alltid privat även rika och fattiga. Dom rika är mycket rika och dom fattiga är mycket fattiga, då kommer dom här att attackera varandra.

B återgår till att prata om tandvård:

Det är många som inte har råd att gå till tandläkaren t.ex. Det är många som struntar i tandvården på grund av höga kostnader. Och jag vet inte dom har lovat att nu snart, under juli jag tror, det kommer att bli nya priser på tandvården, det blir lite mer försäkring ska betala dom här kostnaderna. Jag vet inte om det ska bli det, men jag tycker fortfarande det blir ganska hög kostnad.

D säger:

Men om det blir hög kostnad och man är fattig man ska sitta hemma, man köper en tablett...

Varpå B tycker att:

Det blir sämre med hälsan. Om tänderna inte bra så är psyket inte bra heller.

A lägger till:

Det finns en brist i äldreomsorgen också, det finns en tendens att lämna ansvaret till familjen, att familjen skulle ta ansvar, ta hand om en äldre. Det minskar äldreboendeplatser. Det finns prognos i framtiden under närmaste år att man ska få många äldre i framtiden och då funderar jag hela tiden, Uppsala kommun och landsting också hur kommer dom att ta hand om dessa äldre. Vem skulle ta hand om, hur skulle finansieras. Gång på gång ser vi också, i tidning eller på tv, en äldre får inte någon plats, dom fick avslag. Att dom skulle stanna hemma. Frågan är vem skulle ta hand om släkt om det finns son och dotter, dom har egen familj, dom jobbar. Och sin egen fru kanske hon själv också är mycket äldre och har inte förmågan och kapacitet att ta hand om sin bror eller ja sin fru. Men samhället ser inte detta, säger han skulle, om han skulle

vistas hemma, hemtjänsten, folk från hemtjänsten skulle komma, tvätta honom eller handla eller laga lite mat. Det är ibland jättetråkigt när det gäller äldre i sista tiden fick inte servicen i äldrevård innan man lämnar jorden, det är hemskt. Hur kan man lösa det, det beror på samhällets ekonomi också, har man bra ekonomi då kan man också anställa flera vårdare och vårdbiträde som kan ta hand om, man kan bygga nya äldreboenden och man får en plats. Men när det gäller, det kommer i skatten, minskar man i skatten, det finns mindre medel då kan man inte satsa i denna vård.

Nästa fråga från Moderatören lyder; **Hur ser ni på det offentliga rummet?**

A undrar:

Kan du förklara offentliga rummet? Hur menar du?

Och Moderatören svarar; **Ja alltså torg, parker, allemansrätten.** A börjar med:

I Sverige finns mindre befolkning, man bor inte så tätt och mycket plats, mycket utrymmen. När det gäller fritid man kan också använda som camping, sen man kan också handla, man kan läsa man kan också tälta. Möjligheten finns väldigt stort tycker jag. Kommunen har också några platser där man kan hyra hus också där man kan vistas och laga eller äta mat inne i lokalen också, behöver inte betala så mycket och samtidigt man kan också använda matsalen i skolor också om det finns någonting konferens eller årsmöte eller nånting. Allmänheten kan man säga att i Sverige, jag vet inte nästan men mycket möjligheter finns, därför ytan, landets yta.

B tycker att Sverige är:

Ja jag tycker att Sverige är ett jättefint land, vad det gäller utsikter och har gott också om parker och dom här allmänna platser. Men det finns två saker som inte hjälper till. Den ena det är värme som inte ger den här möjligheten att folk kan njuta den här...

Här bryter A in med en fråga:

sol menar du?

B fortsätter:

Ja, värme i alla fall. Att folk njuter med den här naturen och dom här parkerna också. Den andra också, den här ungdomar som inte bryr sig om, när dom ser att det inte finns någon bevakning, ingenting sådant, skadegörelse, det är deras mål. Man har sett under Linnéfesten, 10 dagar nästan, hela stan det var park, en jättestor park, hela stan. Så man såg hela tiden massa ordningsvakter eller den här Securitas som gick runt dygnet runt nästan, men ändå, jag har sett också, en massa ungdomar som är oansvariga. Dom plockar t.ex. blomma och kastar på vägarna och förstör grejer och sånt jag har sett flera gånger. Jag tycker att den här, det beror på att alkohol och droger det som påverkar samhället att inte kan njuta med dom här offentliga parkerna och sånt.

Det kalla klimatet och ungdomar som under påverkan av alkohol och droger förstör, tycker B är två saker som stör i det annars så fungerande i det offentliga rummet. A håller med att vädret hindrar:

Jag håller med honom att vädret påverkar mycket att använda grönt område. Får man bra väder då får man också turister, då får samhället inkomster också. Finns det dåligt väder då går man ut och spenderar pengar i annat i stället för att turister. Jag som kom från ett tätt befolkningsområde, då är Sverige som ett paradiset, möjligheten är jättebra. Finns möjligheter att använda, men det som hindrar är vädret.

B kommer tillbaka till hur det också är människor som förstör:

Men vad det gäller dom här som är oansvariga människor, jag kan inte bara se ungdomar, det finns vuxna också, man ser dom, dom kissar på offentliga områden, t.ex. i parker och sådant, dom bryr sig inte om. Jag tycker att det alltid beror på att dom är påverkade eller berusade. Därför jag tycker att berusade folk som går runt i stan och är påverkad av drog nånting, tycker att dom ska bli häktade direkt, inte bara sova där. Som att andra dagen ska dom vara fria som om ingenting har hänt, dom har skadat massa grejer och massa folk.

Moderatorn frågar här; **några ytterligare kommentarer kring det offentliga Sverige?** C för åter in och tycker att det borde vara förbjudet att dricka alkohol eller att vara påverkad på allmän plats:

Jag tänkte bara lägga på en sak som...när man dricker och blir berusad då...vara bättre att det skulle finnas några regler så att man får dricka inne i hemmet, men om man ...det vore bättre om man hade regler faktiskt att man kan sitta hemma och dricka eller man kan sitta på restaurang. Man ska inte dricka stående på gatan, alltså man förstör en massa saker och så där. Staten går i förlust.

B instämmer och tycker att detta borde kontrolleras bättre:

Ja sen vad det gäller nöjesplatserna, jag tycker kontrollen är mycket, mycket, det är för lite kontroll på offentliga platser. Vad det gäller nattklubbar t.ex. det är mycket brister på kontroll där, när man ser dom kommer ut det är en massa som är påverkade av droger och det är därför det blir en massa bråk ute, även inne på ett diskotek. Sen vad det gäller dom här festivalerna, reggae festivalen t.ex. varför varje år det blir massa droger i reggaefestivalen och ändå dom fortsätter varje år. Varför ska man ge dom den här möjligheten? Kommer från hela världen nästan, eller hela Europa, dom kommer och samlas där och delar ut haschen och cannabis och vad som helst. När man passerar där, nästan 200 meter det luktar den här drogen i hela området. Jag tycker det här, även dom som inte gillar droger dom blir påverkade när dom går dit eller besöker såna platser. Även sista april, Kulturnatten, vad det gäller statsparken eller flera områden där också, det är massa, massa brott. Det är inte bara dom som är missbrukare som drabbas, även dom som, det drar in nya missbrukare i såna festivaler, dom tycker att det är roligt. En grupp som samlas, det kommer en naiv som vill ha lite sällskap, han faller i den här fällan. Jag tycker att det ska bli mer, jag vet att det finns mycket kontroll från sociala myndigheter, från polisen, från dom andra organisationer, t.ex. Röda Korset eller Vi i Stan, eller vad som helst, men ändå, jag tycker också att det är föräldrar som måste ta sitt ansvar också och följa med sina barn som dom känner att dom är missbrukare. Eller, det är samhällets fel, alla är ansvariga för den här, men myndigheten ska inte ge den här möjligheten heller.

Både föräldrar och samhället måste se sitt ansvar sa B. C talar om sin maktlöshet som förälder och tycker att samhället tagit ifrån honom makten att kunna uppfostra sina barn:

...när dom har kommit till Sverige, föräldrarna hade inga ansvar, för att föräldrarna hade trott, på grund av samhället, på grund av myndigheterna. När barnen kommer här i Sverige, så fort dom kommer efter en eller två månader, när dom går i skolan läraren berättar till barnen att du har rätt så, så, så. Om föräldrarna eller nåt ser till oss eller ring till polisen. Då föräldrarna, det är från den här punkten, föräldrarna kan inte göra någonting alls...det är myndigheten som har gjort att barnen ska bli så. Jag tycker det är på grund av myndighetens makt dom har blivit missbruk, det är inte föräldrarna. Ingen föräldrarna vill, jag vill inte att mitt barn ska gå ut och dricka alkohol på gatan, ingen förälder vill.

B instämmer:

Jo, det är därför jag säger att myndigheten ska inte ge den här möjligheten att det ska bli så.

C fortsätter sina tankar:

... ingen säger till myndigheten, ni ska inte säga så. Så fort dom går i skolan, barnen går dit och berättar polisens telefonnummer. Polisen förstår det där, barnen förstår inte, vad är bra, vad är dåligt för ett barn. En sexåring, hur kan ett barn förstå, vad är bra för honom eller vad är dåligt för honom? Ett exempel, när mitt barn gick på dagis, en dag han kom och sa till mig, "Fröken har tagit mig så här" jag förstår situationen, han har inte lyssnat, jag tog honom så här...men hon har inte slagit honom, på grund av att hon kan inte. Det är samma sätt om vi är arg på barnen och vi säger till barnen, du får inte göra så, om vi tar så här, då om han lär från skolan om föräldrarna gör så, det har hänt mycket faktiskt...Dom är skilda på grund av våra barnens skull, hela familjen har blivit förstörd, men myndigheten förstår inte detta, dom förstör hela tiden. ... myndigheterna, ibland måste man lyssna på båda parterna, sen man kommer till en lösning.

C berättar att han har förståelse för en dagisfröken som tagit tag i hans barn. Men han känner själv ingen förståelse från samhället i att uppfostra sina barn. Tvärtom tycker han att barnen tidigt får reda på sina rättigheter och får numret till polis osv. Detta gör det svårt säger C som tycker att myndigheterna på detta sättet förstör. Samtalet kretsar en stund kring festivaler och utvecklar sig till att B säger:

...Politiker säger man, det är massa dom som är mäktiga. Sen det med samarbete med marknadsför dom här restaurangägarna. Dom bjuder in dom här mäktiga, det är massa som säger att i Sverige finns inga mutor men det finns i Sverige också. Och man bjuder politiker på god mat med bra dricka, med lite fest så man får vad man vill, det händer i Sverige. Jo självklart finns det i hela världen, det är inte bara i Sverige utanför den här cirkeln. Så det finns det här i Sverige också och det händer i Uppsala eftersom vi lever i Sverige och vi ser här i Uppsala vad som händer. Och jag har mycket kontakter med en massa restaurangägare så jag vet att det händer sånt. Till exempel arbetsförmedlingen, om jag inte har bra kontakt eller relationer med dom som jobbar, handläggare på arbetsförmedlingen, så får jag inga praktikanter hos mig. Dom handläggare dom bjuder politikerna också, det är samma sak. Det är när man ska ha någon festival, om dom inte accepterar så måste jag bjuda dom flera gånger och försöka med dom så dom blir mjuka. Sen fanns det en annan sak också jag tänker säga, jag har hört också från olika ställen att det är invandrare som säger vad det gäller det här barnet, aga barnet och sånt. Även invandrare säger att svenska myndigheterna, eller myndigheterna här i Sverige dom vill att invandrarfamiljer ska splittras. Dom säger, jag har hört från massa, massa invandrare, vuxna som säger det här, dom vill att den här integrationen, det här som vi tänker på massmedia att vi ska splittra familjer. Som (han hänvisar till en person i gruppen) har sagt till exempel, att barnet ringer till, en tolvårig flicka ringer till kvinnojouren eller socialmyndigheterna och säger att min pappa vill inte att jag ska komma ut, han fångar mig inne. Hur blir det? Dom skickar till exempel direkt någon tjänsteman dit och tar reda på vad som hade hänt och det blir kaos hemma.

Här kommenterar D:

Men dom vill rädda barnen. Men att splittra, det kostar...

Jo, det kan vara en balansgång. Att ta hänsyn till barnens situation i relation till familjens situation. B fortsätter med:

Ja alltså jag försvarar inte den här men jag säger att det händer så. En socialtjänsteman kommer in till huset så det blir kaos inne i huset, vem har ringt? Varför blev det så? Då var inte den här situationen så allvarlig, hon vill vara ute på natten, jag vill inte att hon ska vara ute, hon är tolv år. Ja hennes kompisar dom är ute och hon ska vara med också så hon vill ljuga att min pappa har slagit mig eller han har dragit mig i håret och så. Sen socialtjänsten blir ibland tvungna att polisanmäla den här familjen och så blir det kaos hemma. Och det har hänt till exempel, jag har släktingar, jag är kurd till exempel och vad det gäller Fadime till exempel det var den här projicering som hade kommit från massa sidor. Konflikten ökade hela tiden, ökade, ökade tills det blev dödsfarligt. Han blev mördare. Det kan hända eftersom projicering som kommer utifrån är mycket, mycket farligt och det är därför jag vill att någon myndighet ska samarbeta med islamiska föreningar att dom ska lösa det här problemet innan dom kommer in i familjen. Ska ringa till pappan och mamman och prata med dom separat, med kunniga i föreningen att lösa det här problemet innan det blir splittring, innan det blir det här dåliga ryktet om Sverige också.

B börjar att berätta om sin dotter som vid 12 års ålder vill få vara ute på nätterna med sina kompisar. Sedan berättar han om Fadime Sahindal som mördades av sin egen pappa. Han säger att det blev en väldigt farlig upptrappning av konflikten tills den blev livsfarlig. B skulle önska att polis och socialtjänst mer lyssnar till föräldrarna också och att man, kanske vid svårare fall, tar hjälp av familjernas egna system som t ex Moskén. Moderatoren uppmärksammar här en sista kommentar och säger; **Du ville säga något också. Varsågod.** A säger:

Invandrare är inte en homogen grupp. Bland invandrare finns folk från olika länder, dom tillhör olika traditioner och kulturer. Det finns högutbildade, det finns vanliga människor, vanliga familjer, det finns icke utbildade. Det betyder att vi ska inte generalisera alla invandrare! Det är fel!

Att fundera över

I föregående rapporter har vi kunnat konstatera, att de kristna och de muslimska fokusgruppernas respondenter inte sällan resonerar på sätt som anknyter till – och ibland är gemensamma med – varandras värderingar. Så var fallet när det handlade om familjevärderingar och så var också fallet när det handlade om det sekulära samhällets relation och förväntade hänsynstagande till religion och religiösa övertygelser. Naturligtvis förekom i dessa sammanhang skiftningar vad gäller nyanser och betoningar och fokuseringar, men det tycktes ändå som om en grundhållning i dessa kontexter delades mellan kristna och muslimska respondenter.

Hur är det då med frågor som rör ”känslan för det allmänna”? Kan något liknande sägas där? Tänker och resonerar de kristna och de muslimska respondenterna utmed vägar som är mer eller mindre gemensamma?

En kanske intressant reflexion att förmedla, är att den kristna gruppen i sitt samtal tycks resonera kring ”det allmänna” och ”det offentliga” med ett fokus i hög grad inriktat på rättighets- och skyldighetsproblematik. Man diskuterar huruvida vård och omsorg och kultur ska kunna sponsras av staten, av samhället eller ”det allmänna”, och man uttrycker fördelar och farhågor med olika vägar att gå vad gäller organisation och finansiering. Någon är kritisk till att kommersiella företag stöttar sjukvårdsinsatser medan någon annan betraktar ett sådant förfarande mer instrumentellt – det är bättre

att företaget ger av sitt överskott till en verksamhet som kommer utsatta och sjuka till del, än att det behåller pengarna. Någon kritiserar den nuvarande regeringens beslut att upphöra med det bidrag till museer vilket gett förutsättningar för gratis inträde. Och så vidare.

Som synes finns det här åtskilliga paralleller med samtalet också i den muslimska gruppen, men ett tema som rör offentligheten och som dryftas än mer intensivt i denna senare grupp rör allemansrätten. A pekar på hur en relativt liten befolkning och en stor landyta tillsammans genererar gott om utrymme, gott om plats att röra sig och att ta sig fram i fysisk frihet. Så tycker också B, som däremot ser två problem knutna till de möjligheter som existerar vad gäller rörelsefrihet och fysiskt handlingsutrymme: dels den bristande värmen vilken sätter käppar i hjulet för ett åretruntutnyttjande av det svenska landskapet, dels de ungdomar som inte vet att sätta värde på detta landskap utan, påverkade av alkohol och droger, skräpar ned och förstör.

Bilden av Sverige och svenskarna som representativa för något slags naturideal där det fysiska handlingsutrymmet syns närmast obegränsat, kan man stöta på i olika sammanhang. Den amerikanske professorn Martin J Gannon skildrar i sin bok *Understanding global cultures. Metaphorical journeys through 17 countries* svenskarna som hängivna ett naturnära liv, gärna i ensamhet någonstans i glesbygden, långt från hus och människor, boende i "the Swedish stuga", vilken får stå som symbol för svenskens förhållande både till den tysta naturen och ensamhetens utrymme för reflexion och eftertanke utan störningsmoment. Och Gannon tycker sig också i den svenska nationalsången se hur detta förhållande kommer till uttryck: ""The national hymn in Sweden is "Du gamla du fria", which does not concentrate on glory, honor, or warfare but on a land of high mountains, silence, and joyfulness". (1)

Ett och annat kan nog sägas angående Gannons interpretation av Richard Dybecks text från 1844 – men hans tolkning av svenskars förhållande till naturen kanske kan vara intressant att fundera över. Klart är att respondenterna i den muslimska gruppen ser att naturen och det fysiska utrymmet är något för det svenska landskapet karakteristiskt och att man, som A påpekar, "inte /bor/ så tätt.

När det gäller den här gruppens reflexioner kring rättigheter och skyldigheter, frihet och ansvar, kan man nog i vissa avseenden se att det tidigare mönstret enligt vilket de muslimska och de kristna respondenternas tankestråk ofta går hand i hand, upprepas. En aspekt där den muslimska gruppen däremot på ett särskilt sätt markerar behovet av gränser rör alkohol och alkoholkonsumtion. Som nämnts ovan framhåller B att svenska ungdomar på grund av bland annat alkohol inte uppträder på ett rätt och föredömligt sätt i det offentliga rum som inkluderar allmänna utrymmen, torg, parker med mera. Och här visar det sig att både B och C förespråkar ett generellt förbud att dricka alkohol i offentliga miljöer: "det vore bättre om man hade regler faktiskt att man kan sitta hemma och dricka eller man kan sitta på restaurang", konstaterar C och fortsätter: "Man ska inte dricka stående på gatan, alltså man förstör en massa saker och så där. Staten går i förlust".

Allt eftersom samtalet fortskrider kommer frågan om ansvaret för att unga människor dricker alkohol och betar sig på icke önskvärda sätt att ventileras, och när detta samtal utvecklas till att handla om föräldrars möjligheter att hindra sina barn att falla in i ett sådant beteende kan en maktlöshet, mer eller mindre långtgående, spåras när B framhåller att "jag vet att det finns mycket kontroll från sociala myndigheter, från polisen, från dom andra organisationer, t. ex. Röda Korset eller Vi i Stan, eller vad som helst. Men ändå, jag tycker också att det är föräldrar som måste ta sitt ansvar också följa med sina barn som dom känner att dom är missbrukare. Eller, det är samhällets fel, alla är ansvariga för den här, men myndigheten ska inte ge den här möjligheten heller".

B syns här mena att både föräldrar och samhälle har ett ansvar för att människor – och inte minst ungdomar – inte faller in i ett beteende som präglas av alkohol, droger och missbruk. Säkert skulle många som tänker över en sådan här problematik resonera på ett liknande sätt, och förmodligen skulle vederbörande då, precis som B gör, fundera över hur den ansvarsfördelning som nämns egentligen ser ut. Vad innebär föräldraansvar, vad innebär samhällsansvar och hur är dessa båda relaterade till varandra?

C går här in i samtalet och pekar på ett erfarenhet som vi tidigare stött på bland de muslimska respondenter som deltagit i de samtal vilka återges i tidigare rapporter, nämligen upplevelsen av att samhället tar över ansvaret för vilka värderingar och förhållningssätt som sanktioneras bland barnen och de unga, med påföljden att ett främlingskap inträder för såväl ungdomarna som de vuxna. C ger sin bild av detta fenomen: ”när dom kommit till Sverige, föräldrarna hade inga ansvar, för att föräldrarna hade trott, på grund av myndigheterna. När barnen kommer här i Sverige, så fort dom kommer efter en eller två månader, när dom går i skolan läraren berättar till barnen att du har rätt så, så, så. Om föräldrarna eller nåt, säg till oss eller ring till polisen. Då föräldrarna, det är från den här punkten, föräldrarna kan inte göra någonting alls...det är myndigheten som har gjort att barnen blir så. Jag tycker det är på grund av myndigheternas makt dom har blivit missbruka, det är inte föräldrarna. Ingen föräldrarna vill, jag vill inte att mitt barn ska gå ut och dricka alkohol på gatan, ingen förälder vill”.

Vad som i C:s resonemang framstår som uppenbart är, att han anser att ”myndigheten” – eller ”det allmänna” – på ett orättfärdigt sätt tagit över makten över uppfostran av barn och unga. Som han ser det uppmanar skolan och dess lärare de unga att tänka självständigt, att agera och handla i enlighet med sina rättigheter – och det tycks som om en rimlig tolkning av vad C säger är, att han – underförstått – menar att ungdomarna inte är mogna för att fatta sådana beslut, att på egen hand bestämma sig för att leva på det ena eller det andra sättet.

Kanske är det här relevant med de synpunkter som lyftes i den kristna gruppen, apropå behovet av gränssättningar. D i denna grupp påpekade att ”invandrarelever” kan få det svårt och hamna i en kulturell konflikt när den svenska skolan uppmanar dem att tänka och leva efter eget huvud och i enlighet med sina rättigheter samtidigt som deras hem- och familjemiljö inte präglas av postmoderna, utan av traditionella, värderingar. Att befinna sig i ett existentiellt spänningsfält mellan en kontext där gränserna och regelverken är synliga och fasta och en kontext där frånvaron av gränser formar en bottenlös avgrund vilkens enda givna punkt är individens självbestämmande, skapar ett handlingsutrymme vars frihet mer framstår som ett hot än som en möjlighet.

Det är nog rätt så tydligt att C, och även B, anser att ”det allmännas” ansvar i alltför hög utsträckning inkräktar på familjens integritet. Medan ett aktivt föräldraskap innebär ett förmedlande av hur personlig frihet och personligt ansvar balanseras i ett sammanhang där individer inte uppfattas ha rätt eller möjlighet att röra sig gränslöst, innebär samhällets ansvar ofta att individen – också den unga individen och till och med barnet – uppmanas att handla och leva enligt ett individualistiskt förhållningssätt utan fast förankring i ett socialt sammanhang som familjen.

Samtalet har kommit att kretsa en hel del kring alkoholen – och det kanske inte är så märkvärdigt med tanke på den grundinställning som traditionellt kan spåras inom muslimsk tradition. På exempelvis islamguidens hemsida (2) framhålls att alkohol är *haram*. det vill säga förbjudet för en muslim att inta, med hänvisning till tre verser i Koranen:

2:219: De frågar dig om rusdrycker och spel om pengar. Säg: ”det ligger svår synd i bådadera men också något som kan vara människan till nytta. Det onda det medför är dock större än den nytta de kan få”,

4:43: ”Troende! Gå inte till bön om ni befinner er i omtöcknat tillstånd, utan vänta till dess ni vet vad ni säger” samt

5:90-91: ”Troende! Rusdrycker och spel om pengar, alla hedniska bruk och spådomskonst är inget annat än djävulens skamliga påbud. Håll er borta från allt sådant, för att det ska gå er väl i händer. Djävulen vill med hjälp av rusdrycker och spel om pengar framkalla fiendskap och hat mellan er och få er att glömma Allah och plikten att förrätta bönen. Vill ni inte upphöra med allt detta”.

I det resonemang B och C för finns emellertid inga uttryckliga hänvisningar till ett sådant här korangrundat förbud – vilket givetvis inte innebär att inte ett implicit motiv förankrar de synpunkter som framhålls. Snarare är resonemanget konsekvensetiskt: med tanke på de konsekvenser eller effekter bruk av alkohol kan generera, bör samhället eller ”myndigheten” – eller ”det allmänna” – vara tydligare i sin gränssättning för vad som gäller när det kommer till alkoholkonsumtion i det offentliga rummet. Och ansvarsfördelningen bör vara tydlig och klar vad gäller föräldrars respektive samhällets respektive roller. Samhället bör inte uppmuntra ett självständigt beteende som kan leda till problem och oönskade följder, i synnerhet inte när föräldrar önskar förmedla ett beteende som leder åt motsatt håll.

Flera infallsvinklar och perspektiv som kommer till uttryck i den aktuella respondentgruppens samtal kring ”känslan för det allmänna”, harmonierar – och i vissa fall till och med reproducerar – ståndpunkter som uttalades i i synnerhet det tidigare samtalet kring familjevärderingar. Något som här kan upplevas som en problematik viktig att ta sig an och lösa rör den mer eller mindre konspiratoriska hållning åtminstone någon av respondenterna menar sig ha fog för att uttrycka i förhållande till samhället eller ”myndigheten” eller ”det allmänna”. Inte minst handlar det om de konfliktsituationer som mot slutet av samtalet refereras där C berättar hur han visserligen har förståelse för att en dagisfröken genom att ta tag i hans dotter för att markera en gränssättning, men samtidigt inte möter förståelse i samhället för sin rätt att uppfostra sina barn. C tycks kritisk till att barn tidigt får kännedom om sina rättigheter, uppmanas ta vara på dessa och dessutom informeras om hur de vid behov ska kunna kontakta samhällets eller ”det allmännas” representanter såsom polisen.

B ger för sin del exempel på hur hans tolvåriga flicka som inte ville finna sig i sin pappas förbud mot att lämna hemmet och ge sig ut på sta n nattetid – ett samtal till kvinnojour eller sociala myndigheter resulterar i ett hembesök där flickans rättigheter ställs i fokus och prioriteras. Följden blir ”kaos” – föräldrarnas ansvar och rätt att vägleda och bestämma över sina barn och ungdomar punkteras av ”det allmänna” som träder in på familjearenan, lyfter fram barnens och ungdomarnas rättigheter *i strid med* föräldrarnas värderingar och vilja och skapar därmed en kaotisk situation för samtliga inblandade.

Båda dessa exempel illustrerar en upplevelse av hur traditionella värderingar och mönster på ett mer eller mindre dramatiskt sätt konfronteras med icke traditionella. Ett individualistiskt förhållningssätt enligt vilket också barn och unga tillerkänns rätten att tänka, tycka och handla enligt egen övertygelse kontrasteras mot ett kollektivistiskt där föräldrars rätt att förmedla och odla bestämda värderingar till barnen och de unga förutsätts vara rimligt, motiverat – och säkert också naturligt.

När vi i tidigare rapporter stött på sådana här kontraster har vi pekat på att det som kallas ”den demokratiska värdegrunden”, vilkas värden på ett grundläggande sätt värnar om *individens* rätt, integritet och självbestämmande, utmed lämpliga vägar måste gestaltas i samtal mellan människor med hemvist i olika existentiella, sociala, kulturella och religiösa sammanhang. Dialogen är en metod – kanske rentav *den* metod – som bereder förutsättningar för ett meningsfullt och konstruktivt samtal rörande relationen kollektivism – individualism. De flesta människor, om inte alla, är inte *enbart* kollektivistiska eller *enbart* individualistiska. Vi kan se att det finns dimensioner i båda dessa existentiella och etiska perspektiv som är betydelsefulla och som bör ges en plats i mötet människa-människa och i relationen individ-samhälle.

Naturligtvis sätter juridiken och lagen gränser för hur balansgången mellan de båda ska kunna dras. Förbudet mot aga från 1979 är ett exempel på en sådan gräns. Föräldrar kan inte resa anspråk på att med hjälp av mer eller mindre allvarligt våld fostra eller uppfostra sina barn – och detsamma gäller också för samhällets, det vill säga ”det allmännas”, representanter såsom exempelvis lärare, socialarbetare eller poliser.

Bortom de här juridiskt föreskrivna och sanktionerade gränserna öppnar sig emellertid ett vidsträckt område där diskussionen kring ”det allmännas” förhållande till ”det familjerelaterade”, eller det individualistiska i relation till det kollektivistiska, bör hållas levande. Många värderingar som vi kan

finna etiskt eller existentiellt motiverade saknar juridisk sanktion åt det ena eller det andra hållet. Det betyder att dialogen måste fortgå, utvecklas och ta sig nya och kanske föränderliga former.

A påpekar som avslutning till samtalet i den muslimska respondentgruppen att generaliseringar bör hållas undan när man talar om invandrargrupper: ”Invandrare är inte en homogen grupp. Bland invandrare finns folk från olika länder, dom tillhör olika traditioner och kulturer. Det finns högutbildade, det finns vanliga människor, vanliga familjer, det finns icke utbildade. Det betyder att vi ska inte generalisera alla invandrare! Det är fel!”.

Det här påpekandet är förstås oerhört viktigt – och inte minst väsentligt är det när vi diskuterar värderingsfrågor, till exempel sådana som handlar om hur kollektivistiska och individualistiska stråk kan brytas mot varandra. Människor är olika och dessa olikheter ger så många möjligheter. Man kan tänka och fundera kring värderingsfrågor på så många sätt, att bara vetskapen om existensen av denna variationsrikedom borde utgöra ett avgörande memento för den som anser sig vilja tala i termer av ”*alla* invandrare”, ”*alla* muslimer” eller ”*alla* svenskar”.

Behovet av en ömsesidig lyhördhet när ”det allmännas” räckvidd diskuteras, syns också i det aktuella samtalet när vissa av samhällets tjänster kommer på tal. D påpekar att han i vissa avseenden finner det vara svårt att leva som muslim i Sverige. Visserligen finns religionsfriheten här – (den lagstadgades för övrigt 1951). Men *att* denna frihet i juridisk mening existerar, innebär inte med självklarhet att handlingsutrymmet för en muslimsk bekännare är befintligt på ett önskvärt sätt. En relevant fråga rör böneutrop – precis som i Storbritannien får sådana ske inomhus, varför signalen blir att den religiösa övertygelsen lyfts bort från ”det allmännas” eller det offentliga domänen för att privatiseras, göras privat. En annan fråga med relevans rör vården av äldre. D säger sig inte kräva separata äldreboenden eller ålderdomshem, men han är bestämd på att vissa regler måste upprätthållas också där – exempelvis att han inte får ges hjälp med hygien och tvätt av en person av kvinnligt kön. (3)

Vad som är intressant att notera i det aktuella samtalet är också en klivenhet inför det allmännas räckvidd och omfattning. A påpekar att det finns en hel del bra i den svenska modellen där ”det allmänna” försäkrar medborgarna en god minimistandard, man behöver inte tigga, myndigheterna är behjälpliga med socialt stöd. A kommenterar också i rätt så positiva ordalag det svenska skattesystemet där de offentliga medlen finansierar den service ”det allmänna” tillhandahåller medborgarna, och B framhåller att det i dessa medels sociala inriktning finns någonting som påminner om zakat, allmosan, den av de fem pelare som framhåller den årliga plikten att genom att ge bort 2,5% av sin egendom till behövande visa solidaritet med människor som har det sämre än vad man själv har.(4) D hänvisar för sin del till Koranen som jämförelsematerial: ”Det är som Koranen säger, ”Ta från dom rika pengarna, ge till dom fattiga”. Här kan man säkert, om tillfälle till mer konkreta jämförelser vore möjliga, kunna identifiera en grundläggande solidaritetstanke med utsatta, svaga och sjuka, vilken också kom till uttryck i den kristna gruppens resonemang.

Respondenterna är således principiellt positiva till det svenska skattesystemet, det vill säga ”det allmännas” väg att finansiera service, vård, skola och omsorg för medborgarna – även om de också påpekar att ”Islam säger du måste ta ansvar, för sin familj först, sina släktingar, granne”. Visserligen ser de att det finns människor som missbrukar systemet på olika sätt – men här framhåller B att troende muslimer har en högre instans, en gudomlig sådan, inför vilka de har att stå till svars för sina handlingar, och att detta därför kan fungera som en stöttepelare: ”Som en muslim i alla fall det finns samvete och om han inte betalar den här skatten så finns det domedagar när han kommer att få fråga när han fruktar sin herre, han säger att han ser mig, han vet att jag fifflar med den här skatten så jag måste betala. Så det ska finnas någon som bevakar honom, och det är samvete”.

Man får självfallet förmoda att B tänker sig att också icke-muslimer har ett samvete – ungefär som de gamla grekerna tänkte sig att en daimonion, en inre röst, hos var och en kan signalera gränser mellan rätt och orätt handlande. Men vad han tänker sig är att samvetet lever i en aktiv relation till en gudomlig vägledning och att denna relation en dag, när det är dags för dom, kan komma att formas i termer av straff och sanktioner.

Baksidan av systemet är dock den att den individualism eller individuella självtillräcklighet som blir följden av att människor inte för sin överlevnad eller sitt uppehälle är beroende av andra, kan leda till mycket olyckliga konsekvenser. Skilsmässor är en sådan konsekvens, kriminalitet en annan. Barn omhändertas och familjehemsplaceras, samhället griper in och tar över där föräldrarnas rätt annars skulle ha kommit till uttryck. Kärleken mellan föräldrar och barn får sig en törn, barnen kan komma att uppleva tomhet – vilket i sin tur kan innebära att de tar sin tillflykt till alkohol och droger i jakten på makt, pengar och sex. Den individfokuserade egoismen, egots njutning i avsaknad av relation till ett fast och tryggt socialt sammanhang, riskerar att ta överhanden och låta den gemenskap som kunde format en etisk och existentiell förankring bytas ut mot vad som tycks framställas ungefär som en ”själens obotliga ensamhet”, för att tala med Hjalmar Söderberg. (5)

Vad A här syns vilja peka på är behovet av ett sådant *socialt sammanhang* som vi i tidigare kommentarer berört, inte minst med hänvisning till Antonovskys begrepp *KASAM*, Känslan av sammanhang. (6) Och A har tidigare i samtalet också velat visa på hur den person som invandrar till Sverige och upplever inte minst den individualistiska frihetstanken som ovan och främmande, skulle kunna låta sig ”integreras” i samhällsgemenskapen: ”Det handlar om människan. Det är gud som gav honom samma möjlighet, samma stjärna... Han (den invandrade) kan skapa också, bidra i vårt samhälle. Man bidrar åt samhället och tar tillbaka inom service, när det gäller sjukhus, i skolan, dagis, socialbidrag försäkringskassan. Där skulle det vara rättvist. Men hela tiden samhället diskuterar om invandrare. Småningom en invandrare integrerar med samhället sen så småningom dom skulle också vara en del i samhället”.

A förespråkar här en aktivitetsmodell där den till det svenska samhället invandrade genom aktivt arbete integrerar sig – snarare än (passivt) ”integreras”. Han har tidigare i samma replik talat om ”assimilation” – men det är svårt att tro att han härmed skulle vilja mena att den person som kommer till Sverige helt och fullt bör ge upp sina värderingar och förhållningssätt. Snarare handlar det om ”ömsesidigt ansvar”, där givande och tagande balanseras mot varandra. Grundläggande värderingar kanske den invandrade gör till sina – ja, det verkar som om A anser att detta också är önskvärt! Däremot ser han att det kan bli problem med frågor som rör den individuella friheten – hur ska man kunna balansera denna mot kollektivets – familjens och föräldrarnas – ansvar för de egna barnen, de egna ungdomarna?

Visionen att till Sverige invandrade personer ska bli ”bra medborgare” och vara en del av samhällets, det allmännas”, liv och strukturer, är tydligt närvarande i det resonemang som förs, inte bara av A utan också av övriga i samtalet. A framhåller också att man ”enligt islam” säger ”att man ska anpassa sig till det samhälle du bor i samtidigt religionen säger man skulle... följa det som religionen har sagt”. Det här kan bli svårt, generera problem och konflikter. Familjen kanske inte kan ”uppfylla islams krav när det gäller barn”. Resultatet kan bli frustration och otillfredsställelse: barnen har lättare till att vilja ta upp normer och koder och beteenden som är vanligt förekommande i det svenska samhället, medan föräldrarna känner att de måste försöka hålla tillbaka, sätta fasta gränser, inte tillåta alltför halsbrytande avbrott från en ”muslimsk väg” att gå.

Vad A här diskuterar har vi tidigare stött på och uppmärksammat – i den första rapporten rörande familjevärderingar – i relation till sociologen Mehrdad Dervishpour, som i sin forskning visat hur föräldrar och barn i invandrade familjer, men också och inte minst män och kvinnor i dessa familjer, genom de olika integrationsprocesser som tar vid, kan komma att uppleva sig leva i olika världar. (7)

Vilka konsekvenser kan antas följa av A:s och övriga gruppmedlemmars resonemang kring frihet och ansvar, kring kollektivistiska respektive individualistiska perspektiv på ”det allmänna” och dess räckvidd i förhållande till föräldrars och familjers integritet? Den viktigaste slutsatsen att dra är förmodligen en enligt vilken behovet av återkommande och kontinuerliga samtal lyfts upp på dagordningen, inte bara i teorin utan också och framför allt i praktiken. När A talar om sina dubbla identiteter – både som invandrare och som muslim – och samtidigt om sin vision om att gå in i en integration som genom aktivt deltagande i samhällslivet, på exempelvis arbetsmarknaden, kan leda till

ett gott medborgarskap, är detta förstås ett resonemang att ta på största allvar. Hur kan man underlätta för människor med dubbla identiteter att finna en väg in i samhället? Hur ska man uppfatta "det allmänna" och dess relation till värderingar av olika slag? Vilket stöd för en kollektivistisk familjesyn kan en person som A påräkna och vilka värderingar rörande "det allmänna" skydd av och omsorg av individer och deras rättigheter, också barns och ungdomars, har han att förhålla sig till?

Naturligtvis finns ett juridiskt och ett etiskt regelverk att falla tillbaka på, men oavsett det är det betydelsefullt att en dialog upprätthålls, odlas och utvecklas. Människor – det har vi redan tidigare konstaterat – representerar sällan eller aldrig *enbart* en kollektivistisk eller *enbart* en individualistisk syn på rätt och orätt, gott och ont, rimligt och orimligt, önskvärt och icke önskvärt. Just därför bör det finnas många referenspunkter att ta hjälp av i ett samtal där olika värderingsperspektiv i det mångfaldiga svenska samhället reflekteras och där var och en, oavsett bakgrund eller hemvist, inbjuds delta och formulera sig.

Kanske skulle fokussamtalens grundstruktur kunna tillämpas i grupper med människor med varierande bakgrund, hemvist och livsåskådning? Dialog kan ge utrymme för förståelse och ömsesidighet – och inte minst med tanke på att värderingsfrågor kan vara både komplicerade och brännande, finns det betydande skäl för att föra en sådan dialog vidare.

Noter

1. M J Gannon and Ass: *Understanding global cultures. Metaphorical Journeys through 17 countries*, SAGE Publications, USA 1994 s 112.
2. www.islamguiden.com/alkohol2.shtml.
3. Jfr G Herlitz: *Kulturgrammatik – hur du ökar din förmåga att umgås över gränserna*, Uppsala Publishing House, Halmstad 2007 s 61ff, där bl a frågan om kulturellt separata ålderdomshem diskuteras och exemplifieras!
4. Jfr J Hjärpe: *Islams värld*, Brevskolan, Stockholm 1987 s 76ff, där författaren även diskuterar olika tolkningar av denna pelare med hänsyn till individuellt respektive samhälleligt ansvar!
5. I dramat *Gertrud* från 1906.
6. A Antonovsky: *Hälsans mysterium*, Sv övers: M Elfstadius, Natur och kultur, Stockholm 2005.
7. M Dervishpour: "Orsaker till instabilitet inom invandrarfamiljer", i M Dervishpour: *Sociologiska texter om familj, etnicitet, feminism och rasism*, Centrum för välfärdsforskning, Mälardalens högskola, Artikelsamling Skriftserie C, Nr 10 Oktober 2004 (www.mhd.se/isb/cvf/publikationer/ser_c_04_nr10).

Tjänstemän med ålder 45 år och uppåt

Gruppen består av fem kvinnor som arbetar inom Uppsala Kommun.

Moderatorn inleder och säger; **Idag ska vi prata om det offentliga Sverige, lite om synen på det allmänna så att säga, på barnomsorg och skola, äldreomsorg osv.** C börjar med att ställa en fråga:

Är det synen på det offentliga Sverige, eller maktstrukturer i det offentliga Sverige?

Moderatorn klargör med; **Hur du tänker när du hör ordet allmänna eller offentliga Sverige, vad är dina funderingar runt det, och bilderna då, vad triggas det igång för tankar?** C börjar:

Det är ju någonting som man förlitar sig på, det offentliga Sverige, eller hur.
Åtminstone jag, man hamnar i en del situationer om liksom det är skolgång och det är omsorg, stora och små, om vi säger då gamla och barn...

A kommenterar:

Och så våra skattepengar, pengarna här.

D håller med:

Det är våra skattepengar som finansierar det allmänna.

E frågar:

Och allemansrätten, hör den hit också.

Någon i gruppen säger om det allmänna:

Något i grunden gott.

Vilket C vill nyansera något:

Ja och samtidigt så, om vi säger i det goda finns det ju ofta någonting som tar ifrån människor initiativ. Jag hörde just om det här nu som är anglosaxiska systemet har ju mycket volontärer ...och det finns ju inte hos oss. Nu finns det ju något som heter volontärbyrå i Uppsala och dom har väl i och för sig fått ganska god kritik men det är ju få som...

C för in en tanke kring att vi kan fråntas våra egna initiativ om allt sköts av stat och myndigheter. B fyller på med:

Kanske inte fångar upp entusiaster på samma sätt menar du, med engagemang? Det uppmuntrar inte till eget individuellt engagemang på det sättet.

Vilket C instämmer i och fortsätter:

Ja för jag tänkte också det här med det hela med invandrare som bli så ensam och vad som är annorlunda. Dom blir ju väldigt ensamma också för att då tycker man att okej

Här talar C så tyst att det inte går att höra men av innebörden kan man gissa sig till att det hon säger är att privatpersoner tycker att initiativet till kontakt med invandrare finns hos myndigheter. D säger:

Det kanske har gjort oss lite egoistiska för det finns möjlighet att vara egoistisk. Barnen kan vi ha i barnomsorgen, våra föräldrar kan vi ha i äldreomsorgen, blir vi sjuka så har vi sjukvården. Det kanske har gjort att vi kan vara ganska egoistiska.

C håller med om detta:

Ja att man köper sig fri så att säga, det finns den aspekten också samtidigt. Jag tänkte att du sa det goda Sverige, det finns så mycket gott, men samtidigt så är det ju inte enbart så.

A säger om detta:

I grunden gott men det brister.

Och D frågar:

Det kanske gör oss ensamma?

C säger:

Ja för vi behöver inte varandra för vi klara oss så bra själva ... ganska gammal nu men hon skulle ju aldrig kunna tänka sig att bo med sina barn om hon skulle bli dålig och behöva den omsorgen och hjälpen. Det skulle hon ju inte kunna tänka sig.

Igen talade C tyst men jag uppfattar det som att det är sin mamma hon talar om och som inte skulle vilja bo hos sina barn även om hon skulle behöva den omsorgen och hjälpen. A säger så här:

Nej men samtidigt så är det väl just inom sjukvården och äldreomsorgen som dom där skattepengarna, dom räcker inte till. Så att nu, i den ålder som jag är nu så har jag ju upplevt väldigt många som måste räcka till för sina föräldrar också. Det går inte på något annat sätt.

C säger nu:

Nej om dom gamla ska klara sig för dom får ju bo hemma.

A konstaterar att det är ju inte bara vård och omsorg som de gamla behöver utan att:

Det känns som att just det där också att bo hemma när man är väldigt gammal, det är ju naturligtvis väldigt olika men många blir ju väldigt, väldigt ensamma.

D fyller i med:

Och rädsla

A håller med:

Och rädsla och oroliga.

D säger att:

Det finns många fina äldreboenden där man kan få ha ett eget litet privat i en liten lägenhet.

Det finns boenden som kan kombinera det privata med att de riktigt gamla kan få god vård och omsorg. Men det är inte enkelt att få tillgång till säger A:

Ja men hur kommer du åt ett sånt, i Uppsala? Idag är det 150 personer som står på kö som är beviljade boende för gamla.

B går vidare till att tala om allemansrätt:

När jag ser allemansrätten kan jag inte låta bli att tänka hur lyckligt lottade vi är här i Sverige som har den här allemansrätten. Så fort man rör sig i många andra länder i alla fall så är det ju en privat mark och man är varnad för hundar och allt möjligt annat om man skulle sätta fötterna på någons mark. Och det är även sådant som inte direkt verkar vara tomt utan annans mark. Men när jag var i Kroatien för bara några veckor sedan så upplevde jag en liten lustig grej, där hade det ju varit ett, under det jugoslaviska styret, det öststatsstyret så att säga, där hade man då, strandremsan i den lilla by där jag bodde den var allmän och den kommer förmodligen att förbli det också. Just det här att det var allmänt, det var bara bestämt så, det skulle vara ett allmänt, det var en lång, lång, lång cykel och gångpromenad som man kunde gå. I ett annat land där hade villorna gått ända ner och haft den fina havsutsikten så det är lite intressant. Det går att styra också och det finns olika aspekter på allt det här. Men privat, då blir det utbyggd och vackert och snyggt naturligtvis men det allmänna känner jag som så viktigt, men det går att få på två sätt.

Någon i gruppen säger:

Om det blir privat blir det ju inte tillgängligt på samma sätt.

E tittar på kollaget och säger:

Jag tycker att när man tittar på dom här bilderna, alla utom naturen eller allemansrätten, så är det områden där det bara hela tiden talas om att det är kris.

D instämmer med:

Att det inte finns pengar.

E fortsätter:

Att det inte finns pengar och att vården inte fungerar. Gamla dör i sin avföring och dagisplatser finns inte och skolan är hemsk och ingen lär sig något etc. etc. Det är ju liksom bara krisområden.

Och D säger:

Och bibliotek stänger man.

E fortsätter:

Ja kulturen får inte pengar och precis.

Och C tycker att:

Och försvaret är skrotat.

E håller med i detta:

Ja försvaret finns inte snart längre. Men det kanske vi inte behöver på samma sätt men dom andra behöver vi ju.

Och D lägger till:

Och samtidigt blir vi rikare och rikare.

Varpå någon i gruppen tycker:

Ja det är konstigt.

Det är flera som instämmer i detta och sedan säger E:

Jo men jag menar att staten och kommunerna har ännu bättre ekonomi nu än för bara några år sedan, varför finns det då inte pengar till dom här.

C säger:

Ja som man tycker kanske är det väsentliga. Som skolan, dagis, äldreomsorgen, sjukvården.

D tycker också:

Och kulturen.

Vilket inte A helt instämmer med:

Det kanske också är svårt att säga, det blir så att det är inte folkhemstanken något mer utan man vill betala för det som man konsumerar och man är inte villig att betala mer i skatt för att det ska gå åt pengar. Jag tror nog att dom flesta svenskar tycker att visst det är rimligt, vi ska ha sjukvård men titta nu privatiserar vi sjukvården. Och på lunchrasten var det någon som sa "nej" för att hon inte hade kommit åt någon läkare. Det gällde barnet och barnet var för friskt för att dom skulle ta emot det på ett ställe och för sjukt för ett annat som tyckte att dom skulle gå till något annat. Så hon sa "nej, nu ska jag leta reda på en privatläkare, det här går inte, jag vill inte ha det såhär".

Någon i gruppen säger:

Det är ju det man gör.

Och A fortsätter:

Jaha, och då uppstår ju frågan än mer, varför ska jag då betala mer i skatt till det allmänna eftersom det då fungerar så dåligt?

C ställer frågan:

Det kanske är att det är alldeles för stort, att det är en för stor sektor på något sätt. Och då blir det inte effektivt, utan det rinner ut åt alla håll och kanter. Om vi tänker bara när vi pratade OH-kostnaderna för skolan, det är overhead, och då undrar man, ska det verkligen behöva vara så mycket? För det går ju inte alls till verksamheten utan det går ju liksom till administrationen.

Den offentliga sektorn och de administrativa kostnaderna har fått växa till att kanske bli för stort, tycker C. E säger;

Själva verksamheten krymper ju men administrationen sväller, hos oss... Trots att du går till en privatläkare så behöver vi inte betala jättemycket för det om den är ansluten till försäkringskassan eller hur? Den har väl kanske mer eller mindre samma patientavgift som.

C intygar:

Jo dom har samma patientavgift där.

A för in andra privataktörer:

Och dessa olika skolor som kommer...

C tänker lite kring detta:

Frågan är om dom får dom pengar dom behöver? Där låg ju Bolandskolan då lägst och det var väl Katedral som låg högst. Och i och för sig är det väl av tradition att kanske mer begåvade ungdomar söker då Katedral men att det ska vara så stor skillnad det är konstigt. Då borde ju dom som behöver mer få mera pengar så att säga, så att dom kan också höja sin nivå. Om man ska se till behoven? Är det inte så att vi mer ifrågasätter mer det offentliga Sverige nu än tidigare?...

B tycker det:

Ja ifrågasättandet kommer naturligtvis med bristerna. Dom har säkert kommit i större utsträckning idag och just det här att pengarna inte räcker till det som är den viktiga verksamheten utan att det läcker ut lite här och där. Det tror jag säkert är något som har kommit mer och mer. Och det här med att skolor privatiseras, alltså att vi har privatskolor och liknande det tär ju också på kommunernas ekonomi. Det är ju så att för att starta en privatskola behöver vi ju inte, det kan vi ju göra, du har inga krav på att ta hand om dom ungdomarna utan du kan driva den där privatskolan så länge du tycker det går med vinst, och när det inte gör det så säger du bara "nehej, nu stänger vi", och sedan får kommunen ta hand om resten. Det är faktiskt så, det finns inga krav på dom på samma sätt som det finns på kommunerna och det är klart att då läcker det ju pengar och då blir det brister och då tycker inte vi att det allmänna är tillräckligt bra. Så det liksom går hand i hand.

C anser ändå:

Samtidigt så är det ju också någonting fint med friskolor och privata skolor att dom som är entusiastiska och engagerar sig för en idé och en tanke, kanske en pedagogik. Kanske den blir mycket bättre alltså, att dom elever som går där trivs bättre. Jag vet det här Livets Ord, jag skulle aldrig kunna tänka mig att sätta in ett barn där, men när min pojke var liten, när han gick i första klass så var det ju en flicka som blev så mobbad. Och då så träffade jag mamman och henne en gång vid busshållplatsen, det var på morgonen, då skulle hon ta bussen till Livets Ord skolan och börja där. Och så träffade jag henne sedan någon gång och där hade hon det bra. Hon blev inte mobbad alltså, fick vara som hon ville. Föräldrarna dom var islänningar och hade flyttat hit, och då tänker jag att allting, hur negativt det än är så har det också en annan sida. För hon fick då som en fristad där och slapp blir mobbad.

B har ett annat exempel:

Det är ingen här heller som tycker något annat än att den här Labanskolan är en helt fantastiskt driven utav dom här eldsjälarna som sätter upp föreställning efter föreställning med dom handikappade. Det är ju bara så underbart! Men så finns det en friskola någon annanstans som säger nej till barn som är födda andra halvåret, bara tar emot barn som är födda januari till juni.

Här kommer några spridda kommentarer om det verkligen är så, B svarar:

Nej men alltså man har inte samma krav på dom, det är det som är felet att vi inte kan ställa riktigt samma krav. Det är ingen som har kommit på hur man ska göra det. Det har kommit lite för fort och det har gått lite fel här och där.

C funderar:

Varje elev har ju så att säga en penningpåse med sig, om man säger en ryggsäck med pengar. Det är ju bara att kommunen måste ju ställa krav på dom att dom ser, att dom också tar emot andra. För att dom ska få pengar tycker man...

D vänder tankarna åt ett annat håll:

En annan sak som jag tänker på med det här offentliga det är ju att det är kvinnodominerande yrken det handlar om. Det är äldreomsorgen, barnomsorgen, skolan, kulturen, sjukvården är snart där också förutom att det...

E nämner ett undantag:

Ja inte kirurgerna.

Varpå D konstaterar:

Nej men snart där också, alltså även läkarna snart. Det är 60-40 på läkarutbildningarna nu. 60% tjejer och 40 killar.

C säger om detta:

Tjejer är ju duktigare i skolan också.

D funderar:

Så snart är det bara kvinnor i omvården också, hela vården. Det är väl försvaret som inte...Man säger ju också och det är ju så tråkigt att det är liksom den tärande sektorn, eller dom tärande sektorerna det här. Det är ju en lite märklig syn på saker och ting.

Om detta håller C inte riktigt med:

... Det säger man ju sällan, det var längesedan jag hörde.

D tycker ändå:

Jo fast det är ju ändå. Det producerar inget, det producerar inga pengar.

C svarar:

Nej men det producerar ju kunskap.

E går tillbaka till funderingarna kring friskolor:

En sak som är knepig med friskolorna är det här med att dom kanske inte alltid undervisar efter våra kursplaner i det här landet, som Livets Ord kanske och den här muslimska skolan i Gottsunda där dom slår barnen och så. Ska då våra skattepengar gå till sånt? Att dom små muslimska barnen ska bli slagna och att dom på Livets Ord inte får lära sig om alla andra religioner till exempel.

A tänker om detta:

Men det är ju liksom en fara att man delar upp barnen redan där, då blir det ju på dagis, möjligen där är det ingen uppdelning av barnen utan man går på samma dagis. Jag har inte kläm på det där riktigt heller om dagis.

Fast visst kan man gå på olika dagis säger E:

nej det gör man inte längre heller! Det är ju Montessori och allt möjligt annat som...

A jämför med hur det var när hennes egna barn var små:

När mina barn var små då var det ju mera så där att möjligen hörde man talas om ett bra dagis men det var ju så långt bort så det verkade orealistiskt att åka dit med barnen. Men det kanske man gör idag jag vet inte. Men sen kommer du till skolan och sen bestämmer föräldrarna att du ska gå i den skolan och den skolan så förs man ihop likadana barn, likartad bakgrund.

C tycker vidare:

Boendet är så segregerat också

E säger om dagis:

Jo men jag hörde ju mera i gamla Uppsala Montessori som inte var, eller den var föräldradriven på den tiden och hade egen kö. Och det fanns nästan inga barn med speciella behov, det fanns nästan inga mörkhyade barn, inga hemspråksbarn och nästan allas föräldrar var gifta med varandra och nästan alla bodde i villa. Barnen satt snällt och gjorde sina små övningar och koncentrerade sig. Snacka om segregation. Nästan alla föräldrar var dessutom akademiker. Men sen ändrade dom det där efter några år så att dom började ta emot barn från kommunen, nu ser det helt annorlunda ut.

C övergår nu till frågan i att själv jobba inom och tillhöra den offentliga sektorn:

Ja men där ska ju kommunen ställa krav...Jag tänker lite grann på när man jobbar på den offentliga sektorn, känner ni er som B arbetskraft eller tycker ni att ni tillhör A-laget?

D svarar på denna fråga så här:

Jag kan inte säga, jag tycker inte jag tillhör B-laget Men det är väl för att man känner sitt egen värde, det här är jag bra på...och så länge man känner att man gör ett meningsfullt jobb så kanske det inte spelar så, inte en så stor roll att man har lite lägre lön. Fast det kan reta en ibland.

E säger så här:

Vi har ju inte så mycket förmåner, vi får inte resa tillexempel, vi får inte göra så mycket som man får göra i den privata sektorn.

Och D tycker:

Vi får aldrig någon bonus.

B jämför:

Och på kompetensutveckling har jag en känsla av att där kan det satsats hiskeliga belopp.

C frågar:

Jobbar dom privat då?

A säger då:

Dom jobbar privat, eller så jobbar dom med datorer...

D berättar:

Nu har det väl blivit lite bättre men innan den här IT-kraschen. Jag har ju en kompis där mannen han jobbade, och gör fortfarande, inom IT-branschen. Han tjänade 70 000 i månaden och hans blivande fru hon jobbade inom barnomsorgen med sådär 16 000-17 000... Det är ju verkligen tecken på, vad räknas, vad är viktigast på något vis. Och det håller vi väl inte med om att det viktigaste är att IT-branschen ska blomstra.

E håller med D:

Det allra viktigaste är ju att jobba människor. Och där jobbar ju kvinnorna, så är det...

Moderatorn kommer nu in och ställer den första frågan; **Hur ser ni på det här med de offentliga pengarna? När ni hör offentliga medel, kommunalskatt och statlig skatt och moms och, vilka tankar medför det?** A börjar med att svara:

Vad ska jag säga, alltså jag har ju inget emot att betala skatt. Jag vill ju att det ska gå till dom här områdena som finns här, men så jag röstar inte på någon som tycker att den är för hög. Men däremot så blir man ju förtvivlad när man upplever, just dom här är ju inga bidragssektorer men det är ju då när det känns tungt när man hör om alla som anser att dom ska ha bidrag till saker och ting. Och det är även på vår skola folk kan komma in eftersom vi har sommarkurser och tror att, första frågan är inte vilken kurs, ”jag har hört att ni har sommarkurser, vad får man för ersättning om man går på en?”. Det är då det är tungt, då tycker jag att nej vi ska inte ha så mycket bidrag. Inte till sånt.

E säger så här:

Och ännu tyngre känns det om man är sjuk och inte får den vård man behöver för att det är köer eller att det inte fungerar eller att man är utsatt för ett brott och polisen inte kommer för att polisen inte har resurser. Det tycker jag är riktigt hemskt och det händer väldigt ofta att saker och ting inte fungerar. Men det där med elever som vill ha bidrag, jag tycker det är fruktansvärt jobbigt.

C håller med och lägger till:

Och framförallt när det är unga människor som har satt det i ett system.

E berättar:

När dom säger det rakt ut, ”jag vill ha mina pengar” om man har strukit dom från en kurs till exempel och så dyker dom upp igen eller ringer och liksom, ”varför har du strukit mig? Jag måste ha mina pengar”. Då blir jag helt galen.

A tänker:

Jag har jättesvårt och förstår liksom inte hur det skulle fungera om inte vi hade en stor offentlig sektor när vi är van vid det. Hur en del fungerar i samhället där det mesta bygger kanske på privata initiativ eller att man har det minsta möjliga. Jag vet inte jag har aldrig varit i ett sånt samhälle

C säger om detta:

Jo men om du tänker det samhälle som vi växte upp i då... i alla fall det var ju liksom att kvinnan var ofta hemma det var ju dom som skötte om det här, ofta med vård och så och någon var lärarinna eller nåt sånt. Men det fanns ju inte barnomsorg och äldre tog man ju hand om och ibland bodde dom på ålderdomshem men annars tog man ju hand om dom hemma. Min morfar bodde hemma tills han var 90 år och så. Och bibliotek fanns ju men det var ju också ganska små inrättningar, var inte så stora bibliotek.

Här säger C att hon ju själv vuxit upp i ett mer traditionellt samhälle där det var familjen som skötte en stor del av det som idag sköts av det allmänna. D säger om detta:

Då var det ju likadant som det är nu egentligen för att kvinnorna tog hand om alla dom här arbetsuppgifterna fast dom gjorde det i hemmet.

Men här lägger E till:

Gratis.

Och D säger:

Istället för att dom var organiserade liksom som vi gör idag.

C lägger också till:

Och sjukvården, om vi säger medicinen har ju utvecklats oerhört och fått, det har ju verkligen hänt mycket där alltså och mycket som kräver om vi säger så mycket större resurser. Så därför går det mycket skattepengar dit.

Så D sammanfattar:

Så även om vi tycker att det inte är så jämställt eftersom man får sämre betalt och det är mest kvinnor här så är det ju ändå ett steg på vägen för det är ju mer jämställt än det var förut, för då fick man ju inte betalt för det men ändå så förväntade det sig att man skulle göra det.

E instämmer i detta:

Egentligen har vi kommit en bra bit på väg.

Men D tillägger;

Fast vi tycker att det går långsamt.

E säger:

Och kvinnorna får sin lön och så får dom sin pension och allting som dom inte fick förut.

Vilket C konstaterar innebär:

dom blir ekonomiskt oberoende. Undrar, med yngre kvinnor tror jag tänker mera fritt, att dom kanske, i och för sig tänker väl många på att man vill ha ett arbete man vill ha men jag tror också att många yngre kvinnor avstår till exempel från barn och familj för att kunna göra karriär. Dom tycker att arbetet är så intressant. Jag känner åtminstone ett par unga tjejer som dom vill vara fria för att dom arbetar så mycket och vill bli framgångsrika i sina arbeten och tycker att dom får ut så mycket av arbetet som dom inte skulle få på något annat sätt.

C funderar på hur yngre kvinnor tänker kring sin situation. E konstaterar också:

Dom föder ju barn senare och senare, förstföderskorna är väl snart uppe i 30, i storstäderna i alla fall.

Vilket kan innebära säger C:

Och då blir det ju inte alltid barn fast dom gärna vill ha det.

Sedan byter C spår:

Biblioteken är fantastiskt fina...jag går dit och lånar böcker. Inte varje, kanske en gång i månaden ungefär. Jag kan låna snickarböcker och så där också, och språkkurser om man vill.

E följer detta spår:

Dom har ju jättemycket alltså man utnyttjar ju inte, jag kommer ihåg när jag var på en sån där guidad visning på statsbiblioteket med jobbet för några år sedan och då berättade guiden att 40 kronor av varje Uppsalabos skattepengar går till biblioteket. Det är jättelite, 40 kronor är ju ingenting med tanke på vad vi kan få om vi utnyttjar biblioteket, tidskrifter och böcker och filmer och musik och allt.

C berättar om hur hon ofta gick med sina barn till biblioteket:

Förut när mina barn var små gick vi ofta på Brantingsbiblioteket för vi bodde där, och det tyckte jag var suveränt bra. Kunde fråga bibliotekarien om böcker och det var lite mindre och personligare. Så då gillade inte jag det här nya statsbiblioteket jag tyckte det var för stort.

D säger som svar på att stadsbiblioteket var för stort:

Men det är ju också en trend i samhället att var och en ska göra allting själva. Vi ska låna våra böcker själva och vi ska sitta ensamma hemma och läsa på distans, vi ska helst inte sitta i klassrum.

Allting blir mer individualiserat säger D. E fortsätter med att räkna upp allt som vi som individer förväntas sköta själva i detta samhälle:

Betala alla räkningar på banken, knappa in alla siffror och allting själva. Men ändå får vi betala för den tjänsten att vi gör det till banken, tycker jag är lite tokigt, dom borde betala oss för att vi gör det. En sak som jag inte tycker om med det offentliga Sverige är det att man diskuterar barnledighet, föräldraledigheten, och man tycker att staten borde bestämma att man ska dela på det fifty, fifty, eller någon annan fördelning. Det tycker jag är jättefel för det måste varje familj få bestämma själva tycker jag...Om man frågar barnfamiljer så tycker dom aldrig så. Det finns vissa familjer där det är helt omöjligt. Det var en insändare till exempel skrivet av en ung mamma vars man var egen företagare, ett litet enmansföretag som, han kunde bara inte ta ledigt liksom firman skulle gå omkull. Och att staten ska bestämma en sån sak det tycker jag är jätte fel.

Här säger C:

Men två månader bestämde ju staten innan.

Om vilket E säger:

Jo, men det är väl ok men inte fifty, fifty.

A tycker ändå:

För annars om man inte bestämmer, vem är det som är hemma med barnen?

Vilket E säger om:

Jo, det är ju mamman.

A tycker att:

Det är ju mamman och det anser ju männen då som att det går ju bara inte. Alla, den där kanske inte går för mig som företagare, men dom flesta kan ju faktiskt vara lediga.

Men här säger E:

Men jag tycker att man måste få bestämma över sitt eget liv.

Vilket A säger om:

Jo, men då kanske inte kvinnan kan bestämma över sitt eget liv. Om det är mannen som tjänar pengarna och då är det han som säger att "jag måste jobba, vi har ju den här villan och vad vi har".

Men E tycker ändå att:

Men då menar jag, då är jag så naiv att jag säger att jag menar att den familjen, det paret ska tillsammans hur dom vill göra. Jag vill inte att mannen i det paret ska bestämma över kvinnan utan jag hoppas att dom själva tillsammans kan komma fram till en bra lösning.

C håller med här:

Det är bättre att man frivilligt får lösa det inom familjen och se vad som passar. För jag tycker i alla fall åtminstone bland yngre män, jag vet inte om ni har, vi har i bekantskapskretsen yngre män som börjar bli pappor och dom är lediga också.

Detta håller D med om:

Det har ju vänt faktiskt.

B säger att kanske också kvinnan tänker ekonomiskt och tycker att det är bättre att hon är hemma:

Hon vill kanske också ha så hon kan betala sina lån på bilen och så vidare och inte stå i skuld efter dom här månaderna.

A säger:

Jag förstår det också men på något sätt så blir det ju så att då blir det ju hon och barnet i alla fall. Det blir liksom en penningfråga som det hela gäller, inte att man knyter an till sitt barn när barnet är litet ... på något sätt kanske ibland ett påtryckningsmedel. Jag har ingenting emot att man måste dela femtio, femtio...

D för in en annan aspekt:

Det finns ju män som inte klarar av att ta pappaledigt på grund av att det är ett sånt tryck på arbetsplatsen av andra män att man inte ska vara hemma.

Vilket E inte tycker gäller hos dom:

Så är det inte på vårt jobb. Nej men man hör ofta talas om sådana grabbiga arbetsplatser, macho-kulturer.

C säger om macho-kulturer:

Dom finns inte inom den offentliga sektorn i alla fall. Det är klart att det är lättare om man har ungefär lika lön, två lärare som till exempel får barn där spelar det ju ingen roll ur ekonomisk synpunkt. Men jag tror i alla fall att det också har att göra med utbildning och en attityd till det här med barn. Om det är det att till exempel dom som är VD:ar och chefer och så, börjar ta ledigt då blir det ju att andra sidan också som förebild att tänka att vi kan också ta ledigt. Och då ser man om man passar att vara hemma med barnen, alla passar kanske inte till det. Men annars så tycker jag att det är väldigt mycket pengar som går till den offentliga sektorn så att, jag tänker ibland att det är liksom för mycket pengar så att ingen känner ansvar över dom medel. Jag tänkte det här med försäkringskassan, ni läste kanske om det här med dom som fuskar med bidrag och då vad jag fattar så handlar det med handikappsersättningar, sån här personlig assistans. Att då har försäkringskassan ingen koll på vilka som jobbar.... I och för sig kanske det är för mycket begärt att dom ska kunna redovisa det men att om det är så mycket pengar som går till det borde man ju kunna begära att folk ska då deklarerat för den inkomst man har och att man ser att det stämmer. För det var ju många miljoner som hade försvunnit bort. Och då tror jag att det är såhär att när det blir så mycket pengar, som om vi säger, inte bara miljoner utan också miljarder då tror jag också att man förlorar begreppen om hur mycket det är.

Här svängde C och började fundera igen över den offentliga sektorn. E tycker om detta:

Men dom borde ju kunna samköra sina register med skattemyndigheterna, det får dom inte för att vår integritet ska skyddas.

C tycker:

Ja det är något så dumt så det är inte klokt.

E håller med och tillägger:

Ja det är jättedumt tycker jag. För att jag menar vad hjälper det att vår integritet skyddas om alla våra pengar försvinner, eller hur. Men dom fick ju dispens i Kalmar län för några år sedan för att få göra just detta. Då kom dom fram till att det var väldigt många som var sjukskrivna, långtidssjukskrivna men som hade egna företag och allt möjligt annat liksom. Så det var inte ett dugg synd om dom...

A kommer med ytterligare exempel:

Att dom är på jobbet fast dom säger att dom är hemma och tar hand om barnen fast barnen har ju varit på dagis då.

E säger om detta:

Ja just det, det är ju otroligt att man kan göra så.

B problematiserar detta resonemang:

Ett område där det är kontrollen som brister lite grann, jag tänkte på det här med att inte kräva samma sak av privat som förut, då skulle det blir lite grann det här att vi inte har kontrollen. Vi vill väl inte egentligen vara som poliser, det är vi i alla möjliga sammanhang så gillar inte det. Och då får vi baksidan utav det också. Det är ett problem.

Här berättar E om en händelse hon varit med om:

Jag träffade ju en fritidspolitiker i baren på Silja Line här i våras, under vårvintern. Han var miljöpartist, en ung kille. Och han tyckte att om man kunde fuska så skulle man göra det. Han tyckte att vanliga löntagare tjänar så lite pengar så finns det något kryphål någonstans, finns det någon möjlighet att fuska så ska man göra det. Han sa till och med att man är nästa skyldig att göra det.

Varpå någon i gruppen säger:

Vilken inställning.

E fortsätter och berättar:

Och apropå det här med att vårda barn och så gå till jobbet och sådana saker. Och jag sa att jag tycker att det är fel men han tyckte att nej visst att, kan man skaffa sig lite extra så, ja visst. Och han var politiker. Jag höll på att slå honom till slut alltså. Jo men jag blev riktigt arg.

Igen frågar någon sig:

Hur kan man tänka så?

C tar nu in detta exemplet med attityden i samhället:

Men det stämmer ju överens med den här attityden... hade ju frågat, då yngre som VAB:ade samtidigt som dom gick till jobbet och fick inkomst, att dom tyckte att dom hade varit lite ekonomiska trängda och dom behövde dom där pengarna. Och då var det ett lätt sätt att få det.

E undrar.

Och då hade man rätt till dom också.

C fortsätter:

Ja alltså, dom som dom hade kommit på som fuskade, det var fyra som hade uttryckt sig på det sättet. Så jag tror att det är så att självklart att det är någon annans pengar när det blir för mycket pengar. Och då känner man inte att det är faktiskt också mina skattepengar som jag betalar in och då han man kanske inte samma ansvar för det. Och om det blir på det sättet då kommer det ju att urholkas, då kommer det ju inte fortsätta som tidigare.

Här frågar sig E:

Men har dom yngre i allmänhet lite sämre moral än vi lite äldre då eller?

Det håller inte C med om:

Det tror jag inte om man ska säga i allmänhet utan..

Men E ställer ändå frågan:

I allmänhet men när det gäller sådana här saker att utnyttja statens pengar genom att fuska såhär.

Varpå C undrar:

Ja, vågar man ställa den frågan till Sverige?

Då säger E:

Ja nu har jag ställt den.

A berättar här om sin pappa och hans värderingar:

Jag tänker på min far som var så otroligt ärlig så att min bror då, alltså generationen efter, tyckte att pappa är ju knäpp alltså. På den tiden kostade det 20 öre, två 10-öringar att ringa i en telefonautomat. Och när min pappa kom till en telefonautomat och det låg två 10-öringar där för att någon hade glömt att ta dom då lät han dom ligga kvar. Och det tyckte min bror var knäppt så att säga. Redan där var redan generationen då, min bror tyckte att dom där tar man ju och ringer för annars tar ju bara nästa det va, och där är vi kanske eller hur.

C tycker att:

Ja där har vi gått ett steg längre, det tycker jag nog.

Varpå E får till det med:

När man blir förbannad att det inte ligger pengar där.

Här skrattar gruppen. B tänker att:

En plikt att försöka skaffa fram på något sätt. Men jag hoppas verkligen att det inte är så som du säger. Vad skulle det bero på i så fall?

B funderar i banorna att ungdomar kanske tänker att det är en plikt att försöka att skaffa fram, bidrag?, på något sätt. Om detta säger E:

Folk har haft det så bra så länge, man är bortskämd, man tar för givet att man ska ha allt och mer därtill.

A funderar vidare:

Att man har rätt att ha så.

Och E tycker att:

Välfärden har gått för långt.

B funderar:

Men just det där att man har rätt att ta andra pengar, det...

E tror att:

Man tänker inte på att det är andras pengar, det är några pengar som finns någonstans bara som man kan få ta del av om man fuskar lite, jag vet inte.

A säger om de som tar ut VAB samtidigt som de jobbar:

För mig känns det ju väldigt konstigt då hur man kan dra in sina barn då i verksamheten. Dom är sjuka, att jag är hemma för att vårda dom. Och likadant sådan här assistans, att jag hjälper ju den personen si och så många timmar, en försvarslös person som inte kan göra någonting och så använder man medvetet.

C berättar om ett exempel:

Jo men när jag blev medveten om det här att man kunde fuska, det är mer än tio år sedan och det gällde på min svägerskas arbete så var det en lärare i svenska och engelska som hade halvtid och hon hade barn också. Och hon jobbade halvtid och hon pratade om att hon ville ha heltid och så ordnade man så att hon skulle kunna söka en heltidstjänst och då visade det sig att hon ville inte ha den för den här andra halvtiden gick hon och stämplade som arbetslös och i och med att hon stämplade som arbetslös så fick hon ju 80 % av sin lön. Så hon jobbade alltså halvtid och fick ungefär 90 % lön och det ville hon ju behålla och hon var mycket yngre då än dom andra och då alltså. Det hade blivit världens diskussion på jobbet alltså för dom andra lärarna, det var en gymnasieskola det här, dom var ju också många äldre, dom kunde inte förstå hur vårt system var. Det är samma med mig, jag kan inte fatta, för att då om man inte fick heltid, alltså inte skulle ni kunna tänka er då att okej nu har jag bara fått 50%, då går jag och stämplar alltså så får jag...

C tycker om detta:

Men då tyckte jag att samhällets omsorg om den enskilde går för långt. Jag tyckte det var omoraliskt helt enkelt. Och jag tror ju att om man har för mycket bidrag då blir det utnyttjat och samtidigt så måste det också finnas bidrag för dom som behöver det. Så den där gränsdragning den är inte lätt. Jag tror inte att alla blir så glad när man hör att Mona Sahlin om hon kommer tillbaka och Sossarna kommer tillbaka ska lagstifta om heltid, jag tror inte alla vill ha heltid.

Vilket D instämmer i:

Nej det tror inte jag heller.

E funderar vidare över Sahlin och det kommande valet:

Ska hon då vinna valet på att höja skatten? Det är ju så det blir i praktiken.

D funderar nu åter kring de som tar ut ersättning för vård av sjukt barn från Försäkringskassan samtidigt som de arbetar och får lön:

Men jag har aldrig kunna tänka mig att vara hemma med sjuka barn som inte är sjuka för då tror jag att då blir dom sjuka. Alltså det är som man, jag vill inte riskera det, dom är ju friska. Och går jag och tar ut liksom den här förmånen att få ut pengar för att vara hemma och vårda någon som inte finns hemma då straffar det sig på något vis. Och det vill inte jag riskera, jag är glad att dom är friska istället.

Här säger C:

Men det är för att du tror att Gud ser dig.

D instämmer:

Ja precis. Och frågan är ju om det inte är så att det är borta ur samhället, att Gud ser oss...För det handlar om generationer.

E säger:

Det finns liksom ingen auktoritet över dom.

Här menade E säkert de unga i samhället. C frågar E:

Tycker du att det är någon skillnad om du jämför Finland och Sverige?

E funderar så här kring jämförelsen mellan Sverige och Finland:

Jag tycker, speciellt i valrörelsen så tyckte jag mig märka att det är enorma skillnader, det är det. Men jag tycker att när man talade om arbete och bidrag och sånt i valrörelsen i höstas här så tyckte jag att det lät som om standarden var att man inte jobbar, här alltså. Att liksom det normala är att alla lever på bidrag. Medan i Finland är standarden att folk jobbar faktiskt. Det är den stora skillnaden. Och jag uppfattar svenskarna som lite mera bortskämda för man har haft välfärd så mycket längre. Men nu så har Finland gått om Sverige fast ingen vill tro det men här har man haft det så bra så väldigt länge och jag tror att det kanske har gjort folk lite bekväma, kanske lite oärliga eller omoraliska i vissa fall. Det tror jag men det är min erfarenhet.

A tycker så här kring det E sagt:

Det är inte klokt att det ska behöva bli på det viset. Kunna utveckla andra sidor av människan istället.

D funderar på möjliga orsaker till bidragsfusk:

Men kan det vara det här att, det finns ju grupper som tjänar väldigt mycket pengar, jag tänker på den där politikern som du träffade. Att det finns ju dom som tjänar väldigt mycket pengar och så ser dom här ungdomarna som inte tjänar dom pengarna hur orättvist det är. Det finns ju många som aldrig kan nå upp till dom där lönerna och det enda sättet att få lite lyx i tillvaron är att du utnyttjar systemet då istället.

E fortsätter att berätta om politikern som samtalat med på en finlandsfärja:

Ja, och själv hade ju den där politikern just kommit hem från en semesterresa från Indien på tre veckor och han berättade också att han hade under det gångna året gjort sex utlandsresor. Han hade nämligen eget företag förutom att han var fritidspolitiker. "Kul för dig sa jag, men alla kan ju inte leva så", men då tyckte han att lite guldkant kan man ju få om man fuskar lite. Ja det var riktigt hemskt.

B för nu in andra aspekter:

Just den polariseringen mellan dom som har och dom som inte har, jag tänkte på problemen med zigenare i Rumänien och Ungern där vi var på besök och fick höra lite grann att dom har problem med zigenare och jag tänkte ofta vad det är som gör att den här polariseringen finns. Det är ju det här att några har mer än andra och är kanske dessutom etablerade och det är nånting som den andra gruppen då har, ja att det blir motsättningen mellan dom från båda håll tror jag. ...en väldig negativ syn på den andra gruppen, en polarisering och den blir liksom värre och värre om ingenting görs så att säga. Och att det här är lite grann det vi har här också med polarisering.

C frågar om detta:

Du menar att då är det lättare att tänka sig att man urskuldar sig om man utnyttjar systemet.

Moderatorn ställer här en fråga; **Är det ok att jobba svart?** A börjar med att svara:

Nej, det tycker jag nog inte.

Här skojar de lite och så säger A:

Nä men det skulle inte heller kännas bra att göra det, det beror ju liksom på vad det där skulle gälla för nånting. Skulle det vara någon elev som skulle ha ett betyg, så det går ju absolut inte

Att låta sig mutas går absolut inte säger A. E frågar kring ett annat exempel:

Men om det var ett annat jobb, du skulle diska på någon restaurang ibland på kvällarna?

A svarar på detta:

Men däremot kanske byta tjänst med varandra, ok, på din restaurang, jag kan komma på lördag, jag kommer och diskar men då får du banne mig sy gardinerna åt mig eller nånting sånt.

Här säger C:

Men byta tjänst tycker inte jag är svartjobb.

A tvekar lite kring detta:

Även om det kanske finns gråzoner där, jag vet inte

C frågar sina kollegor:

...men tycker ni att det är svart, om vi skulle byta tjänster? Skulle det verkligen vara svart jobb? Jag syr dina gardiner och du städar hemma hos mig.

A håller med henne:

Nej, jag tycker inte det.

B lägger här in:

Det beror väl lite grann på hur väl man känner varandra också

D lägger här till:

Men samtidigt så ska ni båda två ha varsitt jobb tycker jag. Det ska ju inte bara vara så att ni gör tjänster åt alla håll och kanter åt varandra och inte tjäna några pengar, för då blir det svartjobb.

På en fråga hur hon menar förklarar D vidare hur hon tänker:

Jo, om du jobbar 100 %, du får en lön, du betalar skatt, det blir pension så småningom till dig. Då gör det ingenting om du hjälper Margareta lite och hon hjälper dig lite. Men om du hela dagarna håller på med det här och du inte får några pengar till någon pension, inte betalar någon skatt, och så vidare. Där tycker jag att skillnaden är på något vis.

E håller med:

Ja, oja! Sen finns det ju många som är sjukskrivna som jobbar svart också.

Om vilket D säger:

Ja, det är ju inte så bra, nä!

Men här kommer E in med ett litet annat perspektiv:

Men jag har säkert jobbat svart någon gång, diskat någonstans när jag var ung. Men jag skulle inte göra det nu för nu tycker jag bara att det skulle vara dumt. För vad händer om jag blir sjuk till exempel eller när jag ska gå i pension eller så? ...En gång gjorde jag en översättning åt en jurist svart, han betalade mig svart och det tyckte han var helt ok...Det var ju så mycket enklare på alla sätt. Det är ju så krångligt när man ska betala skatt och moms och allt möjligt...

Även C kan berätta:

... jag ska också bekänna. Jag hade en sån här möbel snickare hemma, så sen har jag fått ärva av min Farmor...byrå, någon slags chiffonger, liten skrivbyrå. Och den där var väldigt rank så när man tog i den eller fällde ut den så gungade den och så hade jag fått tips om en möbelsnickare som var väldigt duktig... och då skulle han komma och titta på den där byrån och så sa han att det skulle kosta 1500 eller nåt sånt och då sa jag till honom "jag behöver inget kvitto". Jag frågade inte om han ville göra det svart direkt alltså, men han förstod ju och han blev alldeles tyst och stum och jag kände hur jag rodnade för jag kände ju inte honom och jag skämdes alltså. Och då sa han "Vet du, alla frågar mig detsamma", han sa varenda en. Så han sa att "Jag skulle inte kunna ha egen firma om jag skulle jobba svart". ... jag skämdes alltså då men så tänkte jag som han sa, då frågade jag om det verkligen..."90-95 % av alla frågar" sa han. Och det har ju att göra med vårt skattesystem att vi då inte får dra av den tjänsten på något sätt. Så det är nog mer utbrett än vad vi tror.

D säger om detta:

Men när man jobbar svart då blir det ju inga medel till den offentliga sektorn.

Och E konstaterar att det ju också kan drabba en själv:

Så blir det ju ingenting heller om han blir sjuk...

D undrar:

Det kanske är det som är tanken med dom här hushållsnära tjänsterna. Ge mer vita jobb, ha mer pengar till offentliga sektorn.

E funderar vidare:

Dom har ju skärpt kontrollen väldigt mycket gentemot restaurangbranschen till exempel för där är det väldigt mycket svart jobb och alla fiffel. Där är det jätte täta kontroller.

A skjuter in:

Frisörerna också.

Vilket E tycker:

Det tycker jag är bra!

C säger om kontrollerna:

Alltså jag vet hur dom gör, dom kommer i en grupp, det är inte bara en som kommer. Dom kan komma till klockan elva på kvällen, så ska dom ha reda på kassan, alla som jobbar, alltså dom går igenom alla papper allting. Så att nu är det mycket svårare att fuska och det är nog bra att man gör det också mer omöjligt. Ju fler som fuskar desto svårare är det ju för ärliga restaurangägare.

D tar igen in att det också drabbar de som arbetar svart:

Och sen är det ju många unga som jobbar inom restaurangbranschen och det är ju synd att dom blir utnyttjade för det blir dom ju egentligen.

Tiderna har förändrats på flera sätt som E funderar över:

Ja oja, det är nästan bara unga som jobbar inom restaurangbranschen. Så dom här äldre damerna som var servitriser förut på restauranger där det var linnedukar, lite bastanta damer, dom finns ju inte längre. Det är ju bara unga killar och tjejer som serverar. Ett par år, sen gör dom något annat. Liksom man har inte servitris eller servitör som karriär längre som man hade förut. Men jag undrar ibland, just dom här små pizzeriorna och dom här små företagen som invandrarna oftast driver, hur klarar dom av allt pappersarbete i det offentliga?...

Det är inte alltid helt enkelt att driva företag säger E. B svarar så här på hennes undran:

Dom kanske tar hjälp av svenskar? Jag tänker min son, han hjälpte en sån här, det var väl en sån här videobutik. Han gick bara på gymnasiet, men i alla fall, han hjälpte dom med deras räkenskaper. Lite debet och kredit och sånt där. Han fixade och det var inga märkvärdigheter, han var inte ekonomiskt utbildad. Det är han nu faktiskt, han tyckte det var lite kul det där.

A tittar igen på kollaget och byter spår:

Försvaret i ett hörn där borta och det får ju gärna vara för mig, mindre pengar till försvaret. Nu har vi just inget försvar som du sa förut och så men ibland så känns det som om det är på gång igen här. ...hur är det med den här gasledningen som ska gå i Östersjön och var inte oroliga ryska flottan ska patrullera och se att det inte blir några skandaler. Det känns lite konstigt tycker jag ändå att försvaret bara minskar och minskar och att man i år eller var det nästa år så hade man inte råd att kalla in några värnpliktiga överhuvudtaget. Man fick ställa in det ett år för att det inte fanns några pengar.

B fyller på med:

Ja det går så fort.

A funderar:

Ja det går så fort. Tänk förut så hade vi ett stort försvar och så gick det mycket pengar till det. Men vi hade ju dom här verksamheterna och folk levde inte så länge kanske...

Funderingen verkar gå kring om det har att göra med att folk inte levde så länge förr så att det då fanns ett försvar. E har en annan möjlig förklaring:

Vi hade till exempel inte så många sjukskrivna då. Sjukskrivningsantalet har ju ökat. Nu har dom ju gått ner igen men dom var ju otroligt höga för några år sedan, så hade det ju aldrig varit tidigare eller hur.

Om det säger C:

Nej och jag tror ju istället för att man har höjt skatterna, som man gjorde. Ett tag höjde man ju skatterna varje år, så har man minskat från försvaret och den offentliga sektorn.

Nästa fråga från Moderatören lyder; **Vad tänker ni om den offentliga sektorn med skattefinansierade, eller ser ni ett alternativ med privata försäkringar? Ska det kanske till och med betalas privat helt och hållet. Hur tänker ni där?** C börjar med att svara så här:

Nej det tror jag inte många som önska, vill ha. Utan betala via skatten men att kanske, det finns ju redan nu om man till exempel skulle bli arbetslös eller sjukskriven längre så kan man ta en försäkring så att man inte får så stort inkomstbortfall utan man får

behålla sin lön om man skulle få en längre sjukskrivning och så. Så att jag tror att det kommer att bli både och i vissa fall. Jag tycker till exempel idén med istället för A-kassan som är en försäkring, det är ju inte en allmän rättighet utan det är ju en försäkring att då ska det ju kunna betala sig själv och kanske få ett visst tillskott från den offentliga sektorn. ... Om vi säger, man får en högre egen inkomst, alltså disponibel inkomst, så kan man ju faktiskt bestämma vad man vill använda pengarna till och jag tror att det är viktigt att man får mer egna pengar för att man ska bli motiverad att arbeta. Jag tror att det är en viktig drivkraft för oss.

E håller med om detta:

Det tror jag också!

C fortsätter detta resonemang:

Jag tror att om det blir så att man betalar väldigt mycket i skatt då har man inte samma drivkraft att arbeta längre. Och därför så tror jag att vi i Sverige har nått en slags gräns där vi måste liksom ta lite mer försäkringar för att gardera oss mot inkomstbortfall och få en större trygghet som gäller då för dom som, ja den arbetande befolkningen... Ja, nu är det kanske svårt att säga vad man är sjuk och så, men vi har världens bästa arbetsmiljö och samtidigt dom flesta antal sjukskrivna. Och då beror det väl på nåt annat då att det är så många sjukskrivna... Jag tror i alla fall att man måste tjäna bättre på att arbeta för att man ska fortsätta vilja arbeta. Det ska inte vara så att man är bunden och om man inte får något jobb så tar man bidrag. Däremot så tycker jag att man ska hjälpa unga att få arbete och välfärd. Dom som är utanför samhället måste komma in i samhället.

E håller med och fortsätter i samma bana:

Och det får inte vara så att om man har dåligt betalt jobb så lönar det sig att inte att jobba för att bidragen är ungefär lika högt. Det är ju vansinnigt. Så visst måste man få kvar pengar när man jobbar. Jag tror också vi är på väg mot fler och fler privata försäkringar.

A säger så här:

Jo, men antingen var det både privatpersoner och för företag eller så var det mest företagen man riktade sig till, att man skulle sluta avtal alltså mellan. Det var en försäkring, mellan det företag som gav sina anställda den försäkringen och så skulle det liksom då, man ska ha kontakt med privatläkare eller privata sjukhus och så kunde man skicka över patienterna dit. Dom skulle inte behöva vänta i någon kö. Det har ju inte företaget råd med, utan blir man sjuk så ska man då...

Om detta tycker C:

Fast då borde det ju vara så för alla, att dom skulle få hjälp så fort som möjligt.

Vilket A instämmer i:

Självklart! Men jag tycker inte jag har hört talas om det där.

C tycker:

Gräddfil...

A funderar vidare:

Eller så kanske det inte blev nåt av det där, eller så blev det fast i tysthet.

E berättar:

Jo men jag har en väninna som har något sånt där via sin arbetsgivare. En privat liten firma. Och hon går på hälsokontroller ett par gånger om året och allt möjligt och så får hon om hon behöver nånting, eller raka gräddfilen in i nåt sjukhus och ut igen frisk.

C skojar lite:

In på service!

E fortsätter och berättar om sin väninna som genom sitt arbete på ett privat företag har företagshälsovård som inkluderar hälsokontroller:

Och den här tjejen är absolut ingen högutbildad eller höginkomsttagare, men hon har det ändå.

C säger här:

Men hennes företag skulle säkert gå i konkurs om hon inte, om hon skulle bli sjuk.

Företagen tjänar på att ta hand om sin personal. E jämför:

Visst, oja... medan vi då aldrig får någon hälsoundersökning genom jobbet. Det får dom flesta människor faktiskt via sin arbetsgivare.

C tänker på sin arbetsmiljö:

Genom att vi har ju många ifrån andra länder och många som kanske har farliga smittsamma sjukdomar.

B berättar:

Vi hörde att Lundellska hade någon sorts rundsmörjning på sin personal... och alla tycker, det där lät intressant och vi fick beskedet att Bolandsskolan står i tur... och jag vet inte var bollen är just nu. Men vi har faktiskt försökt se om vi kunde få någon sån där allmän, genom hela personalen. Det skulle jag vilja, att kommunhälsan fungerade för alla som är anställda i kommunen. Och det kan väl kanske vara riktigt att dom privata företagen ordnar så att dom inte går i konkurs om någon i personalen blir sjuk, det kan jag också förstå. Men att få ett sånt system som i Amerika, där en magnecyl kostar några tusen på sjukhus. Jag vet inte om jag vill ha det, jag vill inte ha det här försäkringssystemet.

C tror inte på den utvecklingen:

Jag tror inte att det kommer att bli så i Sverige.

B berättar om sin syster som bott i USA:

Det kan ju hända att det inte blir så i Sverige men usch, min syster bodde där i 11 år och det var inte kul...

C säger:

Det finns ju inget välfärdssystem där... Samtidigt så finns det väl vissa saker som förundrar mig i USA, tänk Kaliforniens nye guvernör Schwarzenegger. Han är en riktig miljövän alltså. Där har dom hunnit det längsta i miljö, liksom alltså att förändra miljön och satsa på såna här miljövänliga bilar och så. Det är tydligen hans fru som... Men visst kan det förvåna en ändå att liksom USA är så motsägelsefullt.

A fortsätter att fundera över USA:

För dödsstraff, stenhårt, inte låta Annika Österberg komma hem, absolut inte. Sen ut och sortera soporna. Nu pratar vi om försäkringar och sådär men det är bara med komvux här, utförsäljning, upphandling och undervisningen. Där står ju vi med alla våra års kompetens och tänker att det här är ju vi bäst på och vi har vana och vi har byggt upp alltihopa. Men vad bryr dom sig däruppe om det. Kan sälja ut det här billigare.

C säger om detta:

Då kanske inte vi får jobb... Vi är för dyra, vi är för gamla.

A instämmer:

Vi är för gamla och för dyra, verkligen. Så det känns ju då dom här sakerna som också kommer. Får vi ett sånt samhälle där man ska köpa och sälja istället för att vi räknar med att komvux, det finns väl i alla större städer, där kan man gå och läsa, där finns det erfarna lärare och så.

D tycker om detta:

Det skapar ju mer otrygghet.

A instämmer:

Mycket otrygghet, inom alla dom här områdena.

Och D tycker:

Både för personalen och verksamheten och dom som, våra brukare.

C funderar vidare:

Och på något sätt ett förakt också för den kompetens som finns. Ibland känner man att man verkligen är en handelsvara också. Dom här nya, jag var på någon sådana här ekonomisk rådgivning, dom pratade om produkter. Produkter, tänkte jag, vaddå för produkter. Produkter det var liksom att man köpte olika, förstår ni, investeringar. Det var investeringar som var produkter. Alltså innan man liksom lär sig det där att, vad är det för produkter alltså... Det är svårt för produkter då tänker man liksom dom som är tillverkad, åtminstone jag.

D fortsätter sina tankegångar:

Och så medför ju konkurrenterna att var och en ska kunna visa vad man har att erbjuda så man ska lägga ner massa pengar på att tala om hur bra man är och göra reklam för

sig och det tycker jag är lite onödiga pengar. Till och med gymnasieskolorna måste ju göra reklam för sig. Jag förstår inte vitsen riktigt, istället för att lägga pengarna i verksamheten.

E avslutar dessa tankar med:

Det är marknadsekonomi, men det är synd. Och att vi ska behöva tala i sådana termer som man gör i ett företag liksom. Produkter och allt möjligt, det tycker jag bara är löjligt. För vi jobbar ju med människor.

Nästa fråga från Moderatoren låter; **Hur ser du på det offentliga rummet, det här med... allemansrätten och ja, plocka fram tält och allt det här...**C börjar:

Ja för mig är allt sånt en stor tillgång.

B håller med:

Ja det är en nödvändighet känner jag men vi tar den ju för givet och. Den är viktigt, jag tycker det är jätteviktigt.

C skojar till det:

Det är därför man står ut med Sverige.

Här skrattar gruppen och sen säger C:

Det betyder mycket, jag tror det betyder mycket också för dom här människorna som bor i Norrland att dom inte vill flytta och så. Dom har ju den där friheten.

Uppsala förändras säger A:

Men det kanske minskar det också, jag tänker på all förtätning av Uppsala som blir då. Dom här grönytorna som har funnits här och var plötsligt så naggas man i kanten där och så kommer det lite hus och så kommer det en väg och så. Att det räcker det finns ju en park någon annanstans, det här behövs för boende. Alltid någon som ska tjäna pengar på det också.

C tycker ändå att:

Men då tycker jag Uppsala ändå är en grön stad. Det finns många parker och öppna platser, att det inte är långt till grönområden. ... Uppsala tycker jag är rätt fin idag. Men man märker ju att den förtätas.

Och D säger:

Men oftast tycker jag dom har tagit sådana områden och platser där det inte har varit någon jättefin miljö utan bakgårdar höll jag på att säga eller ödetomter, eller där det är bara grus eller ingenting...Så jag tycker dom har gjort det bra faktiskt. Hittills, jag kan inte se något negativt...Och även Linné firandet nu med alla tulpaner. Alla tycker det har varit fantastiskt och att vi borde fortsätta ha det så här.

D bytte inriktning och A fortsätter kring Linnéfirandet i Uppsala:

Jag tänkte inte så hemskt mycket på det men jag läste en insändare i UNT där det stod: ”Tack för detta, inte den minsta fylla eller någonting bråk på staden”. Det var ju sant...Och krukorna verkar få vara kvar.

E tycker om detta:

Ja det var fantastiskt fint.

A säger:

Vi behöver vackra miljöer, vi behöver någonting, då blir man mer rädd om det också och låter det vara.

B tycker att:

Gärna feststämning men utan ett vrålande tivoli och allt vad det hör till. Jag tror att den där insändaren pratade om det här som hade hänt på S:t Erikstorg under dom här tre dagarna när det var lite marknad, det var lite tält på torget, det var lite hantverkare, men som sagt, det var inte ett vrålande tivoli. Det var inte avstängt för hur mycket ölservering som helst utan det var att strosa omkring...Då är man ju kanske lite grann inne på att hellre det kulturella som offentligheten står för lite mer...jag menar ett öltält det är ju helt privat. Det är mera det offentliga i alla fall på det här sättet.

E tittar igen på kollaget:

En liten sak om det offentliga rummet som jag kom på när jag ser den här picknickbilden är att jag tycker att det är väldigt ofta väldigt skräpigt. Om man då försöker vara ordentlig och kasta sitt skräp i en papperskorg så är papperskorgarna väldigt ofta fulla så det funkar för dåligt, det är ingen som bryr sig tillräckligt. Går man längs järnvägen här till exempel så är det fruktansvärt mycket skräp som flyger omkring och fastnar i buskar och allting. Det tycker jag är väldigt störande. Man har tidigare alltid sagt att det är så rent här men det är inte det längre.

D instämmer och berättar:

Men det var ju lite spännande vid Garnborg, det var väl igår, det var första gången dom gick ut med soppåsar till folk som satt i backen...delade ut det och det resulterade i att folk stoppade ner sina grejer faktiskt och det blev inte alls sådär skräpigt som det har varit innan. Så att det behövs ju soptunnor eller soppåsar eller att det måste finnas möjligheten.

E säger:

Ja det ska ju vara lätt. Samma sak gäller ju återvinning och allting, det borde finnas flera miljöstationer där man kunde kasta sitt skräp tycker jag.

A håller med:

Det där är ju A och O att dom töms ofta. Och att det ser snyggt ut runtomkring för börjar det förfalla så kanske man inte ens vill närma sig dom.

Att fundera över

I tidigare rapporter har vi kunnat se hur gruppen av tjänstemän i förhållande till de båda grupperna av kristna respektive muslimska respondenter ibland avvikit vad gäller de värderingar som ventilerats, ibland gett uttryck för ståndpunkter och ställningstagande till åtminstone viss del överensstämt med dem som mött i den kristna och den muslimska gruppen. De *kulturella korridorerna* har gjort sig påmind, rörelser och processer där traditionellt, modernt och postmodernt balanseras mot varandra har kunnat identifieras.

När det gäller ”känslan för det allmänna” kan man nog konstatera, att ett liknande förhållande råder också här – fast då med vissa reservationer. Som vi har sett har såväl de kristna som de muslimska respondenterna uttalat klara ställningstaganden för en solidarisk, samhällelig omsorg om svaga, sjuka och utsatta, en omsorg som är skattefinansierad med offentliga medel. De olika respondenterna har kanske lagt tonvikt och betoning på varierande aspekter, men det är tydligt att de anser att ”det allmänna” har ett ansvar för att medborgarna i samhället lever på en skälig standard, att de har tillgång till vård och omsorg, utbildning och kultur. Så långt kan man tala om ett ”modernt” förhållningssätt i så måtto som samhället tillskrivs en stöttande funktion vilken kanske en gång i tiden snarare vilade på familj och släkt. Ett ”postmodernt” förhållningssätt skulle man kunna identifiera i detta att en följd av samhällets ansvar för att stötta individuella medborgare, genererar ett fokus på den enskildes rätt att erhålla stöd och omsorg. Samhället tar ansvar för individer vilka i kraft av sitt medborgarskap har rätt att bli föremål för åtgärder och hjälpmedel som uppfattas kunna sanktioneras med hänsyn till de behov enskilda samhällsmedborgare kan resa – berättigat – anspråk på att få tillfredsställda.

Enligt de kristna – och i synnerhet de muslimska – respondenterna föreligger här emellertid risker för att problem och konflikter uppstår. När det inte längre handlar om samhällets ansvar för att tillgodose grundläggande och basala mänskliga och materiella behov, utan också individfokuserade rättigheter och friheter kan kollisioner mellan traditionella och icke traditionella perspektiv uppkomma. Den solidaritet och den delaktighet som de religiösa gruppernas respondenter uppfattar som något gott och viktigt när det handlar om grundläggande materiella behov, kan utvecklas till en ansvarsroll som upplevs som alltför långtgående när det handlar om integritetsfrågor rörande exempelvis familjers och föräldrars ansvar för fostran av barn och ungdomar. Unga människor behöver en vägledning som drivs med hänsyn till kollektivistiskt uppfattade referenspunkter, vilka tjänar som gränser och gränssättanden för alltför individualistiskt fokuserade handlingar och livsmönster. Den klivenhet de religiösa respondenterna känner inför ”det allmänna” har mindre med dess materiella åtaganden och omsorger att göra, och mer med dess närmast fixerade vakande över individers oreserverade rättigheter att skaffa.

Hur är det då med tjänstemannagruppen? Också i denna grupp föreligger en klivenhet inför ”det allmännas” omsorger och åtaganden. Det finns exempel på att enskilda poster i den ekonomiska helheten inte uppfattas vara särskilt viktiga eller betydelsefulla. Så förhåller det sig enligt A när hon konstaterar att försvaret ”gärna får vara för mig, mindre pengar till försvaret”. Men den riktigt allvarliga och intressanta klivenheten rör egentligen inte detaljer i ”det allmännas” form och innehåll. Snarare har den att göra med hur konsekvenserna av en alltför växande och stark omsorgsverksamhet kan komma att utvecklas. E påstår, när frågan om bidrag diskuteras, att ”Folk har haft det så bra så länge, man är bortskämd, man tar för givet att man ska ha allt och mer därtill”. B funderar för sin del om det inte är så att unga människor på något sätt tror att det är en ”plikt” att skaffa fram bidrag och E återkommer med påståendet att ”Välfärden har gått för långt!”.

Vad respondenterna i tjänstemannagruppen är ute efter är ingalunda att vilja skrota ”det allmännas” ansvar för utsatta och behövande medborgare. Däremot ser de risker i att människor vänjer sig vid att inte ta eget ansvar för de livssituationer, mer eller mindre utsatta, som kan uppkomma. Dessutom pekar de på hur en benägenhet att fuska när det gäller bidrag tycks ha fått fotfäste, utan att de som ägnar sig åt denna icke önskade aktivitet syns känna dåligt samvete inför att ”ta andras pengar”, som B uttrycker det.

Om de religiösa gruppernas kluvenhet inför ”det allmännas” omsorger hade mest med integritetskränkande åtaganden och förhållningssätt att göra, så sätter tjänstemannagruppen snarare fokus på att den enskildes ansvar för att själv göra vad man kan för att erhålla materiella villkor vilka medger ett rimligt och värdigt liv, kan komma att urvattnas. Människor passiviseras, de ser möjligheter i att utnyttja de allmänna sociala systemen, de söker en tillvaro i hög grad finansierad genom offentliga bidrag och så vidare. De frånkänner sig själva det ansvar som egentligen tillkommer varje vuxen människa att aktivt forma sin väg, utveckla ett förhållningssätt där samhällets ansvar – inte övertar – utan balanseras mot den enskildes ansvar.

Det är viktigt att identifiera proportionaliteten i det tjänstemännen ger uttryck för när de varnar för att enskilda individer kan fråntas ansvar under förutsättning av att ”det allmännas” armar sträcker sig alltför långt och kramar alltför hårt. I debatten kring de sociala välfärdssystemen har det ibland framförts ståndpunkter som till sin kärna liknar den tjänstemannagruppens respondenter uttalar, men som till karaktären formulerats i en mycket mer tillspetsad och dramatisk form. För några år sedan publicerade Svenska Dagbladet exempelvis en debattartikel av författaren Helena Rivière vilken hade rubriken ”Sluta dalta med de svaga!”. Rivière argumenterar där för att ”socialstaten” Sverige genom generösa bidragssystem fråntar individer ett ansvar för den egna situationen och tillvaratagandet av personliga möjligheter, samtidigt som medborgare som genom arbete och strävan verkligen visar vad ett sådant ansvar innebär tvingas betala tunga och dyra skatter. ”Ensamma mammor”, säger Rivière, ”ska väl inte behöva höra att de ska bidra med någonting själva. Folk med problem är givetvis undantagna från livets vanliga regler. De ska sitta och vänta på att någon annan gör något åt dem. I Sverige har vi de utsatta på hjärnan och de som definierar ut sig månar vi särskilt om. Vad är det för makt över sinnena som får denna svaghet att te sig normal? Vad är det för vanetänkande som belönar så många svenskar för att de är små och svaga och ”etiskt desorienterade” – eller oärliga, som vi sade förr?”. (1)

I stället för att passivisera människor som upplever sig leva i utsatthet och vara i behov av samhällets stöd och hjälp, vill Rivière uppmuntra – eller snarare: utkräva – att var och en, oavsett livssituation, tar sitt ansvar för de omständigheter som råder och gör det bästa möjliga av dessa. Aktivitet ska ersätta passivitet. Självförtroende och styrka ska ersätta skuld känslor och svaghet.

Man kan förstås undra över Rivières samklassifikation av grupper som enligt hennes mening felaktigt mottar statligt understöd i sin upplevelse av utsatthet. Att samla ”ensamma mammor”, ”knarkare” och ”bidragstagare” under ett och samma paraply tycks, lindrigt uttryckt, ge en både vulgariserad och ovederhäftig bild av de människor som för sitt materiella och existentiella välbefinnande och, kanske, sin överlevnad mottar stöd från ”socialstaten”. Dessutom kan man fråga med vilken rätt ett stöd av nämnda slag ifrågasätts givet att människor i sina liv utgår från mycket olikartade villkor och möter så varierande steg och situationer. Givet att den som föds i en ekonomiskt, socialt och kulturellt mer utsatt situation har ett annat utgångsläge än den vars liv från början levs i väl fungerande mönster och sammanhang: föreligger inte här ett samhällsansvar för att på något sätt kompensatoriskt balansera de olikheter och orättvisor som råder? Och givet att livet kan fara så hårt fram med människor – och alls inte efter några rättvisepprinciper eller rättvisekriterier – bör inte ”det allmänna”, samhället, finnas där för att fånga upp, hindra den som drabbas från att falla för långt och för hårt, stödja och hjälpa den som behöver komma på fötter efter en livskris, ett missbruk, en sjukdom, en tid av arbetslöshet eller annat? (2)

Den demokratiska värdegrund som tidigare, både i föreliggande och föregående rapporter refererats, talar om en ”solidaritet med svaga och utsatta”. (3) Det finns debattörer som i likhet med Rivière kritiserat förhållningssätt som låter en sådan här solidaritet övergå i ansvarsbefrielse för den enskilda människor. ”Svaghetens moral” har av en och annan framställts som ett signum för ett samhälle där medborgare fråntas sin självrespekt och börjar betrakta sig själva som ”offer” för omständigheter, vad som än händer. (4) I ett internationellt perspektiv kan man här erinra sig den amerikanske filosofen Robert Nozicks uppmärksammade tänkande kring ett samhälle där medborgarnas frihet, och då inte

minst egendomsfriheten, karakteriseras i sådana utmärkande drag att begreppet *nattvaktarstat* syntes befogat att använda. (5)

För att återgå till tjänstemannagruppen är det nog rätt så uppenbart att dess deltagare inte önskar driva en sådan här mer extrem linje vad gäller frågan om individuellt vs samhälleligt ansvar. Det är naturligtvis fullt möjligt att hävda att den enskilde medborgarens ansvar är något viktigt och betydelsefullt att värna – inte minst för att människor ska tillerkännas en mogenhet och en värdighet när det gäller det egna förhållningssättet till livet och dess möjligheter – samtidigt som man önskar framhålla, att det ibland uppkommer situationer och omständigheter där individen måste få hjälp för att kunna ta sig igenom svårigheter och bekymmer. Ett individuellt grundansvar kan kombineras med ett samhälleligt ansvar som griper in när situationer och omständigheter blir alltför övermäktiga för den enskilde.

Tjänstemännen tycks också resonera ungefär på det här viset. Vad de vänder sig mot är missbruk av de sociala välfärds- och bidragssystemen, som när människor svartjobbar eller anmäler vård av sjukt barn samtidigt som de mottar bidrag vilka egentligen är tänkta att täcka en ekonomisk grundnivå vilken inte tillfredsställs via arbete eller andra medel. A pekar här på att hon tänker sig att ärligheten var större förr i tiden, att något har hänt på vägen, och hon ger ett exempel för att illustrera sin hypotes: ”Jag tänker på min far som var så otroligt ärlig så att min bror då, alltså generationen efter, tyckte att pappa är ju knäpp alltså. På den tiden kostade det 20 öre, två 10-öringar att ringa i en telefonautomat. Och när min pappa kom till en telefonautomat och det låg två 10-öringar där för att någon hade glömt att ta dom då lär han dom ligga kvar. Och det tyckte min bror var knäppt så att säga...min bror tyckte att dom där tar man ju och ringer för annars tar ju bara nästa det va, och där är vi kanske eller hur”.

Övriga i gruppen faller in i resonemanget och de tycks alla eniga om att något hänt på vägen, någonting som gör att respekten för pengar och ekonomiska medel som inte är egna alltmer kommit att försvinna ur bilden. Och där kommer också fusket i bidragssystemet in som en del bland andra. Respondenterna tycks eniga om att exempelvis svartjobb är moraliskt oförsvarligt. De tycks visserligen kunna tänka sig att det *kan* finnas undantag, till exempel mellan nära vänner i enstaka fall eller om den som utnyttjar det ger en ersättning som motsvarar vad arbetet ”vitt” skulle ha varit värt – men inte någon tycks vilja argumentera för att sådana här förfaranden skulle vara principiellt försvarbara.

Den kluvenhet vad gäller individ- vs samhällsansvar vi tidigare noterat, kommer också till uttryck när gruppen diskuterar privata alternativ och privat marknad. C framhåller vikten av att människor – och inte minst ungdomar – får uppleva att de genom arbete kan skapa en trygg och god livssituation, och att samhället på något sätt där finns med som en garant för att det här ska vara möjligt. Samtidigt får inte samhällets ansvar ta sig sådana uttryck att skatterna blir så höga att de kväver lusten att arbeta hårt och engagerat: ”Jag tror att om det blir så att man betalar väldigt mycket skatt då har man inte samma drivkraft att arbeta längre. Och därför så tror jag att vi i Sverige har nått en slags gräns där vi måste liksom ta lite mer försäkringar för att gardera oss mot inkomstbortfall och få en större trygghet som gäller då för dom som, ja den arbetande befolkningen...Ja, nu är det kanske svårt att säga vad man är sjuk och så, men vi har världens bästa arbetsmiljö och samtidigt dom flesta antal sjukskrivna. Och då beror det väl på nåt annat då att det är så många sjukskrivna...Jag tror i alla fall att man måste tjäna bättre på att arbeta för att man ska fortsätta vilja arbeta. Det ska inte vara så att man är bunden och om man inte får något jobb så tar man bidrag. Däremot så tycker jag att man ska hjälpa unga att få arbete och välfärd. Dom som är utanför samhället måste komma in i samhället”.

E inflikar här att hon tror att ”vi är på väg mot fler och fler privata försäkringar”, och man kan väl tänka sig att en rimlig tolkning av det hon och C här framhåller är, att samhällets ansvar är betydelsefullt men att det samtidigt inte får ta sig sådana proportioner att det inkräktar på den enskilda individens möjligheter att ta ett personligt ansvar för den egna livssituationen. Om ”det allmänna” till följd av omfattande åtaganden utkräver så stora skatter på arbete att människor inte känner sig motiverade för att arbeta hårt och mycket, löper man risk att dessa individer för att försäkra sig om att inkomstbortfall och annat som hotar det ekonomiska välbefinnandet tar privata försäkringar som kan

kompensera det bortfall som eventuellt gör sig påmint. Här ser gruppen risker för att orättvisor uppkommer – när vissa människor men inte andra har råd och möjlighet att köpa privata försäkringar och söka privata tjänster inom exempelvis sjukvården, kan ”gräddfiler” uppkomma. Och här tycks respondenterna tveksamma till hur de önskar ställa sig. B varnar för en sjukvårdssituation lik den amerikanska: USA får stå som ett varnande exempel på när privatiseringen helt tagit överhanden. C tror inte att utvecklingen i Sverige kommer att gå åt det hållet – men frågan kvarstår: hur tänker respondenterna här angående individ- respektive samhällsansvar?

En rimlig tolkning är nog att de önskar ett välfärdssystem där ”det allmänna” tar sitt ansvar för att ingen ska ramla utanför ramarna för en materiellt och existentiellt rimlig miniminivå. Samtidigt talar respondenterna om enskildas behov av att få påverka sin egen situation, om individuella och privata initiativ och om vikten av att ett samhälles medborgare upplever sig ha ett personligt ansvar för att påverka och forma den egna livssituationen.

Man kan kanske säga att traditionellt och icke traditionellt blandas och kombineras i respondenternas hållning. Samhället har sitt ansvar vilket inte innebär att individen fräntas sitt, och vice versa. Grundläggande nivåer vad gäller levnadsstandard och livsvillkor ska garanteras av staten eller samhället eller ”det allmänna” – vilket väl kanske kan tolkas som uttryck för en ”modern” inställning till de sociala och ekonomiska välfärdssystemen. Samtidigt har individen ett ansvar för sin egen situation, hon eller han får inte bli till ett hjälplöst offer för olika omständigheter långt utanför den egna möjligheten att påverka – och framför allt får inte samhällets ansvar knäcka eller utradera individens eget ansvar för det liv hon eller han lever.

En sådan *kulturell korridor* som tidigare identifierats återfinns också i samtalet där tjänstemannagruppens respondenter resonerar om ”känslan för det allmänna” – och vid det här laget framstår inte ett sådant sammansatt och komplicerat värderingsmönster som särskilt märkvärdigt eller främmande. Tvärtom har det flera gånger i det föregående framhållits, att sådana sammansatta och komplicerade mönster tillhandahåller referenspunkter med hänsyn till vilka konstruktiva och utvecklande samtal kan föras i dialoger där ömsesidighet och respekt odlas, inte minst i perspektivet: ”vi delar vissa ståndpunkter och skiljer oss åt i andra – hur kan vi föra resonemanget vidare?”.

Kanske är det så att huvudfrågan i den här respondentgruppen ändå handlar om hur individ- och samhällsansvar ska relateras till varandra. Hur ska förhållandet och balansen dem emellan se ut? Hur ska gränserna för samhällets respektive individens ansvar för en anständig och utvecklande livssituation egentligen dras?

Här finns en rad aspekter och perspektiv och problem att aktualisera – inte som hinder men som förutsättningar för en engagerad dialog. Den demokratiska värdegrundens framhållande av en ”solidaritet med svaga och utsatta” utgör här en relevant och intressant infallsvinkel. Vad innebär en sådan ”solidaritet”, i vilken form och i vilken utsträckning bör den tillämpas – och hur ska beteckningarna *svag* och *utsatt* förstås, utan att de kommer att fungera som bestämmingar vilka med både egna och andras ögon uppfattas som mer eller mindre cementerande och oföränderliga?

En annan infallsvinkel handlar om det som i respondenternas samtal beskrivs som ”ärlighet” vs ”fusk”. Hur tolkas dessa uttryck idag, vad innebär de i relation till de välfärds- och trygghetssystem som är utmärkande för och strukturellt verksamma i det svenska samhället – och hur kan missbruk av dessa system motverkas utan att därför grundtanken bakom desamma, nämligen insikten om att en principiell möjlighet till stöd och hjälp från ”det allmännas” sida under bestämda omständigheter bör utgöra en rättighet för enskilda medborgare, ges upp? Här kan förmodligen begreppen *rättighet* respektive *skyldighet* visa sig användbara för att diagnosticera relevant problematik. (6)

En tredje infallsvinkel tar fasta på hur individuella rättigheter ska uppfattas i förhållande till ”det allmännas” åtaganden och omsorger. C framhåller på ett ställe i samtalet att kvinnors ekonomiska oberoende gett dem förutsättningar att ta tillvara sina individuella rättigheter vad gäller val av arbete, val av tillfälle för föräldraskap och så vidare. D och E påpekar för sin del att samhället blivit alltmer

individualiserat, vilket betyder att den enskilde förväntas ta ansvar för alltmer av det som tillhör vardagsliv och vardagssysselsättningar. Här poängterar också E att rätten att bestämma *vem* av föräldrarna som ska vara hemma hos barnen bör tillskrivas just föräldrarna själva – utan samhällelig eller statlig inblandning. Det här är, som var och en vet, en fråga där olika meningar finns representerade i samhällsdebatten: ska staten eller ”det allmänna” tillgripa styrmedel för att få föräldrar att dela lika på det hembaserade ansvarstagandet för barnen, eller bör detta vara en fråga där var och en bör få välja vilken utformning som upplevs vara den bästa för den egna, personliga situationen? Här har vi att göra med en fråga med mer än ringa betydelse – och med en omfattning som sträcker sig vidare utanför den problematik som har med föräldraskap och föräldraledighet att göra. För fler bidragsrelaterade insatser kan man ställa frågan: i vilken mån ska samhället eller ”det allmänna” som tillhandahåller stöd för att människors rätt till rimliga livsomständigheter tillgodoses kunna påverka eller rentav styra hur den enskilde i praktiken använder sig av och utformar detta stöd? Här kan frågor som berör personlig frihet och personlig integritet komma att aktualiseras – och i så måtto finns kanske en och annan koppling att göra till de (integritetsrelaterade) aspekter som lyftes i samtalen mellan kristna respektive muslimska respondenter.

En fjärde infallsvinkel, slutligen, handlar om den enskildes ansvar för att – till exempel genom skatter – bidra till den samhälleliga helheten, till ”det allmänna” som är tänkt att delas av medborgarna. Respondenterna i tjänstemannagruppen aktualiserar denna infallsvinkel när de påpekar att människor kanske inte är lika benägna att betala skatt när de märker att en och annan – skattefinansierad – verksamhet inte fungerar på ett tillfredsställande sätt: ”varför ska jag...betala mer i skatt till det allmänna eftersom det fungerar så dåligt?”, som A uttrycker det. Här har vi att göra med ytterligare en fråga där den enskildes och samhällets ömsesidiga ansvar och ansvarsroller sätts på dagordningen. Innebär ett medborgarskap en reservationslös skyldighet att, till exempel genom skatter, bidra till ”det allmänna”, också om de verksamheter som faller under det inte fungerar på ett tillfredsställande sätt? Om inte: hur skulle det vara möjligt för en enskild att agera utan att därför göra sig skyldig till brott, lagöverträdelse – eller bristande moraliska medborgarsvar?

När respondenterna i tjänstemannagruppen resonerar är det, som sagts ovan, uppenbart att de inte gestaltar ett förhållningssätt som i en låst och instängd mening skulle kunna karakteriseras som *antingen* traditionell *eller* icke traditionell. Här finns utrymme för rörelse, för perspektivskiften, för varierande balanseringar och mönsterbildningar. Det är fråga om en process – och det är i en sådan process varierande referenspunkter kan komma att initiera och inspirera till utvecklande samtal som inte tvingas in i entydiga och från varandra avgränsade bestämmningar.

Noter

1. H Rivière: ”Sluta dalta med de svaga!”, SvD Brännpunkt, 2003-03-17.
2. Jfr O Franck: *Domens eller hjärtats etik? Moral och människosyn i skolans värld*, Studentlitteratur, Lund 2003 s 21f!
3. G Zackari och F Modigh: *Värdegrundsboken om samtal för demokrati i skolan*, Regeringskansliet, Stockholm 2000.
4. Jfr D Erixon: *Svaghets moral*, Timbro, Stockholm 1999!
5. R Nozick: *Anarki, stat och utopi*, 2:a uppl, Sv övers: M Eklöf, Timbro, Stockholm 2001.
6. Jfr O Franck: *Domens eller hjärtats etik? Moral och människosyn i skolans värld*, Studentlitteratur, Lund 2003 s 58ff!

Gymnasietjejer som läser mediaprogram

Det är fyra tjejer som deltar.

Moderatorn ställer den inledande frågan...**Hur ni ser på den offentliga sektorn och då menar jag till exempel att om man säger socialtjänst, skola, dagis, äldreomsorg, allting som ingår, hur ser ni på det?** D börjar:

Det är bra att det finns. Det är klart att det är bra att det finns...när det gäller dagis och förskolor och skolor så är det klart att dom ska finnas. Just att barn har behov av att träffa andra barn. Men sen kan jag tycka att många barn börjar på dagis väldigt tidigt. Att föräldrar lämnar ifrån sig barnen redan vid ett - två års ålder, det tycker jag.. Men i dagens läge kan man inte ha barnen hemma för det är för dyrt, man måste jobba. Men jag tycker att man borde ha barnen hemma så länge man kan.

Här säger B:

2 år tycker jag.

D fortsätter sitt resonemang:

...Nä men jag tycker alltså den här grejen med att man har barnen på dagis för länge, alldeles för länge. Alltså barn har ju behov att träffa andra barn, det är ju självklart, man måste få den här sociala biten och få leka. Men sen tycker jag att barnen får vara på dagis alldeles för länge. Man har för kort och för lite tid med sina föräldrar. Alltså man hämtar barnen vid fem, man stressar hem för att hinna hem och laga mat och barnen äter och föräldrarna är allmänt stressiga hela tiden och sen ska barnen gå och lägga sig, alltså man hinner aldrig liksom... Vissa barn får ju vara på dagis från 7 på morgonen till 5 på eftermiddagen, alltså det tycker jag är...om barnen får gå upp...

Om detta säger B:

Men då är det ju i såna fall arbetet man ska ändra på, inte föräldrarnas insats.

D håller med om detta:

...men det är det jag menar alltså. Jag tycker det är sjukt att man jobbar så mycket och att man inte har råd att vara hemma med sina barn mer än man har idag.

B säger:

Men då är inte Sverige värst på det.

Om detta säger D:

Nej men alltså vi pratade ju alltså om Sverige nu. Och jag tycker bara att det är sjukt att man lämnar ifrån sig sina barn så mycket som man gör. Man borde ha mer tid för sina barn.

D är upprörd över att barnen har så långa dagar på dagis, som också C instämmer i och kommer också in i t:

jag håller verkligen med, det är synd att det ska behöva vara så, man vill ju liksom ha mer tid...

Även A kommer på detta sätt in i samtalet och håller med:

Ja det stämmer.

Guppen tystnar och Moderatören ställer en följdfråga; **Om jag tolkar dig rätt så det du säger är att den offentliga sektorn är bra men att den kanske har en för stor roll, att den tar över rollen som familjen kanske ska ha, som mamman och pappan ska ha för barnen. Tolkar jag dig rätt när jag säger så? D instämmer i detta:**

Ja, jo, dom börjar ju i för tidig ålder alltså. Det är ju så det är ju så jävla svårt, det är ju så delade meningar om det men jag tycker, jag menar bara att när man skaffar barn så vill man ju ha tiden med barn men i dagens samhälle så går det inte för att man måste börja jobba så tidigt som mamma, man kan inte vara mammaledig...

Varpå någon i gruppen säger:

Eller pappa...

D bekräftar:

Ja eller pappaledig så länge som man kanske vill. Och dom som börjar för tidigt och vara bort för mycket liksom. Sen ska dom ju vara på skola och dagis och fritids hela livet liksom så jag tycker att dom första åren borde man vara mindre på dagis och få vara mer hemma. Även fast barn är i behov av att vara med andra men att man få vara hemma mera.

Moderatören frågar här; **Men är det bra att det finns kommunala dagis, att det är offentliga Sverige som sköter det eller ska det vara privat dagis eller ska ja, vad säger ni om det? B svarar så här:**

Privat då kostar det ju mer, då är det ju mer för

Varpå C säger:

...Det är väl jättebra att det finns. Det är ju lättare för alla att ha råd att sätta barn på dagis.

Nu undrar B om det blir skillnad i kostnad och frågar:

Allting som är privat blir väl dyrare än kommunens?

Ingen svarar B på denna fråga så Moderatören frågar vidare; **Om man säger den offentliga sektorn, att det är den som ansvarar för stor del för socialtjänst och skola och äldreomsorg, vad tänker ni om det? Att det är skattefinansierat, att det är stat och kommun som sköter...B funderar kring detta:**

Jag är inte så insatt i det där...det kan finnas att det inte är privat så att man måste betala flera tusen för att lämna in sin gamla mamma på äldreomsorg. Nä men att det finns så att normalt folk också har råd. Inte bara folk som är inkomsttagare faktiskt. Så, så är det väl bra men sen det här med skatt så har inte jag så stor koll på om det är bra att man betalar mycket och allt sånt där. Jag är inte så insatt i det där, men det låter som att det ska vara en bra idé ju.

D säger så här:

Men som när det gäller äldreomsorgen alltså, det finns ju faktiskt dom gamlingarna som inte ens har anhöriga. Många i dagens samhälle kanske vill försöka hjälpa sina gamla föräldrar så långt det bara går liksom. Gränsen har gått att det faktiskt kanske behöver hjälp dygnet runt liksom. Då tycker jag att det är skitbra att det finns och att det inte är att man ska behöva betala flera tusentals kronor i månaden för att faktiskt få hjälp att leva liksom. För det finns ju vissa som behöver övervakning jämt och hjälp med att kissa. Alltså det är ju såna grejer som man behöver hjälp med, då ska man inte behöva betala för det tycker jag.

B byter här inriktning i resonemanget:

Det känns som om Sverige är ganska neutralt, det finns inte så jättemånga stenrika och jättemånga jättefattiga. Ändå, om man jämför med andra länder, så är det ganska neutralt. Det är liksom mer anpassat till medelklassen.

D instämmer:

Ja för att vi är inte uppdelade i liksom...

B säger att:

Alltså det finns väl förmodligen folk som skulle tycka det var mycket bättre om allting var privat så dom kunde spendera alla sina pengar men... Vad var det mer du frågade om?

Moderatorn ger ytterligare exempel; **Skolan, nio årig grundskola är ju oftast i kommunal regi. Tycker ni att det är bra, eller ska det vara mera privatskolor?** D säger så här:

Det är bra att det är kommunen, att det är skattepengar som... alltså det beror ju på vad man, det är ju skitbra, vi får ju betald mat och allt det där. Hur skulle det se ut om det inte var kommunalt, alltså dom som är låginkomsttagare, hur skulle dom få det att gå runt om man skulle behöva betala skola, allting liksom. Då skulle vissa barn till och med få utesluta att inte gå i skolan, för att man...

D funderar inte över att också privata alternativ oftast är skattefinansierade. C säger:

För oss är det en sån självklar grej att liksom gå i skolan... som när jag pratade med en från USA och ja hon sa "... Jag fick liksom spendera alla mina föräldrars besparingar för att få komma till skolan överhuvudtaget". Och vi får betalt för att göra det, men då ser man det så jävla självklart... i många länder så är det inte så, antingen så finns det ingen skola överhuvudtaget eller så får man betala multum för att få gå dit. Men det var likadant som när du berättade om den här kompisen som var här och du sa att vi fick mat i skolan, du berättade ju det! Hon bara "får ni mat, behöver inte ni betala" var det inte då hon också, vad hette hon?

D kan svara på denna fråga:

Dom får skolmat men det är ingen som äter den, dom får jättedålig mat.

C instämmer i detta:

Ja det är det. Så alla köpte, det stod så här, pizza gubbar och sånt där utanför typ. Dom köpte pizzor och läsk.

Varpå någon säger:

Då behövde dom pengar till mat...

Och någon annan i gruppen säger:

Det är också lite grann med risk också att det är så väldigt självklart att det finns så att det kan bli så att man inte uppskattar det längre... det blir så att man tar det för givet.

D håller med:

Men det kan bli att man blir lite bortskämda liksom.

B funderar:

Folk som inte har det så dom blir ju chockade liksom. Det är ju inte mycket pengar och vad skulle du göra om du får lite mer.

D tycker att:

Så vi har det riktigt bra som får alla dom här grejerna.

B uttrycker här:

Sverige är bra!

Moderatorn sammanfattar lite av det som sagts och frågar sedan: **Hur ser ni på att vi betalar skatt, hur ser ni på det?** B börjar med att svara så här:

Det är en sak som jag inte är så insatt på, det är väl bra för då kan vi ha allt det där. Men jag vet inte hur mycket eller om det är bra för alla. Det är väl någon som tjänar mer eller mindre på det men jag vet inte alls hur det där funkar.

A säger så här om skatter:

Jag tycker skatt är bra faktiskt, man får ju tillbaka mycket av det också. Alltså utan skatt hade vi inte haft skolböcker, maten i skolan, sjukvården, allting kommer ju från skatten. Att det ser ut som det gör ute alltså det är fin miljö, det kommer ju också från skatten. Alltså vi har råd att ha människor som går runt och plockar upp skräp och sånt där, allt kommer ju från skatten.

D säger:

Ja för nu har det ju blivit liksom, det finns ju bara där liksom. Så att betala skatt det är ju ingenting som man tänker på att dom drar. Alltså förstår ni, det är en sån självklar grej för oss, det är ingenting man går och grämer sig över att dom har dragit 4000 från lön, eller det är ju mer.

B håller inte riktigt med:

Lite!

Moderatorn frågar; **Det finns ju många olika sätt, vet ni nånting om skatter, om det finns någon skatt som ni tycker är onödig eller någon skatt som ni tycker är mer viktig?** B börjar igen och säger;

Det är ens föräldrar som tar hand om skatten.

D funderar:

Man betalar ju skatt på bil och sånt. Det tycker jag är skitonödigt, så jävla dyrt. Alltså det är sjukt dyrt att ha bil. Och så säger många unga som har råd, men undrar om det inte är föräldrarna som betalar. Där kan jag tycka att det är världens befrielse att ta körkort men det är inte många unga som har bil idag för att dom inte har råd att åka.

Någon i gruppen konstaterar:

Det är mer än att köpa bilen och köpa bensinen, utan det är det som tar skatt.

D fortsätter:

Ja alltså det är bil och det är försäkring och det är skatt och det är besiktning och det är liksom allt. Och så ska det ju kosta att underhålla bilen, det är inte bara bensin utan allt annat med, så det blir ju skit dyrt. Därför tycker jag att man borde få slippa dom andra kostnaderna, för att det kostar så mycket att underhålla.

B frågar:

Skippa dom andra kostnaderna?

Och D säger:

Ja skatten! Men det är väl likadant där. Allting har väl en mening. Att man betalar allt det där på något vis.

Moderatorn frågar här; **när man är ung, tänker man på det här med relationen mellan det man får ut och skatter och det föräldrarna betalar in? Relationen att man får gå i skolan och att man får pengar för det och få mat gratis och...** Någon i gruppen frågar:

Om det är nånting man uppskattar menar du?

Moderatorn förtydligar; **Ja, eller att man funderar överhuvudtaget på det. Är det nånting man funderar på hur det hänger ihop, eller finns det bara där i världen?** Nu svarar D så här:

Nämen som nu när vi var på praktik till exempel, alltså även fast man gnäller på skolmaten varje dag: "åh fy fan idag är det köttbullar och mos" och man tycker att det smakar skit liksom, så har man ändå haft det gratis. Nu när man var på praktik i sju veckor då skulle man tänka, har jag råd att kaka ute imorgon, nej det har jag inte, då måste jag ha en matlåda då måste jag laga nånting kvällen innan. Alltså...

Och någon i gruppen sa:

Gjorde jag av med 700 på en vecka!

Varpå någon annan säger:

Så jag åt mackor med ost när dom satt och kaka ute.

D fortsätter:

Nej, men det är jag alldeles för snål för, käkar ute någon gång ibland men jag kände ju att pengarna börjar ryka när man käkar ute för 70 spänn om dan liksom. Då börjar man känna så här ”nej, det här är det inte värt”. Och då när man kom tillbaka till skolan, man bara, nu är det lunch, då går man och käkar, man vet att det finns mat. Det är klart att det finns där att man uppskattar det...

Moderatorn frågar; **Är det så att man får ett jämförande perspektiv, alltså någon som du berättar som kommer till ett annat land och berättar hur det är eller att man gör praktik? Är det först då man börjar tänka på det?** Någon i gruppen säger:

Ja det tror jag nog.

Men B tycker att:

Det har ju varit självklart sen man var 6 år och började på dagis...

Nästa fråga som Moderatorn ställer låter; **Har ni några funderingar omkring det som kallas det offentliga rummet?...när man säger offentliga rum så kan man tänka på torg och parker och allemansrätten, att man har rättigheter att gå i skogen och plocka svamp som man vill och plocka hallon ut efter vägkanten och så vidare. Att man kan bada i alla sjöar och åka båt i alla hav och så vidare. Har ni några tankar och funderingar kring det, det offentliga rummet?** B svarar:

Det är väl jättebra att man får göra det, typ Danmark eller...det kan vara så här, visst lite bestämda regler för vad göra och inte får göra, men här har vi inte så mycket.

D tycker så här:

Som man ser det så lever vi ju väldigt fritt och väldigt bortskämt. Jag vet inte om det finns länder där det finns regler att man inte får gå på vissa ställen eller visa sig, alltså. Men jag tror att Sverige har väldigt fritt. Jag vet inte hur jag ska utveckla det men...Det är ju som du säger, det är det jag menar, vi har ju så fritt att vi får göra precis vad vi vill, men att man kanske inte skulle börja bygga ett hus på någons mark liksom, det finns ju inom rimliga gränser. Men att man får göra i princip vad man vill. Jag vet inte hur det är i andra länder att det är mer bestämt att man inte får gå i den och den skogen och man får inte göra det och det, det vet jag ingenting om så att, men om man börjar sätta sig in i frågan och börjar tänka på det så kanske...

Moderatorn frågar nu; **Vad säger ni om att jobba svart, hur vanligt är det att jobba svart, vad tycker ni om det?** B svarar så här:

Har jobbat svart! Bra på ett sätt. Men det är ju svårt då med rättigheter och efter, alltså man kan ju inte få någon merit från det och man har ju typ i princip inga rättigheter och säga till någon om man jobbar svart. Det gick bra i början men sen blev chefen knäpp, då var det bara att försvinna därifrån. Men det är ju bra också på ett sätt för då kan inte han heller hålla kvar mig, för då är det bara att dra.

D säger så här:

Alltså jag tycker att det kan ha, alltså det beror ju på hur mycket man jobbar också.

B förklarar:

Jag jobbade ju inte heltid så, utan det var extra knäck på helger typ.

D nyanserar nu lite kring hur och när hon tycker att det är okej att arbeta utan att betala skatt. Hon säger:

Ja precis och sen vad det är för jobb med vilka risker det finns. Jag jobbade svart i en kiosk en gång, och jag menar det var ju lättförtjänta pengar Alltså man stod och serva folk så liksom. Men däremot om man är på ett bygge eller på, alltså vad som helst och man jobbar mycket, där det finns risker att man till exempel gör illa sig, du får ju inte ut nånting, ingenting täcker ju. Det är av den anledningen det är bra att jobba vitt, bara för att man har skydd och saker som täcker en liksom. Men när man jobbar lite extra knäck sådär, svarta pengar är aldrig fel som åker rakt ner i fickan liksom. Tror jag inte någon tycker. Men sen om alla skulle börja göra det så det är ju därför det är bra att det finns en lag att man inte ska jobba svart.

B konstaterar:

Då skulle ju skatten försvinna, då skulle vi inte ha dom där grejerna...

D fortsätter:

som vi har pratat om. Men sen att många gör undantag det kan jag tycka att...

B tänker så här kring svartjobb:

Men då tycker jag det är bäst i alla fall om typ ungdomar som gör så att du typ jobbar på ett café eller kiosk så svart, alltså det är ju ingen större grej. Men man ska ju typ fortsätta med det resten av sitt liv och bara jobba svart hela tiden, det är skillnad tycker jag. Ok, det är olagligt men jag känner inte att jag gjort ett större brott för, det är inte som att jag har skadat samhället.

C säger att:

Det blir lätt, det kan ju bli lätt att bli utnyttjad. Speciellt om man är ung liksom. Lätt att få tag på svart jobb som har man inte så mycket att säga till om liksom. Och det är typ det enda man kan få när man är femton.

D håller med:

Ja eller jobba inom kommun så får du 34 spänn i timmen. Det är ju det, upp till 17. Vad fan är det då, det är typ såhär sjuka pengar för att jobba så mycket som man gör. Men ändå tycker jag att det är bra att det finns för att det är så många ungdomar som verkligen vill sätt sig in i arbetslivet liksom. Det är skitbra att det finns.

B håller inte riktigt med:

Komma in i arbetslivet tror jag inte det handlar om, det är snarare att ha lite extra pengar i fickan så man kan gå ut på fredag, lördag och onsdag.

Men D vidhåller:

Ja men inte när man är 17 år. Nej 17 vad säger jag, 15. Jag tänker bara när man var 15, 17...Men kanske det där med att man känner sig behövd någonstans liksom. Jag tror det är det med. Sen ska man ju inte dra alla över en kam men jag tror det är många

ungdomar som känner att man vill göra det och tjäna sina egna pengar liksom, inte jämt leva på mamma och pappa.

B konstaterar nu att det i det långa loppet lönar sig att arbeta vitt, hon säger:

Man tjänar ju i egentligen på att göra det vitt, lagligt. Jag skulle hyra en lägenhet nu, skulle jag hyra svart, det skulle bli mycket billigare än vad det är om jag hyr vitt. Men sen om jag hyr den vitt så kan jag sen när jag deklarerar så kan jag få tillbaka 100 kronor per dag för boende och det skulle jag ju inte kunna göra om jag hyrde svart för det finns inget bevis då. Då kan man ju liksom inte lagligt använda det som något ställe man har bott på, då finns det ju liksom inte... Det är samma sak med ett jobb, när man slutar där då finns det inte längre. Så egentligen är det ju, okej det blev inte så mycket dyrare men sen så kommer jag att tjäna på det väldigt mycket i längden.

D håller med:

Mm, så är det ju... I längden gör man ju det.

Efter några spridda kommentarer funderar D över hur man kan ändra åsikt och värderingar i och med att man blir äldre och fått nya erfarenheter:

Men det är just för att man, alltså under dom här åren, det kanske låter skittöntigt men under dom här åren från att man är 17 till 20 år, alltså utvecklingsmässigt alltså det händer ju en otrolig skillnad med allt tänkande. Man tänker ju inte alls som man tänkte när man var 17. Svarta pengar rakt ner i fickan det var ju typ det bästa som kunde hända, annars skattade man bort allting och så satt man där med en hundring kvar liksom. Alltså man tänkte ju bara, svarta pengar då, det var ju bara direkt, skitbra. Allt som man tjänade på, var det bästa. Så att skulle man fråga en 17 åring nu, så skulle dom säga direkt, "Jag skulle lätt vilja jobba svart sju dagar i veckan". Men man kan ju vända på det hela tiden och se det ur olika vinklar, men jag tror att man har mer syn över saken när man blir äldre, så är det ju med allt.

Nästa fråga som Moderatoren ställer låter; **sjukvården, ska den vara skattefinansierad, tycker ni det? Eller ska den vara privat eller ska det finns olika möjligheter?** D svarar först med:

Olika tycker jag! Det ska finnas både och!

B tycker så här:

Alltså det ska i såna fall vara samma utbud av sjukvård, det ska ju inte vara att den bästa sjukvården finns på privatsjukhusen där dom rika människorna kan gå och liksom, jag känner för att operera lite höft idag. Utan att det ska vara samma liksom så att man inte får...nej, jag tycker nästan att det bara ska vara skatt så att alla får samma, för annars kan det ju lätt bli så att dom rika får den bästa sjukvården fast det är egentligen medelklassen som behöver den mesta sjukvården. Då kan det ju bli lätt att om man har råd så får man bra sjukvård och har man inte råd så får man halvdan sjukvård, att dom får vänta i timmar.

D håller delvis med och säger:

Det är sant som du säger men jag tror inte att det har någon skillnad med sjukvården i sig, utan det har väl mer med väntetiden att göra. Alltså vi säger att två är cancersjuka och en har jättemycket pengar så kan den gå till en privatägd och få hjälp så här fort medan den andra står och väntar på köer för att få en operation eller. Alltså att det ska

vara under samma förutsättningar. Men jag tycker inte att det gör någonting att det finns privatägda sjukhus, alltså...

B tycker ändå:

Om det finns privatägda så tjänar dom förmodligen mer pengar än dom som blir betalda av kommunen liksom och då hamnar väl förmodligen dom bästa läkarna på privatsjukhusen och därför får dom rika den bästa sjukvården kanske. Alltså för dom vill tjäna mer pengar och därför hamnar dom på privatägda där dom får bättre lön för att det handlar om större pengar än på dom vanliga sjukhusen.

Men D berättar nu om hur hon ändå tycker att det behövs alternativ, och också privata alternativ:

Som det ser ut idag så tycker jag att det behöver bli mer privatägt, men det finns ju privatägda nu och det är ingenting som, jag vet inte. Tycker sjukvården till viss del är bra. Men jag tycker att den är jävligt dålig också, som ett exempel när socialdemokraterna och moderaterna och allihopa var här och snacka så var det en tjej som prata om att hon hade varit sjuk, var ni där då när vi satt i aulan? Hon hade en knöl i bröstet när hon var ung, kommer du ihåg det? Och att hon hade varit flera gånger till någon läkare i kommun, kommunalt och då hade dom, dom hade inte tagit henne på allvar, hon fick bara lappar hem om tider hit och dit och hon skulle få vänta ett halvår innan det hände nånting och den här knölen bara växte. Och till slut så åkte hon till privatägt och då var det väl någon cysta eller nånting som visserligen inte var farlig men som hade kanske kunnat utvecklas och dom tog bort den på en gång. Och hade inte hon åkt till det här privatägda så hade hon fått väntat i kanske, ja det var väl typ 6 månader eller nånting. Alltså det är ju orimliga tider, då kan det redan vara för sent. Så därför tycker jag att det var väl bara rena turen att det fanns nånting privat då som hon kunde och att det fanns pengar liksom. Men sen det är ju likadant där sen blir det ju orättvist, dom som inte har pengar och har råd att åka dit får ju sitta och vänta.

B funderar kring detta:

...hade en cysta på livmodern och dom har fortfarande inte fått bort den, dom håller på att krångla fram och tillbaka, dom har opererat och det har blivit fel. Och hon har ju...

D säger:

Det är ju det jag menar där blir det ju orättvist för dom människorna som inte har råd att åka till privat då är det ju skitorättvist. Men apropå löner i sjukvården där tycker jag däremot att det är sjuka pengar, alltså dom får inte en krona för det dom gör, jag tycker att det är jättedåliga löner för dom som jobbar inom sjukvården.

A säger så här om sjukvården:

jag vet inte hur det är idag men jag tycker att det är bra som det är...Kanske för att jag själv inte har haft några problem och fått vänta i ett halvår. Men som jag har märkt så tycker jag det är helt ok.

D vill tillägga:

Jag måste bara få tillägga det där med löner. Alltså dom människor som verkligen jobbar och har dom mest obekväma och, ja alltså dom jobbar ju nätter, skift. Dom jobbar alltså dygn, för vilka pengar liksom jobbar dom egentligen? Man kan ju nästan säga att en annan som jobbar på Coop Forum liksom har samma pröjs som dom inom

sjukvården. Det är ju dom som gör en insats liksom, det är ju dom som egentligen ska ha bra betalt. Alltså som en sjuksköterska eller undersköterska har väl ändå lägre betalt, undersköterskor. Nej, jag tycker bara att det är jättedåligt att dom får så lite betalt för den insatsen dom gör och arbetstiderna är så obekväma så man borde få mera betalt. Men frågan är bara, har brandmän och ambulansvårdare, har dom samma betalt som dom inom sjukvården liksom? Det är jag nyfiken på att veta om dom har.

A säger:

Jag tror att ambulansmän har samma betalt som sjuksköterskor ungefär, dom är också sjuksköterskor i bil. Fast dom får inte mycket mer betalt än vad vanliga sjuksköterskor i sjukhusen får. För att bli ambulansförare behöver man bara gå en kurs, där behöver man inte ha någon 3 års utbildning.

D säger:

Inte för att bli förare, nä, men för att bli vårdare. Men frågan är om brandmän om dom har mer betalt än vad, det är likadant där om jag jobbar inom vården eller vad man säger och dom gör också en stor insats. Men undra om inte dom får bra mycket mer betalt.

A undrar:

Alltså hur mycket tjänar ungefär en läkare i Sverige?...Alltså om man kollar på till exempel Norge, visst har dom högre valuta än vad Sverige har men alltså deras läkare tjänar i alla fall det dom förtjänar. Dom kanske tjänar kanske 70 000 kronor i månaden.

D säger:

Det finns det ju vissa som gör här också.

A fortsätter:

Ja, men vissa där, sjuksköterskor i Norge, det är därför så många utbildar sig till sjuksköterskor och undersköterskor och sen flyttar till Norge för att jobba. Där kanske dom får 30 000 kronor i månaden.

D frågar:

Vad får dom här! Jag kan säga att dom har inte?

A säger:

Dom får 20 (tusen), sen efter skatt så får dom 15 (tusen).

Lite senare i samtalet säger D:

Jag måste bara säga vad jag hörde på radion i morse om en sån sjuk grej. Det var att det är någon som hade startat nåt företag nu som ska ha folk som ska ringa hem till sina sjuka föräldrar, eller gamla mammor och pappor bara för att man själv är så stressad idag och inte hinner ringa sina föräldrar så ska man be, betala 950 eller 995 kronor i månaden till det här företaget som då ringer ut till ens förälder varje dag bara för att höra och småprata lite. Alltså, då börjar jag så här, vad börjar hända med våran värld,?

Snälla, då borde man kanske ta sig en tankeställare liksom, polletten borde väl ramla ner.

B säger:

Då kan man ju inte ha världens bästa förhållande till sina föräldrar från början.

D fortsätter:

Att man ser sig själv så stressad att man inte hinner ringa till sina anhöriga då tycker jag att man borde stanna upp och tänka i livet att vad är det jag vill prioritera, hälsan eller pengar. Alltså för pengar det kan inte ens vara värt så mycket som att man inte ens skulle ha råd att ringa till sin egen mamma när hon är gammal och fråga hur det är med henne. Alltså det är ju så sjukt så det är inte sant, hur man ens kan komma på en sån idé. Jag var tvungen att berätta det för jag tyckte att det var så sjukt.

Moderatorn frågar; **Hur reagerar ni andra på det, jag har inte hört det. Det var väldigt intressant det du berättade. Hur reagerade ni andra på det?** C säger:

Det är väldigt tragiskt att det ska vara så överhuvudtaget.

Och B tycker:

Det låter ju bara sjukt, det måste vara någon som bara...

Och någon i gruppen säger:

Kan man hålla igång det, om man kan det då alltså är det ju helt stört.

B undrar:

Ofta att man sitter där och ringer alltså som en jävla telefon försäljare eller nånting...

D förklarar:

Nä men då skulle man ringa och prata liksom; "Ja hej, hur är det med dig" och....

Men B tycker ändå:

... varför skulle den tanten vilja prata med? Min mamma skulle inte vilja prata med en främmande man som har fått 900 spänn för att ringa och fråga hur hon mår liksom; "Vem fan är du" och lägger på. Det är som att dom blir irriterade utav telefonförsäljare, om dom hade så jäkla tråkigt så skulle dom lika gärna kunna sitta där och prata. ... Alltså man kan ju lika gärna skita i det, skaffa en katt... Den äldrevården som borde finnas, det är ju för dom som verkligen behöver det. OK, att man inte har tid att liksom byta blöja på sin mamma varje dag liksom.

D konstaterar:

Tid är ju ork också.

B håller med:

Tid och ork, men man måste ju fortfarande jobba. Om man inte jobbar enbart med det, det kan man väl välja...

D berättar:

Det är ju likadant med att det finns som nu här i Årsta till exempel, här är det inte bara ett boende för dementa här är det ju även för folk som kanske har bott i stora hus tidigare som inte orkar att sköta tomten, som flyttar in och får lägenheter där men som också har tillgång till att få hjälp om det är så att man behöver det. För jag menar om min mamma nu skulle gå och bli 70-80 år och bli sjuk då har ju jag också en egen familj kanske som jag ska ta hand om. Visst man vill ju ta hand om sina föräldrar men det är likadant där, tiden kanske inte finns. Jag har ju mitt jobb och jag har min familj och hon kanske behöver ha hjälp när jag inte är tillgänglig. Då tycker jag att det är skitbra att det finns utbildade människor som finns där för dom och som kan prata och finnas där. För äldre är faktiskt i stort behov av att prata. När jag jobbade på det där äldreboendet så hade vi fyra frågor som vi skulle ställa dom. Vi satt i två och en halv timme med en dam, hon var typ 90 år och hon babblade om hela sitt liv. Hon tyckte det var hur trevligt som helst att det var unga människor som ville ta sig tid att lyssna på gamla. Hon förstod inte vad vi gjorde där...en människa som jobbar inom äldreomsorgen dom ska tycka att det är kul att lyssna på dom här äldre.

B säger så här:

...min syster jobbar inom äldreomsorgen, det finns ingen tid liksom...Dom bara springer runt ... hon springer ju dagarna i ända liksom...Men alltså det är ju det enda hon gör och det är inte för pengarna ändå som hon började...Som hon sa när jag skulle börja, om man har hjärtat så går det liksom, allting inom äldreomsorgen, bara man är en snäll människa från början så klarar man det. Men hon har ingen tid. I början så hade hon mer tid liksom, men sen har det bara blivit korigare och korigare liksom alltså...

D konstaterar:

Men då är det ju kort om personal det handlar om, att det borde finnas fler människor.

B fortsätter att berätta om sin syster som arbetar inom äldreomsorgen:

Hon jobbar ju på en sån också där det är liksom byta blöja och torka bajs. Dom bor ju där för att dom verkligen behöver hjälp. Sen finns det väl såna som bara vill bo på gruppboende för att dom vill ha andra liksom, att äta med, då borde man ju kunna ha någon som går runt där och kollar liksom också.

D funderar över detta med tid och säger:

...då måste man ju anställa fler som verkligen kan ta sig tid. Men det är ju likadant med dagis. Vi säger att det är fyra fröknar på en avdelning med 30 barn, det är likadant där. Hur fan ska man hinna med och vara överallt? Hur ska man ha tid att sätta sig ner och läsa en bok för ett barn eller hur ska man ha tid för alla dom här grejerna. Det är likadant där, det är för mycket barn med för lite personal.

Att fundera över

Enligt den metodbeskrivning som presenteras i de tre rapporterna har urvalet av respondentgrupper bland annat inneburit, att gruppen av flickor som studerar vid GUC tänkts kunna vara representativa för postmoderna värderingar, det vill säga där individuell frihet och personlig integritet utgör prioriterade och kanske också självklara värden, vilka, i relation till exempelvis traditionalistiska perspektiv, tvingar dessa senare att stå tillbaka. Det individuella självbestämmandet ges företräde framför kollektivistiska hänsyn förankrade hos exempelvis familj, vuxenvärld och samhälle.

Som framgått av tidigare rapporters kommentarer, är emellertid den interpretativa bilden i sammanhanget långtifrån självklar. Visserligen spelar individens integritet och autonomi en avgörande roll för hur respondenterna i nämnda grupp tar ställning i olika värderingsrelevanta frågor, men det är också helt klart att det i deras resonemang förekommer mer traditionalistiska uppfattningar, inte minst när det handlar om barnuppfostran och omsorg om äldre generationer där kollektivistiska värderingar i form av påtalanden av föräldrars och barns ömsesidiga ansvar inte rubbas, än mindre ersätts, av ett ansvar förankrat i samhället, i "det allmänna". (1)

Flickorna i den aktuella respondentgruppen befinner sig, precis som deltagarna i övriga fokusgrupper, i en etiskt och existentiellt relevant rörelse, en process där mönster bildas och formas i en *kulturell korridor* vilken inte reservationslöst kan beskrivas i termer av den ena eller den andra strategin eller bestämningen i värderingsteoretiska termer.

Just frågor som rör föräldrars ansvar för sina barn och vice versa står också i centrum för mycket av det samtal som förs angående "känslan för det allmänna", och det är nog riktigt att hävda att de ståndpunkter och förhållningssätt flickorna här ger uttryck för i mångt och mycket speglar en linje där individualism förenas med kollektivism, där postmoderna värderingar om självbestämmande och autonomi balanseras mot värderingar av modernt och traditionellt snitt med betoning av generationsöverskridande ansvar vilket prioriteras framför ett reservationslöst ansvarstagande på samhällelig nivå.

Redan i inledningen till det aktuella samtalet framhåller D att det visserligen är "klart att det är bra" att dagis och barnomsorg finns, men att "man" – det vill säga föräldrarna – "borde ha barnen hemma så länge man kan". Givet att föräldrars arbetssituation är sådan att detta är ett mål svårt att realisera, anser B att det "i såna fall /är/ arbetet man ska ändra på, inte föräldrarnas insats". Det är således arbetet utanför hemmet, det som utgör en förutsättning för inte minst ekonomisk trygghet, som bör behandlas eller justeras på ett sådant sätt, att föräldrar förmår kombinera ett aktivt yrkesliv med ett engagerat föräldraskap.

Respondenterna diskuterar huruvida två år kan vara en rimlig gräns för hur länge barn bör få vara hemma, men de låser sig inte vid något bestämt fastställande av åldersgränser. Däremot reagerar respondenterna på att det, som D uttrycker det, "är sjukt att man jobbar så mycket och att man inte har råd att vara hemma med sina barn mer än man är idag". Närmare bestämt gäller, enligt D:s mening, följande: "Alltså barn har ju behov av att få träffa andra barn, det är ju självklart, man måste få den här sociala biten och få leka. Men sen tycker jag att barnen får vara på dagis alldeles för länge. Man har för kort och för lite tid med sina föräldrar. Alltså man hämtar barnen vid fem, man stressar hem för att hinna hem och laga mat och barnen äter och föräldrarna är allmänt stressiga hela tiden och sen ska barnen gå och lägga sig, alltså man hinner aldrig liksom... Vissa barn får ju vara på dagis från 7 på morgonen till 5 på eftermiddagen".

Det är uppenbart att D och de övriga i gruppen reagerar kraftfullt mot att föräldrar frånhänder sig ett aktivt och kontinuerligt – och avstressat – föräldraskap, och låter dagis och barnomsorg ta över det ansvar som egentligen faller på dem i egenskap av att det är de som är barnens närmaste vuxna. Man

kan förstås fråga sig vad det är som barnen, enligt respondenterna, härvidlag kommer att – medvetet eller omedvetet – sakna. I det nuvarande samtalet finns nog inte några mer eller mindre explicita ledtrådar till ett svar på den frågan: det kanske handlar om en vardaglig närhet, det kanske har med förutsättningarna för kommunikation att göra, det kan också ha med lugn och frid i hemmiljön att skaffa.

Ser man till vad respondenterna i den kvinnliga GUC-gruppen hade att säga om föräldrars och barns relationer när de i den första rapportens samtal diskuterade familjevärderingar, kan man konstatera att förmedlandet av sådana värderingar som främjar en moralisk och social utveckling hos barnet, framträdde som synnerligen påtaglig. Detta var för övrigt ett av skälen till att flickornas samtal karakteriserades som långtifrån värderingsmässigt entydigt – mycket tydligt förespråkade de vad som kunde kallas ”kollektivistiska” tolkningar av vad ett föräldraskap och ett föräldraansvar bör innehålla och innebära. (2)

Nu för tiden hör man av och till begreppet *kvalitetstid* nämns när man talar om hårt yrkesarbetande föräldrar vilka försöker fylla den begränsade tid de tillbringar tillsammans med sina barn med allsköns intressanta och spännande och gemenskapsbildande aktiviteter. Frågan är förstås om det verkligen är detta barnen behöver och om detta kan beskrivas som prioriterbara tecken på ”kvalitet” i relationen föräldrar-barn? Tänk om det snarare är det tidsmässiga utrymmet som i sig kan skapa förutsättningar för goda relationer, ett utrymme som är väl tilltaget och därigenom förhindrar stress och snabba händelseförlopp – hur kittlande och skojiga dessa än må tänkas vara – ett utrymme som medger tid för samtal och funderingar och ömsesidiga reflexioner vuxna och barn emellan? En tolkning av flickornas ståndpunkt och deras avståndstagande från att låta barn tillbringa alltför mycket tid i ”det allmännas” tjänst skulle kunna formuleras ungefär så.

De här synpunkterna förtar inte det förhållandet att flickorna anser att det är bra och motiverat att samhället erbjuder dagis och barnomsorg – deras kritik handlar mer om ett icke önskvärt överutnyttjande av dessa tjänster. Och när de diskuterar statliga respektive privata organiseranden av sådana tjänster, är det nog rätt så klart att de önskar företräda en linje där det statliga ”allmänna” prioriteras. Överlag tycks de betrakta Sverige som ett slags ”medelsamhälle” – och då i en god bemärkelse. B säger till exempel att det ”känns som om Sverige är ganska neutralt, det finns inte så jättemånga stenrika och jättemånga jättefattiga. Ändå, om man jämför med andra länder, så är det ganska neutralt. Det är liksom anpassat till medelklassen”.

Och C, som ger ett – avskräckande – exempel från USA på hur egenkostnader kan stiga på ett för den enskilde förödande sätt när privatisering av skola och utbildning tagit överhanden, gör en jämförelse mellan Sverige och andra länder: ”För oss är det en sån självklar grej att liksom gå i skolan...som när jag pratade med en från USA och ja hon sa”...Jag fick liksom spendera alla mina föräldrars besparingar för att få komma till skolan överhuvudtaget”. Och vi får betalt för att göra det, men då ser man det som så jävla självklart...i många länder är det inte så, antingen så finns det ingen skola överhuvudtaget eller så får man betala multum för att få gå dit”.

Sverige befinner sig, som C betraktar saken, i ett mellanläge. Det är varken så att det saknas tillgång på skolor eller att det kostar avsevärda belopp att studera vid desamma. Därmed kan också den som lever i Sverige uppleva det som en självklarhet att man ska gå i skolan – och man får ju dessutom betalt för det (C tänker här förmodligen på studiebidrag, kan man förstå).

Upplevelsen av ”det allmännas” tjänster såsom självklara ska nog inte i flickornas synsätt tolkas omedelbart som ett uttryck för bortskämdhet eller likgiltighet. I tjänstemannagruppen såg vi att man varnade för att statens bidrag till den enskilde kan komma att uppfattas vara en självklar – mänsklig – rättighet, med tänkbar påföljd att det personliga egenansvaret naggas i kanten eller rubbas. Ingenting i flickornas samtal tyder dock på att det är en sådan risk de önskar påtala vad gäller allas rätt till utbildning. Snarare handlar nog deras kommentarer om ”självklarhet” i första hand om att svenska ungdomar kanske inte tänker på att alla barn och unga inte har motsvarande rättigheter vad gäller skola

och utbildning, och att de kan få sig en tankeställare när de konfronteras med förhållanden som gäller i andra länder, som i exempelvis USA.

”Det allmännas” tjänster uppfattas också av respondenterna i denna grupp som så viktiga och betydelsefulla, att frågan om skatters berättigande syns besvaras positivt och jakande. B förhåller sig visserligen enligt egen utsägor ovetande i förhållande till hur man ska se på förekomsten av skatter i det svenska samhället, men A konstaterar att ”Jag tycker att skatt är bra faktiskt, man får ju tillbaka mycket av det också. Alltså utan skatt hade vi inte haft skolböcker, maten i skolan, sjukvården, allting kommer ju från skatten. Att det ser ut som det gör ute alltså det är fin miljö, det kommer ju också från skatten. Alltså vi har råd att ha människor som går runt och plockar upp skräp och sånt där, allt kommer ju från skatten”. Och D inflikar att en sådan här inställning medför att människor inte heller ”går och grämer sig över” att si eller så mycket pengar dragits från lönen i skatt, ett påstående som dock inte fullt ut sanktioneras av B.

Vad som är tydligt i flickornas resonemang är att de intar en positiv position i förhållande till ”det allmänna” Sverige, de ger uttryck för en tilltro till att ”det allmännas” åtaganden skapar en trygghet och ett välbefinnande för medborgarna och de illustrerar därigenom också ett ”modern” perspektiv på statens eller samhällets eller ”det allmännas” åtaganden gentemot de människor som lever och verkar i dess kontext och sammanhang.

Var kommer då några ”postmoderna” värderingar in i bilden? Har flickorna helt lämnat de perspektiv där personlig frihet, integritet och autonomi stod som prioriterade referenspunkter för ett gott och utvecklande liv?

Det tycks, för det första, som om flickorna vill mena att de strukturer av trygghet och välbefinnande ”det allmänna” skapar och formar, samtidigt ger utrymme för personliga och individuella friheter och handlingsmöjligheter. ”Som man ser det”, säger D, ”lever vi ju väldigt fritt och väldigt bortskämt. Jag vet inte om det finns länder där det finns regler att man inte får gå på vissa ställen eller visa sig, alltså. Men jag tror att Sverige har väldigt fritt”. ”Det allmänna” medger således ett handlingsutrymme som inte på avgörande sätt begränsas av hämmande regelverk – åtminstone när det handlar om rörelsefrihet i det offentliga rummet. Allemansrätten tillerkänner den enskilde en frihet att fysiskt ta sig fram och ska sin väg, välja var man ska gå och hur man ska styra kosan.

För det andra betyder detta förstås inte att friheten att handla som man vill är obegränsad. Samhällslivet styrs av regler på ett sätt som naturlivet inte gör – till exempel ska det arbete man utför och de inkomster man tjänar redovisas enligt gällande regelverk. Hur ska man då se på individens möjligheter att bryta mot dessa regelverk? Bör individens frihet eller ett kollektivistiskt, regelstyrt ansvar prioriteras?

Flickorna ser nackdelar med att jobba svart – vilket är det ”brott” som diskuteras i samtalet. Den som utför svartjobb – och inte minst ungdomar – kan själva förlora mycket på det. Det är ”lätt att bli utnyttjad” konstaterar C – vilket då väl knappast ger uttryck för ett principiellt avståndstagande från svartjobb, utan snarast för ett konsekvensetiskt ställningstagande enligt vilket effekterna av det aktuella brottet mot gällande regelverk kan bli negativa och nedslående för den som utför det.

D menar för sin del att de kommunalt organiserade arbeten unga erbjuds för att komma in i arbetslivet visserligen är underbetalda - ”det är typ såhär sjuka pengar för att jobba så mycket som man gör” – men ändå ”bra”, just därför att de kan förmedla en bild av det professionella arbetslivet och utgöra en tänkbar sluss ut i detsamma. Och D tycks också mena att det här är en inställning som mognat fram hos henne. När hon var 17 var hon mest intresserad av att få så mycket pengar som var möjligt för det arbete hon utförde, och då fanns inte de kritiska reflexioner kring svartjobb som hon senare i livet, några år därefter, ser och ger uttryck för.

Man kan nog – kanske lite enkelt och rakt – säga som så, att den aktuella respondentgruppens deltagare har en ”genuint positiv känsla för det allmänna”. Här finns en tilltro till att samhället lägger

en fast och någorlunda allmän grund för att människor ska kunna leva ett gott och värdigt liv. Visserligen har flickorna, som vi sett, kritiska synpunkter att framföra med avseende på hur vissa människor hanterar denna grund – till exempel genom att överutnyttja dess tjänster och därmed, som sägs vara fallet med vissa småbarnsföräldrar, lägga ett alltför stort ansvar på samhället vad gäller omsorg och omhändertagande av barnen.

Man kan nog också, om man vill använda den terminologi som varit närvarande i de olika rapporterna, konstatera att flickorna tycks ge uttryck för ett grundläggande ”modernt” perspektiv på ”det allmännas” ansvar och omfattning, parerat eller balanserat gentemot i första hand ett ”traditionellt” perspektiv på ansvarsrelationen föräldrar – barn. Att ett ”postmodernt” förhållningssätt inte i det aktuella sammanhanget syns få så många eller så tydliga uttryck, behöver förstås inte alls innebära att det skulle saknas. Vi har sett det komma till uttryck i tidigare samtal kring familjevärderingar inte minst. Men så som resonemanget för närvarande utvecklar sig, spelar de postmoderna infallsvinklarna och förhållningssätten en mer undanskymd roll – vilket är intressant att notera, inte minst med tanke på att gruppen ifråga valts ut just för att representera ett postmodernt värderingsperspektiv!

Det här intrycket rubbas inte när man ser närmare på de avslutande inlägg och repliker där vård och äldreomsorg diskuteras. Flickorna är visserligen inte motståndare till privat finansierad och organiserad vård och omsorg – tvärtom! D ger ett exempel på en kvinna som flera gånger sökt vård i ”det allmännas” tjänst men utan att lyckas, och som först när hon kom till en privat vårdinrättning fick den hjälp hon behövde. D anser också att privata alternativ till den allmänna eller offentligt finansierade sjukvården kan vara motiverade, inte minst med tanke på att väntetiderna därigenom kan kortas.

B menar dock att sjukvården bör vara allmänt tillgänglig, offentligt finansierad och rättvis på det sättet att ingen till följd av bättre ekonomiska förhållanden eller omständigheter också kan få bättre eller mer kvalificerad vård: ”Alltså det ska i såna fall vara samma utbud av sjukvård, det ska ju inte vara att den bästa sjukvården finns på privatsjukhusen där dom rika människorna kan gå och liksom, jag känner för att operera lite höft idag. Utan att det ska vara samma liksom så att man inte får...nej, jag tycker nästan att det bara ska vara skatt så att alla får samma, för annars kan det ju lätt bli så att dom rika får den bästa sjukvården fast det är egentligen medelklassen som behöver den mesta sjukvården. Då kan det ju bli lätt att om man har råd så får man bra sjukvård och har man inte råd så får man halvdan sjukvård, att dom får vänta i timmar”.

Det finns kanske här nyanskillnader i ett och annat inlägg vad gäller den offentliga vs den privata vården, men i stort ger flickorna uttryck för ett ”modernt” förhållningssätt: staten, eller ”det allmänna”, ska utan att skapa interna olikheter eller orättvisor tillhandahålla god vård till samtliga medborgare. Till detta kommer en synpunkt – i synnerhet uttalad av D – att människor som arbetar inom vården, och då inte minst sjuksköterskor och undersköterskor, har alltför dåliga löner betraktade i relation till det betydelsefulla och för många människor avgörande arbete de utför.

Det finns emellertid, avslutningsvis, en punkt vad gäller vård och omsorg där respondenterna tycks lämna ett ”modernt” förhållningssätt till förmån för ett ”traditionellt” – och här kan man nog se detta som en spegling av det som de tidigare gav uttryck för när det handlade om föräldrars överutnyttjande av barnomsorg. D berättar att hon samma morgon som samtalet förts har hört ”en sån sjuk grej” på radion: ”Det var att det är någon som hade startat nåt företag nu som ska ha folk som ska ringa hem till sina sjuka föräldrar, eller gamla mammor och pappor bara för att man själv är så stressad idag och inte hinner ringa sina föräldrar så ska man be, betala 950 eller 995 kronor i månaden till det här företaget som då ringer ut till ens förälder varje dag bara för att höra och småprata lite. Alltså, då börjar jag så här, vad börjar hända med våran värld? Snälla, då borde man kanske ta sig en tankeställare liksom, polletten borde väl ramla ner”.

D:s förmedlande av denna nyhet möts av de övriga med dystra kommentarer: det sägs vara ”sjukt”, ”stört” och ”tragiskt” att på nämnda sätt göra en vardaglig kommunikation med äldre till en affärsidé där anhöriga – barnen till de äldre – för en summa kan friköpa sig från ansvaret för sina föräldrar. B är

inne på att det kanske kan vara människor med dåliga relationer till föräldrarna som skulle vilja utnyttja denna tjänst – men anser liksom övriga att idén är dålig: ”Min mamma skulle inte vilja prata med en främmande man som har fått 900 spänn för att ringa och fråga hur hon mår liksom; ”Vem fan är du” och lägger på. Det är som att dom blir irriterade av telefonförsäljare, om dom hade så jäkla tråkigt så skulle dom lika gärna kunna sitta där och prata...Alltså man kan ju lika gärna skita i det, skaffa en katt...Den äldre vården som borde finnas, det är ju för dom som verkligen behöver det. OK, att man inte har tid att liksom byta blöja på sin mamma varje dag liksom”.

Just bristande tid och ork bland barn till gamla föräldrar, fångade i ett yrkes- och ett eget familjeliv, är ett förhållande som – insiktsfullt, måste man säga, av dessa flickor som själva inte ännu hunnit ut i arbetslivet – kommenteras. Det är tydligt att de gamlas omsorg och välmående ställs högt på dagordningen, också om barnen inte har tid och ork att alltid finnas tillhands. I sådana fall måste man tänka sig äldreboenden som ger utrymme för kommunikation, att de gamla känner sig sedda och blir väl bemötta. B tycker sig ha sett hur hennes syster, som arbetar inom vården får det allt ”körigare” och därmed också allt mindre tid att stanna upp för att kunna ge de gamla den tid och omsorg de behöver. Och D utvecklar tankarna kring de äldres behov av omsorger i relation till den ökade stressen i samhället och bland de gamlas barn i form av ett exempel: ”jag menar om min mamma nu skulle gå och bli 70-80 år och bli sjuk då har jag ju också en egen familj kanske som jag ska ta hand om. Visst man vill ju ta hand om sina föräldrar men det är likadant där, tiden kanske inte finns. Jag har ju mitt jobb och jag har min familj och hon kanske behöver ha hjälp när jag inte är tillgänglig. Då tycker jag att det är skitbra att det finns utbildade människor som finns där för dom och som kan prata och finnas där. För äldre är faktiskt i stort behov av att prata. När jag jobbade på det där äldreboendet så hade vi fyra frågor som vi skulle ställa till dom. Vi satt i två och en halv timme med en dam, hon var typ 90 år och hon babblade om hela sitt liv. Hon tyckte att det var hur trevligt som helst att det var unga människor som ville ta sig tid att lyssna på gamlingar. Hon förstod inte vad vi gjorde där...en människa som jobbar inom äldreomsorgen dom ska tycka att det är kul att lyssna på dom äldre”.

Vad som framgår med önskvärd tydlighet i resonemangen ovan är, att barn, enligt de unga respondenterna, har ett grundläggande ansvar för sina gamla föräldrars omsorg och välbefinnande. Ett – kollektivistiskt – uppfattat ansvar tycks det vara fråga om: man lämnar inte sin gamla mamma eller pappa i sticket när hon eller han inte längre orkar sköta sig själv. Samtidigt ser respondenterna att nutidens samhällsliv och samhällsmönster inte alltid medger att barnens tid för de gamla räcker till. I det läget är ”det allmänna” tjänster i form av – god – omvårdnad och omsorg att föredra. Det är inte fråga om att sätta in gamla människor på institutioner där de inte får synas, inte höras, inte lyssnas till. Tvärtom – som D påpekar: det ska vara en personal som har både tid och personlig förmåga att vara, finnas till, i relation till äldre människor, som ska finnas på plats i ”det allmänna” tjänst riktad till äldre människor. (3)

På samma sätt som respondenterna menade att barnomsorg i sig är någonting bra, tycks de kunna se att äldreomsorg är det. Det betyder inte att ett personligt ansvar för egna familjemedlemmar lastas över på samhället, på ”det allmänna”. Snarare är det så att detta ”allmänna” griper in och finns tillhands där enskilda individers tid och möjligheter för att ta ett personligt ansvar för familjemedlemmar, de må vara små barn eller gamla föräldrar, inte finns eller räcker till.

Slutsatsen blir att flickorna i GUC-gruppen har ett fokus inställt på ett modernt perspektiv, med utrymme för framför allt traditionalistiska inslag. Den *kulturella korridorens* processer där traditionellt balanseras mot icke traditionellt befinner sig i rörelse. Och vi kan nog också tillåta oss att konstatera, att den bild som någon eventuellt kan ha av en unga människors oförmåga att leva sig in i äldres situation, behov och önskan om ett värdigt och rikt liv, inte i det just kommenterade samtalet tycks finna ett enda stöd eller en enda ens aningsvis verifierande association.

Noter

1. Jfr den första rapporten rörande samtal kring familjevärderingar s 95ff!
2. Ibid s 97f.

3. Flickornas samtal, och den grundläggande inställning de i det ger uttryck för, vilket riktas åt ett både ”modernt” och ”traditionellt” perspektiv, speglar nog också ett vidare och mer offentligt samtal kring vård och omsorg i det postmoderna samhället egentligen kan och bör innebära. Ett bidrag till detta offentliga samtal har Göran Rosenberg lämnat i *Plikten, profiten och konsten att vara människa*, Albert Bonniers förlag, Danmark 2004.

SFI-studerande män med kort utbildningsbakgrund från hemlandet

Det är tre män som deltar.

Moderatorn inleder med att fråga; **Vad tänker ni på när jag säger den offentliga sektorn, den allmänna. Och tittar på den här bilden också?** C börjar med att fråga:

Menar du statliga?

Moderatorn bekräftar och förtydligar; **Ja det kan vara staten som har det och det kan vara kommunerna. Och om ni ser här vad tänker ni på?** B börjar med att säga:

Det är naturligt när man drar in pengar via skattebetalarna, att man måste hjälpa samhället med olika aktiviteter. Det finns ett ämne som är mycket viktigt som inte tas upp i den här bilden, Linné. Den här människan är större än bilden, hans verk, för mänskligheten, klassificeringen av blommor och växter. Men den är kopplad till pengar, du nämnde inte han.

B funderar kring bilden av sedeln med Linné på som också fanns på kollaget. Han fortsätter sen och säger:

Det borde finnas en balans och den balansen borde finnas i ett sånt samhälle. Att man drar in pengar, skattebetalarnas pengar, och ser man på andra sidan, man spenderar dessa pengar...det borde vara naturligt i det här samhället.

Moderatorn frågar; **Och hur tycker du att det är i Sverige?** B fortsätter:

Väl organiserat samhälle tar hand om dom äldre och barn, nödvändiga resurser finns för alla. Utbildningen är utmärkt och ett vackert land också.

C säger så här:

Skattesystemet gör nytta för samhället. Det är sant att skatterna är höga men på andra sidan i gengäld får samhället ta del av det.

Och A säger:

Jag vill prata om den militära institutionen. Jag vill det lite paradoxala angående den militära institutionen och den militära sektorn. Ett land med demokrati och med mänskliga rättigheter och etcetera. Hur kan det gå ihop med att man levererar vapen till resten av världen så som Amerika och etcetera?

Moderatorn säger här; Jag kommer **inte att svara på frågor här utan ni får prata med varandra runt frågorna.** C svarar då:

Sverige är ett industriland, saknar naturresurser såsom olja etcetera. Där utnyttjas sitt kunnande genom att utveckla vapen och försörja sig, det är inget fel på det.

A tänker så här kring detta:

För min del det är alltså att ett land bör ha en försvarsindustri att försvara sig i, försvara sig vid behov. Men att det utnyttjas av andra och gör ondska i världen, det är det jag funderar över. Jag vill gärna fråga vid det här tredje tillfället varje gång vi får en ny bild, idag om Svenska samhället. Vad är avkastningen, vad är den positiva avkastningen av alla dessa möten?

Moderatorn svarar här; **Ja, och då är det ett projekt som Lise-Lotte Gustafsson har på våran avdelning. Man vill få igång en diskussion om värdegrunden och man funderar hur ska man bäst när det kommer nya invandrare och flyktingar till Sverige, hur ska man få igång funderingar runt sin egen värdegrund och den Svenska värdegrunden.** A säger:

Efter dessa möten märker ni att det finns liksom närhet, närhet av tankar av dom här kulturella och värderingen. Är dom nära, jag hoppas att det är mot den positiva riktningen. Märker ni sånt?...Jag menar att det ska leda till något positivt, jag menar att den tiden som vi tillbringar här ska vara konstruktiv och det hoppas jag på, det är det jag menar.

På en fråga från Moderatorn kring om de vill ta del av rapporterna från dessa intervjuer svarar först B:

För min del så vet jag vad jag har sagt och tagit del av, inte viktigt.

Men A tycker:

Jag skulle vara tacksam och få ta del av detta, för att åtminstone jämföra med andra åsikter. Kanske mina åsikter är inte värdiga så det kan vara av nyfikenhet jag är intresserad, gärna.

A ber här om Moderatorns namn och säger sedan:

Det skulle vara intressant att våra kvinnor borde delta i såna projekt för att kunna kommunicera och dom har en annan bild på tillvaron och värderingar.

Moderatorn berättar; **Tanken var att det också skulle vara en grupp med bara kvinnor men av någon anledning som jag inte riktigt vet varför så blev inte det av.** A säger om detta:

... kvinnornas synpunkter är mycket intressantare för det är dom som är involverade i våra samhällen med såna frågor och vad gäller barnuppfostran, familjen och etcetera. Dom är mer intressanta än karlarna.

Moderatorn säger här; **Jag säger att jag inte ska ha en egen åsikt, men jag säger ändå att i Sverige är det ju så att båda föräldrarna ska engagera sig i förskola, skola, äldreomsorg och allt, så att vi är nog angelägna att få med män och kvinnor.** På detta svarar B:

Det är riktigt och det borde vara så i ett friskt samhälle att båda deltar i tillvarons aktiviteter.

A säger:

Ett fritt samhälle, ett lyckligt samhälle bör båda könen delta. Sådana samhällen som bara ena parterns synpunkter styr och dominerar, det vill säga karlarna, du ser såna samhällen kollapsa i slutänden.

Moderatorn frågar nu; **Men finns det några mera synpunkter på dom här offentliga verksamheterna?** C säger då:

Jag har en liten kommentar eller synpunkter; biblioteket. Vi är från samhällen som inte läser och så...

Moderatorn undrar; **Kan du utveckla det där lite mer hur du menar det?** C fortsätter:

Det här behovet det ligger väldigt lagrat i våra samhällen. Och när vi får tillfällen som idag här och allt är tillgängligt som bibliotek, vi läser inte.

A berättar:

Våra situationer som vi har, vi springer efter vardagliga behov och kämpar. Låter oss inte kanske att kunna utveckla oss att läsa och skriva och vi hoppas att våra barn får kunna läsa.

Moderatorn frågar då; **Hur tror du att möjligheterna ser ut för era barn, kommer dom att uppskatta och kunna utnyttja böcker tror du?** C svarar:

Våra barn kommer att ta del av det här, jag ser mina barn, en är nio åringen, nej förlåt mig, går i nian och hon lånar böcker från biblioteket och den andra går årskurs fyra. Jag är avundsjuk att jag inte fått den här möjligheten, jag hade inte den här möjligheten. Syskonen dom lånar. Om vi hade dom här tillgängliga resurserna, då kunde våra situationer blivit bättre, kulturellt, socialt etcetera.

A säger så här:

Det system som vi har, förtrycket och från regeringar och krigen hela tiden, det är det som förhindrade oss kanske.

C säger också:

En far är försörjaren i familjen som försörjer 10 medlemmar i en familj. Knappt han har möjligheterna att försörja att barnet klarar själva studierna lite högre uppåt. Det är individen som måste fixa allt detta. Systemet gör inte det här, pappan måste göra det, det, det. Och en person klarar inte det. Här i Europa och i Sverige staten erbjuder mycket.

A säger nu:

Dom här äldre, som våra äldre, dom jobbar livet u. Vid 40-50 års ålder dom är knäckta av den här stressen i jobbet och försörja och ta ansvar för allt. Dom är sjuka, vid 40-50 års ålder dom har krämpor här och där men ändå dom går till jobbet och detta kan leda i sin tur att omgivningen, deras barn mår inte bra för att föräldrarna inte mår bra. Det finns välbärgade familjer och äldre kvinnor men på andra sidan du ser en 35 åring, sliten, ser ut som en 85 åring av trötthet.

Moderatorn frågar; **Känner ni till nånting om Svenska äldreomsorgen?** C börjar med att svara:

Det finns mycket tjänster för dom, det finns äldreomsorg, det finns olika hem åt dom. Hemma kan dom få omgående alla resurser, medicinering hem till sig själva.

C pratar om äldreboenden och om hemtjänst. A funderar så här:

Det är en sak som jag funderar över ofta, dom här äldre när dom är i stort behov av er när dom är väldigt sjuka. Hos oss det är sant att resurserna finns inte men det finns också en omgivning runt om dom, dom har alltid någon nära. Det funderar jag över när det är akut hjälp. Jag har en granne, en äldre, mitt emot, när jag inte ser henne i balkongen eller fönstret börjar jag tänka att det har hänt nånting. Men vi får inte här gå och knocka på dörren och kolla. Det är det jag funderar över.

A säger att han inte tycker att han får gå och se till sin gamla granne som han kan oroa sig för när han inte sett henne på ett tag. B talar om storfamiljer:

En liten kommentar vad det gäller stora familjer; vad gäller stora familjer det är farsan och morsans ansvar om dom ska ha många barn eller inte. Det borde räcka med 1 till 2. Vi är inte vana att avlägsna föräldrar, det är mänskligt svårt för oss. Naturen, mänskligheten, djuren, tillväxten att plocka dom från deras miljö och placera dom på ett annat ställe, för mig det är svårt att smälta, det är inte värdigt.

Här vill Moderatoren kommentera; **Jag vill bara förklara hur det är, att dom flesta äldre har ju ett eget boende innan dom blir gamla och sjuka, så det är annorlunda från start. Den äldre plockas inte från någon familj utan den plockas kanske i så fall från sitt eget hem till ett gemensamt boende. Men jag förstår att det som är annorlunda det är ju att man inte bor ihop i flera generationer över huvudtaget i Sverige, inte heller när, vi gör det inte i nåt tillfälle i livet.** C säger om detta:

Vi är vana vid det.

Vi är vana att bo i storfamiljer säger C och Moderatoren berättar; **Klart att det förekommer att man har sin mormor och farmor boende hos sig när dom blir lite äldre, men då kommer dom flyttande när dom blir lite sämre.** C säger nu:

Här också det är mycket farligt att lämna en ensam äldre person hemma när båda måste arbeta. Båda måste göra sina åtaganden, så det är farligt för den sjuka gamlingen att vara kvar så någon måste ta hand om det

Moderatoren frågar; **Så det blir svårt i Sverige menar du även för den som har sin gamle förälder hemma så måste mellangenerationen gå och arbeta.** C svarar:

Det är inget fel på det egentligen för dom här individerna har många åtaganden och många, dom har ansvar också så dom måste gå till sina jobb så det är inget fel på att man remitterar, att man får hjälp av sociala myndigheter, äldreomsorgen etcetera för att kunna ta hand om den här äldre personen. Absolut, jag ser inte något fel på det...Alltså deras barn måste gå till arbete. Dom har jobb som dom måste sköta. Men i våra länder, förlåt jag glömde den, att det finns många som är sysslolösa och finns i hemmet och kan ta hand om det, här finns det inte det. Hos oss är minst antal medlemmar i familjen sju, alltid finns någon tillgänglig för den äldre eller den sjuka.

A säger om detta:

Jag tror att vederbörande, den äldre, säkert har arbetat och betalt skatt och har pension så vid sån ålder borde man få någon typ av hjälp i äldre dagar, jag tror det. Våra traditioner är mycket grymma, våra traditioner gör att när en mor eller en mormor eller vi säger dom äldre, sonen kan inte stå till förfogande, kan inte tillfredställa hennes behov, då blir någon besviken. Att mormor eller farmor tar illa vid va...

C säger nu:

det är att här finns skydd, det här skyddet som samhället bidrar utöver familjens medlemmar. Om familjemedlemmar gör inte det, sonen eller barnbarnen, men samhället här har ett skydd för den äldre.

Moderatorn går nu vidare och säger; **Då tänkte jag föra in en diskussion på det allmänna och offentliga rummet. Alltså torg, parker, allemansrätt. Känner ni till begreppet allemansrätt?** C svarar:

Skogen, biblioteket

Och B säger:

Sjöar allting sånt.

A säger:

Stränder

Moderatorn förtydligar; **Vad jag menade var att det är ingenting vi betalar från våra skatter. Men vad som betalas med skatter det är ju sådana här bord som är uppsatta i parker, det kan finnas grillplatser. Är det här någonting som ni känner till eller?** Alla tre svarar unisont:

Ja.

Moderatorn frågar; **Och använder?** Varpå C svarar:

Där vi bor har vi egen gård med egen grillplats och ett ställe för barnen också.

Nu frågar Moderatorn; **Men allt det här vi har pratat om är ju sånt här som bekostas av våra skatter som vi alla bidrar med. Har ni några synpunkter på det, att det betalas med skatt, skulle det vara bättre tyckte ni om man betalade det via försäkringen?** A börjar denna gång med att svara:

Skattesystemet är bättre att ta hand om det här. Det är bestämda belopp som man betalar och det är obligatoriskt också. Det är nödvändigt för staten för att kunna klara sig.

Moderatorns nästa fråga lyder; **Sedan finns det ju någonting som heter svart arbete. Känner ni till det, att man arbetar svart.** Alla tre svarar:

Vi känner till det ja.

B säger så här:

Det är ett stort problem att en del inte kan arbeta på grund av för mycket svart arbete.

C säger:

Staten kommer att förlora intäkter på ena sidan, på andra sidan själva individen har ingen trygghet och kan inte ta del av trygghetssystemet.

Och A säger:

Det sorgliga i detta är att företagare, bland annat restauranger men inte bara det utan andra företag som är industrier som gör sådär, är ett sätt att smita från skatten. Och för

det andra är exploateringen av dom här anställa, det är för sorgligt. Enlig mig är att jag tycker att den här typen av arbete är som en liten, liten, liten tumör i samhället vilken bör åtgärdas för det kan bli värre i framtiden. För samhället eller staten borde kunna hitta en sysselsättning för individer så att dom inte vänder sig och blir utnyttjade av sådana arbetsgivare.

Moderatorn frågar nu; **Ja vad får vi fler för tankar runt det offentliga.** A säger så här:

Jag har kanske nämnt detta tidigare i ett annat sammanhang, det sorgliga med den här offentliga sektorn är att man tänker efter då och då att det finns individer med speciell kompetens med speciell utbildning, ingenjör, läkare etc. Det finns barriärer, eller kamisch, som betyder omringa kan man säga att man inte kan komma in. Då får man andra jobb så som städare eller diskare istället. Att ni som är offentliga personer, är en länk med samhället och med företagen och med olika förvaltningar och måste hjälpa till på traven att vi dom här människorna som är invandrare som kommer hit ska få komma in och arbeta. Vi vill gärna arbeta och inte bara när man söker, lämnar ansökan att han heter Mohammed eller Said eller någonting sådant och bara läggs undan, att ge lite utrymme för andra också.

Det finns murar säger A som gör det svårt för människor som kommer till Sverige, också de med höga utbildningar, att ta sig in i samhället och få ett jobb. A fortsätter med:

Arbetet är bästa sättet, inte bara enligt mig, man är liksom sakkunnig när man hör och lyssnar och läser att arbetet är det bästa sättet till integration. Att integrera vilket gör att samhället, integrationen blir positivt och kan generera mycket.

Moderatorn går tillbaka till kollaget; **När jag tittar på den här bilden kommer jag på en bild som vi inte har berört alls och det är sjukvård.** C börjar med att säga:

Att beställa tid är det värsta, väldigt lång fram i tiden, är det man får.

Och A säger:

Akuten är ett problem i sig, akutmottagningen. Folk lider av akut... Detta med lång tid.

C tycker att:

För min del när det gäller tandvården, det tog ett år tills jag kom till en tandläkare. Bara en halvtimmes behandling, det tog ett helt år att få själva behandlingen.

Ett helt år tar det att få en tid till tandläkaren berättar C. A tänker att:

Kanske beror det på brist på läkare, jag vet inte.

Men C tycker ändå att:

Men bemötandet är mycket fantastiskt, det är mycket behagligt. Läkaren kommer och presenterar sig, värdig behandling, men problemet är när man får tid.

A berättar om en privat händelse:

Min egen erfarenhet, min fru för ett par månader sedan, hon har kroniska astmabesvär, så vi vände oss till akutmottagningen från klockan fem på eftermiddagen till klockan två på natten. Så kom doktorn och doktorn var envis och han vägrade skriva ut antibiotika till henne så vi återvände hem och efter ett par timmar blev hon värre och

jag ville ta henne till akuten så jag frågade henne och hon tackade nej, ”Hellre dö hemma än att vända mig till akutmottagningen”. Dagen efter tog vårdcentralen hand om henne, hon fick syre och hon fick antibiotika, hon fick fullständig hjälp. Samtidigt som dom konstaterade hela tiden att hon borde fått den här behandlingen hos dom i natt. Resurserna finns med teknik, med utrustningarna på sjukhuset, allting, men sen när vi kom hit fick vi veta att på akutmottagningen får man vänta 4 till 5 timmar minst...I normala fall kan man vänta några dagar ja. Jag har magbesvär men jag vänder mig inte till akutmottagningen för att jag har en egen läkare som ger mig kontinuerlig behandling.

Att fundera över

Den sista och enda återstående gruppen av respondenter när det handlar om temat ”känslan för det allmänna” utgörs av till Sverige relativt nyanlända personer, företrädesvis arabisktalande vilka beskrivs som ”sfi-studerande män med kort utbildningsbakgrund från hemlandet”.

I tidigare rapporter har också en kvinnlig sfi-grupp och en grupp av sfi-studerande män med *lång* eller *längre* utbildningsbakgrund funnits representerade, och i det sammanhanget har vi kunnat se att den förstnämnda gruppen i relativt hög utsträckning gett uttryck för värderingar av icke traditionellt slag, jämfört med de båda övriga. I den nuvarande rapporten föreligger inte förutsättningar för ett sådant jämförelsematerial, men vi kan nog rätt så tydligt se att ett konstaterande av förekomsten av icke traditionella värderingar föreligger också när det gäller ”känslan för det allmänna”.

I de båda tidigare rapporterna uttryckte de sfi-studerande med kort utbildningsbakgrund både en relativt positiv syn på olika uttryck för det postmoderna svenska samhället, inte minst när det handlade om genusrelaterade värderingar – samtidigt som kritiska ställningstaganden formulerades gentemot strukturer i de mer traditionella samhällen vilka nämnda personer lämnat. Det kanske skulle kunna ligga närmare tillhands att identifiera sådana argumentationsvägar och reflexioner när det handlar om dels familjevärderingar och dels värderingar rörande förhållandet religion – politik – makt, områden som inte sällan berörs i det allmänna samtalet kring mångfald, jämställdhet och demokrati. Men hur är det då med ”känslan för det allmänna”? Vilka uppfattningar kommer i detta sammanhang till uttryck bland respondenterna i den aktuella gruppen?

Man kan relativt omgående i samtalet notera, att respondenterna ifråga förespråkar en positiv och bejakande hållning gentemot skattefinansierad välfärd. ”Det är”, hävdar B, ”naturligt när man drar in pengar via skattebetalarna, att man måste hjälpa samhället med olika aktiviteter” – och han fortsätter så småningom att utveckla sina reflexioner med hänsyn till begreppet *balans*: ”Det borde finnas en balans och den balansen borde finnas i ett sånt samhälle. Att man drar in pengar, skattebetalarnas pengar, och ser man på andra sidan, man spenderar dessa pengar...det borde vara naturligt i det här samhället” – en reflexion som följs av konstaterandet att ”Väl organiserat samhälle tar hand om dom äldre och barn, nödvändiga resurser finns för alla. Utbildningen är utmärkt” – och så inflikar B dessutom att det är ”ett vackert land också”.

C betraktar också den svenska skattemodellen i ett positivt perspektiv. Visserligen kan man, säger han, konstatera att skatterna är höga – ”men på andra sidan i gengäld får samhället ta del av det”. ”Skattesystemet gör”, säger C, ”nytta för samhället” – och här kan man nog betrakta hans och B:s synpunkter som uttryck för ett ”modernt” förhållningssätt, på så vis att samhället – ”det allmänna” – förutsätts ta ansvar för omsorgen om inte mins barn och gamla, att en grundtrygghet därmed förankras på samhällsnivå och att en sådan solidaritet med dem som inte för egen del kan ta fullt ansvar för sin livssituation, som de som är antingen alltför unga eller alltför gamla för detta, sanktioneras. Den demokratiska värdegrundens värden – och då inte minst solidaritetsvärdet - figurerar här implicit som referenspunkter (1), och ”det allmänna” tycks uppfattas som den instans eller auktoritet vilken

tillskrivs en övergripande funktion vad gäller åtagandet för att för samtliga medborgare, och då inte minst de som av ett eller annat skäl har särskilda behov, upprätthålla en god och värdig levnadsnivå.

Det här betyder inte att respondenterna okritiskt betraktar hur ”det allmännas” medel används. Precis som var fallet med tjänstemannagruppen, finns i den nu aktuella gruppen en uttalad kritik mot hur nämnda medel används i relation till försvars- och vapenindustri. A har svårt att se hur ett demokratiskt land som Sverige, där mänskliga rättigheter har en framskjuten plats, samtidigt kan odla en vapenindustri av mer eller mindre omfattande slag: ””Ett land med demokrati och mänskliga rättigheter och etcetera. Hur kan det gå ihop med att man levererar vapen till resten av världen så som Amerika och etcetera?”.

C kontrar här med att framhålla att Sverige ”saknar naturresurser såsom olja” och att han inte kan se att det är felaktigt att då ”utnyttja...sitt kunnande genom att utveckla vapen och försörja sig”, en invändning som dock inte övertygar A som visserligen kan se att ett land behöver en vapenindustri för det egna försvaret, men inte, som han uppfattar det, för att det ska kunna ”utnyttjas av andra och gör/a/ondska i världen”.

A och B diskuterar här en fråga som – givetvis – inte är ny, och en fråga där meningarna kan gå isär beroende på hur man uppfattar att ett förankrande och ett försvar för demokrati och mänskliga rättigheter verkligen kan inkludera ett framställande och en export av vapen. Många skulle nog med A vilja ifrågasätta den etiska – och kanske också den logiska – konsekvensen i ett sådant förhållningssätt. Hur är det möjligt att på både nationell och internationell nivå argumentera för demokrati och mänskliga rättigheter, när man samtidigt genom en aktiv och exporterande vapenindustri sanktionerar förfaranden och hanteranden av konflikter och oroshärdar med våldsamma metoder? Å andra sidan kunde andra debattörer – med B – invända, att Sverige bör använda sig av och odla sitt tekniska kunnande, och kanske skulle man dessutom vilja göra vissa reservationer när det gäller exporten av vapen och försvarsmateriel: man önskar kanske förankra regelverk enligt vilka vissa (demokratiska) men inte andra (odemokratiska) nationer accepteras som mottagare i nämnda exportrelationer.

Frågan om svensk vapenindustri är inte en stor och avgörande fråga i det samtal som i den aktuella respondentgruppen förs rörande ”känslan för det allmänna”. Snarare kan den betraktas som ett tecken på att den positiva grundinställning till samhällets ansvar för människors väl och ve, inte innebär att en frånvaro av kritik och kritiska synpunkter skulle vara gällande. Om nämnda grundinställning rotas i övertygelsen om alla människors rätt till ett gott och anständigt liv, är det relevant att ställa frågan hur en sådan rätt – på moraliska grunder – kan relateras till en verksamhet vilken skapar utrymme för osäkerhet om hur den universella rätten ifråga, inte bara i ett svenskt utan också i ett globalt perspektiv, kan tillvaratas och vårdas.

Intressant är, för att gå vidare i samtalet, respondenternas framhållande av att kvinnor borde ges ett stort utrymme i diskussioner kring värderingar om exempelvis barn, familj och omsorgsfrågor – ”dom har en annan bild på tillvaron och värderingar”, hävdar A, och fortsätter: ”kvinnornas synpunkter är mycket intressantare för det är dom som är involverade i våra samhällen med såna frågor och vad gäller barnuppfostran, familjen och etcetera. Dom är mer intressanta är karlarna”.

Här kan man notera att A skiljer mellan manliga och kvinnliga ansvarsområden – i synnerhet med referens till de (mer traditionella) samhällen han och övriga respondenter i gruppen lämnat bakom sig. Erfarenheter, insikter och kunskaper som skulle kunna föra samtalet vidare utmed konstruktiva vägar besitter kvinnorna genom sin närhet till vardagens liv och omsorger i förhållanden till barn, nära och kära. Det här är en inställning som kanske inte alls behöver innebära att A vill distansera sig från detta erfarenhets- och kunskapskomplex eller att han anser att det är *bra* att kvinnorna, men inte männen, behärskar det. Poängen är dock att han, *givet sakernas tillstånd och den historia han och övriga respondenter i gruppen tycks bära med sig*, finner att kvinnorna har mer att ge när det kommer till samtal om värderingar i barn-, familje- och omsorgsperspektiv än vad männen har.

I den första rapporten – om samtal kring familjevärderingar – refererade vi till forskarna Yvonne Hirdman respektive Carin Holmberg för att ringa in en terminologi med hjälp av vilken ”isärhållandet” av könen, eller en ”differentiering” mellan dem och deras respektive tilltänkta roller, kunde förmedla en förankring för en genusrelaterad analys. Vi citerade också Holmberg när hon säger att ”I vårt samhälle är det kvinnor som antas vara empatiska och omsorgs- och relationsorienterade. Det är kvinnor som förväntas förstå andra, d v s det förväntas av kvinnor att de gör rollövertaganden. Det uppfattas som en kvinnlig egenskap. Denna kvinnliga egenskap är kopplad till de könsliga tolkningsramarna och ingår i kvinnors självuppfattning. Ett brott mot dessa förväntningar kan uppfattas som ett brott mot kvinnligheten av både kvinnor och män. Vi kan tolka det asymmetriska rollövertagandet som uttryck för kvinnors frivilliga underordning. Annorlunda sagt kan det asymmetriska rollövertagandet ses som ett uttryck för mäns frivilliga överordning”. (2)

Kan A:s reflexion rörande kvinnors större benägenhet och förmåga att bidra konstruktivt och kunskapsbaserat till ett samtal kring värderingar om barn och omsorg förstås i ljuset av Holmbergs kategorisering? Naturligtvis finns i hans resonemang såsom en förutsättning ett tudelat rollansvar, en ”asymmetrisk” modell för vad män respektive kvinnor gör och förväntas göra i förhållande till barn, till familj och närmaste omgivning. Men det finns, kan man nog på goda grunder hävda, knappast några explicita vändningar eller formuleringar vilka skulle kunna tolkas som om A också ville förankra dessa rollfördelningar i ett generellt och kanske cementerat ”könsligt” förhållande. Det finns skäl för att bedöma A:s inställning så, att han tänker sig att en sådan här rollfördelning ser ut som den gör givet det historiska perspektiv där hans och medrespondenternas bakgrund utgör ett bärande faktum. Han tänker sig att denna fördelning av ansvar och åtaganden är föränderlig, därför att den ger uttryck för värderingar som inte är, och inte behöver vara, evigt giltiga. Det är så man bör förstå hans beskrivning av ett ”fritt samhälle, ett lyckligt samhälle bör båda könen deltar” och hans avståndstagande karakteristisk av följande alternativ: ”Sådana samhällen som bara ena partens synpunkter styr och dominerar, det vill säga karlarna, du ser såna samhällen kollapsa i slutänden”.

A:s synpunkter får stöd också av B som menar att det är ”riktigt och det borde vara så i ett friskt samhälle att båda deltar i tillvarons aktiviteter”. Både A och B ger således uttryck för en genusrelaterad ståndpunkt enligt vilken ansvaret och engagemanget i barns omsorger bör delas av både män och kvinnor – tvärt emot vad som varit fallet i de samhälleliga kontexter där de har sina rötter.

I föregående rapporters samtal visade respondenterna i den aktuella gruppen, som sagts tidigare, på en genusmedvetenhet som tycks ligga väl i linje med en sådan här läsning. Det syns således vara en icke traditionalistisk förståelse av föräldraansvar och föräldraomsorg som A och B önskar företräda – och de gör det mot bakgrund av ett kritiskt förhållningssätt gentemot de traditionella strukturer som sägs präglade livet i de samhällen där de har sin bakgrund, samhällen som, för att tala med B:s terminologi, inte är ”friska”.

Som framhålls i kommentaren till de resonemang respondenterna för kring ”känslan för det allmänna”, finns i detsamma en vinkling på begreppen *individualism* och *kollektivism* vilken sticker ut därför att den inte riktigt faller in i de karakteristiker som vanligtvis ges av dessa begrepp. Det är C som gestaltar denna vinkling när han pekar på det individuella ansvar en manlig familjeförsörjare har i en traditionalistisk samhällsmiljö: ”En far är försörjaren i familjen som försörjer 10 medlemmar i en familj. Knappt han har möjligheterna att försörja barnet klarar själva studierna lite högre uppåt. Det är individen som måste fixa allt detta. Systemet gör inte det här, pappan måste göra det, det, det. Och en person klarar inte det. Här i Europa och i Sverige staten erbjuder mycket”.

A faller in i den nedslående beskrivningen av hur ett alltför stort ansvar läggs på en enda person – mannen, maken, fadern – med påföljden att vederbörande åldras snabbare, blir stressade och rentav sjuka. En genusrelaterad analys av den här beskrivningen skulle kunna bli oerhört intressant, med tanke på att det de sfi-studerande männen här gör är att kritisera ett traditionellt könsstämmande – inte bara därför att kvinnorna där får spela en underordnad roll – utan också och inte minst därför att den aktiva och ansvarsdominerande roll som läggs på männen hävdas vara orimlig, ja närmast outhärdlig. Ett ”friskt” samhälle, för att tala med B, låter människor oavsett kön dela på bördorna. En part måste

inte slita ut sig lika litet som en annan måste finna sig i att vad gäller beslut och riktlinjer för det gemensamma livet vara konsekvent underordnad.

Respondenterna i den aktuella gruppen formulerar på grundval av egna erfarenheter en samhällskritik gentemot en traditionell genusbaserad tudelning eller separation i roller och uppgifter, vilken gestaltar och uttrycker ett förtryck av *båda parter, både kvinnor och män*. Det här är en intressant vinkling. Inte bara kvinnorna utan också männen har goda och övertygande skäl för att vilja förändra orättvisa, genusbaserade förhållanden. Här kommer respondenternas ”modernism” in i bilden. Staten - ”det allmänna” – tänks gå in och frigöra från förtryck genom att de åtaganden som sanktioneras omfattar också omsorger om barn och gamla. Ett ”modernt” förhållningssätt kontrasteras mot ett ”traditionellt”.

Just i omsorgen om de äldre – ett tema som ju också berördes utförligt i det samtal som fördes mellan GUC-flickorna – pekar respondenterna i den aktuella gruppen på hur viktigt det är att samhället, ”det allmänna”, tillgodoser grundläggande behov. Precis som GUC-flickorna påtalar de manliga sfi-studenterna att det kan vara svårt för yrkes- och förvärvsarbetande, vuxna barn att ta hand om sina föräldrar. C framhåller att ”Vi är vana att bo i storfamiljer”, men sådana stora familjer där heller inte var och en är sysselsatt med annat utanför hemmet förekommer inte i Sverige: ”...i våra länder...det finns många som är sysslösa och finns i hemmet och kan ta hand om det, här finns det inte det. Hos oss är minst antalet medlemmar i familjen sju, alltid finns någon tillgänglig för den äldre eller den sjuka”.

I det svenska samhället ser familjestruktur och familjeliv ut på ett annat sätt, och C tycks inte ha något att kritiskt anföra med avseende på de konsekvenser som följer gällande vuxna barns ansvar för sina gamla föräldrar: ”Det är inget fel på det egentligen för dom här individerna har många åtaganden och många, dom har ansvar också så dom måste gå till sina jobb så det är inget fel på att man remitterar, att man får hjälp av sociala myndigheter, äldreomsorgen etcetera för att kunna ta hand om den här äldre personen”.

Återigen tycks ett ”modernt” förhållningssätt bryta in och kontrastera gentemot ett ”traditionellt”. Samhället har ett ansvar att gripa in och hjälpa enskilda – äldre, vuxna och barn – när behov föreligger. Sådana behov kan uppkomma till följd av de strukturer som gäller i det svenska samhället vad gäller familje- respektive arbetsliv, och det finns inte skäl för att kritisera den som upplever sig vara i behov av ”det allmännas” tjänster när det gäller till exempel omhändertagande av gamla människor eller små barn. Tvärtom är det så den allmänna – ”moderna” – strukturen ser ut. Och den kan inte kritiseras för att lägga ett alltför stort ansvar på enskilda individer – vilket ansågs vara fallet när det handlar om mer traditionella samhälleliga kontexter. Den ger snarast uttryck för ett samhälle som inte är ”sjukt” i den meningen att ”det allmänna” fransäger sig ansvar, vilket då istället skjuts över på enskilda individer utan obegränsad tid och obegränsad ork att axla detta ansvar.

Det kan vara värt att understryka, att gruppen av sfi-studerande män inte på något särskilt utmärkande sätt avviker från övriga grupper när det handlar om ”känslan för det allmänna”. Samhällets ansvar och åtaganden för att människor ska kunna leva på en rimlig och värdig levnadsnivå poängteras, på samma gång som den enskildes ansvar för barn och för äldre tillskrivs en roll – men en roll som, till följd av dets strukturella ramar inte minst ett engagerat yrkesliv sätter, kan behöva stötts av ”det allmännas” armar. En skillnad gentemot tidigare grupper skulle kunna vara att de till Sverige relativt nyanlända männen i sin argumentation och sitt förhållningssätt tydligt markerar ett avståndstagande från strukturer och förhållningssätt de har en nära erfarenhet av i de samhällen de lämnat, och låter detta avståndstagande utgöra en brygga till en positiv övergång från traditionella till moderna värderingsmönster.

De aktuella respondenterna förhåller sig, som sagts ovan, dock inte okritiskt gentemot det moderna Sverige där ”det allmänna” intar en central och omfattande position i människors liv. Således vänder sig respondenterna mot svartarbete, inte minst därför att de personer som utför sådant arbete hamnar i en utsatt position men också därför att skatter undanhålls staten. En annan kritik som framförs uttalar A när han påpekar hur svårt det kan vara för människor med rötter i andra länder att få arbete i

Sverige. Det svenska samhället tar helt enkelt inte vara på de kompetenser och kunskaper många till Sverige invandrade besitter: ”det sorgliga med den här offentliga sektorn är att man tänker efter då och då att det finns individer med speciell kompetens med speciell utbildning, ingenjör, läkare etc. Det finns barriärer, eller kamisch, som betyder omringa kan man säga att man inte kan komma in. Då får man andra jobb så som städare eller diskare istället. Att ni som är offentliga personer, är en länk med samhället och med företagen och med olika förvaltningar och måste hjälpa till på traven att vi dom här människorna som är invandrare som kommer hit ska få komma in och arbeta. Vi vill gärna arbeta och inte bara när man söker, lämnar ansökan att han heter Mohammed eller Said eller någonting sådant och bara läggs undan, att ge lite utrymme för andra också”.

A tar här upp ett välkänt ämne – hur ska man lyckas undvika att människor med rötter utanför det svenska samhället ska kunna komma intill på arbetsmarknaden, hur ska man lyckas motverka den diskriminering som kan ta sig uttryck i att arbetssökande människor med icke svenskklingande namn rensas bort redan i ett initialt skede av processen? Ska man låta sökandes identiteter och namn vara avkodade i ansökningsförfarandet? Hur kan man på en mer grundläggande nivå motverka diskriminerande behandling i arbetslivet?

Det här är ett ämne som inte här kan utredas – än mindre försöka lösas – närmare, men som, tyvärr, med största sannolikhet kommer att behålla sin aktualitet framöver. Det är klart att man ofta syns vara dålig på att utnyttja de kompetenser som till Sverige anlända personer har – det är det A åsyftar när han exemplifierar med att människor med kunskaper på olika områden blir hänvisade till arbeten vilka inte förutsätter exempelvis akademisk utbildning.

Betraktat i relation till ”det allmänna” kan man säga, att de sfi-studerande männen i det aktuella samtalet framhåller samma synpunkter de framhöll i tidigare samtal: människor som kommer till Sverige *vill* lämna sitt bidrag till det gemensamma, det allmänna, bästa, och i ljuset av en sådan uttalad vilja kan det framstå som än mer märkvärdigt om samhället och dess representanter inte sänder några signaler som visar att de faktiskt är intresserade av att ta tillvara denna vilja genom att skapa utrymme för arbete och engagemang i det svenska samhälls- och arbetslivet.

Slutligen ska nämnas, att respondenterna i den aktuella gruppen, precis som några av de övriga, kommenterar svensk sjukvård, det vill säga en del av ”det allmänna” som de flesta människor förr eller senare får erfarenhet av. Man kan konstatera, att respondenterna verkar tycka att det kan finnas bekymmer när det gäller förutsättningarna för att komma intill i denna sjukvård – men att de samtidigt syns mycket positiva när det kommer till det bemötande som väntar där: ”bemötandet är mycket fantastiskt”, säger C, ”det är mycket behagligt. Läkaren kommer och presenterar sig, värdig behandling, men problemet är när man får tid”. Och A ger för sin del ett exempel på hur länge man kan få vänta på behandling – det handlar om hans och hans frus upplevelser när frun var sjuk och tillsammans med maken uppsökte en akutmottagning.

De kritiska röster respondenterna i den aktuella gruppen lyfter fram med avseende på ”det allmänna” ska, som sagt, inte förstås som punkterande den i grunden positiva hållning de har gentemot samhällets ansvar och åtaganden vad gäller människors bästa. Ett ”modernt” förhållningssätt förespråkas framför ett ”traditionellt”. I botten för denna prioritering tycks ligga erfarenheter från de traditionella samhällen respondenterna lämnat. Därmed kan man säga att de på ett tydligt och erfarenhetsgrundat sätt motiverar varför de resonerar som de gör. Och ser man till hur deras ståndpunkter rörande ”känslan för det allmänna” kommer till uttryck, ska man finna att de i flera avgörande avseenden överensstämmer med tidigare respondenter.

Vi har – återigen – att göra med en grupp människor som inte låser sig i en enda värderingsmässig mall. Den *kulturella korridorens* processer lever och rör sig. Därmed kan vi på nytt ha anledning att påpeka att en sådan här rörelse ger goda förutsättningar för en ömsesidigt respektfull och utvecklande dialog med hänsyn till referenspunkter vilka inte genererar uteslutande skillnader, utan också likheter, i människors ställningstaganden och ståndpunkter.

Noter

1. G Zackari och F Modigh: *Värdegrundsboken om samtal för demokrati i skolan*, Regeringskansliet, Stockholm 2000.
2. C Holmberg: *Det kallas kärlek. En socialpsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par*, Anamma Förlag, Viborg 1999 s.77.

Några avslutande tankar och reflektioner

I mitt arbete som projektledare för Kom In och i bearbetning av fokusintervjuerna har några jag fått några funderingar kring saker som kan vara värda att uppmärksamma lite extra:

Gemensam utmaning för vår tid.

De allra flesta av oss som är föräldrar idag har själva växt upp i ett samhälle med andra värderingar än de som råder i Sverige idag. Detta gäller både oss som är födda och uppvuxna i Sverige och de som kommer till Sverige från annat land! Reklamkanaler i TV har bara funnits två decennier och datorvärlden med Internet likaså. Många ungdomar har stora delar av sitt fritidsumgänge i sociala communities på Internet. Våra barn växer alltså upp i en annan verklighet och med andra utmaningar än vad vi själva gjort. Via internetbaserade spel som World of Warcraft och liknande lär våra ungdomar känna människor från andra delar av världen och går in i olika roller och spelar tillsammans i lag där de andra deltagarna kanske inte bara finns i andra städer utan också i andra länder. Våra barns världar har inte samma gränser som våra hade när själva växte upp. Detta är en gemensam utmaning för alla oss som är föräldrar i dagens Sverige vare sig vi är födda i ett traditionellt samhälle eller i ett modernitetens industriland – vi har inte några erfarenheter kring hur de nya internetsamhällena påverkar våra barn och ungdomar. För hur uppfostrar vi barn som inte springer ute, inga bråk på stan och inga droger, men kanske har en dator som står på och som de sitter vid så gott som all ledig tid? Hur mycket koll har vi på våra ungdomar och eventuell nedladdning av musik och filmer? Sådant som idag inte heller är lagligt. Utmaningarna för oss föräldrar idag kan vara mycket annorlunda än utmaningarna föräldrar haft för tidigare generationer.

Ungdomarna idag är också så väldigt mycket mer medvetna om det mesta. Hur kan vi föräldrar behålla vår auktoritet utan att vara auktoritära? Hur behåller vi vår trovärdighet för våra ungdomar när de växer förbi oss inom många av dagens samhälles olika områden?

Övergångar och värderingsförvirring

När ågan förbjöds i Sverige så lärde sig ungdomarna snart på skolorna att lärarna var maktlösa, ja så uttryckte en av personerna i den kristna gruppen det. Han sa också att han upplevde det som att det tagit lång tid innan man inom skolan nu vet vad en lärare inte får men ändå vad de får göra som disciplinära åtgärder. I många sammanhang i Sverige idag så har det skett värderingsförändringar. Som exempelvis blev det på 1970-talet förbjudet med kroppsstraff, åga, och allt fler av samhällets institutioner diskuterar om frihetsberövande straff (som fängelse och kvarsittning) är det mest behjälpliga eller om det istället är mer effektivt i rehabilitering av brottslingar med samhällstjänst och medling och liknande. Nu lever vi i ett samhälle där olika människor kan ha olika uppfattningar vilken metod som är den bästa i uppfostranssyfte och vilket straff som är det mest lämpliga för felaktigt eller olagligt beteende. Samhället befinner sig idag både i en brytpunkt från en värderingskontext till en annan och har dessutom medborgare som med allt från djupt traditionella till starkt individualistiska värderingar. Vilka tankar och känslor väcks t ex en familj där en ungdom gjort ett fel och familjen

förväntar sig att ungdomen ska bli tillrättavisd med ett straff och ungdomen i stället kanske får gå på samtal? Om inte alla känner till de värderingar som ligger till grund för dessa samtal kanske samhällets insatser ibland skapar mer förvirring än stöd och hjälp till familjer?

När barn lever i flera system

När barn växer upp i familjer som har grundläggande skilda värderingar jämfört med t ex de som är dominerande i skolan måste barnen själva hitta strategier för att klara många dilemman. Dilemman som för barnen kan vara av konkret praktisk karaktär som hur man vill klä sig eller vilka man vill umgås med. Men det kan också bli djupare dilemman, barn som älskar sina föräldrar och syskon men också skapar starka och goda relationer till lärare och klasskamrater. När dessa olika system har mycket olika värderingar så kommer dessa barn att få det jättejobbigt. I värsta fall ramlar de emellan de olika värderingssystemen och kommer kanske inte att helt och fullt ta upp något av dem. Som en jämförelse skulle man kunna säga att de varken lär sig sitt ursprungsspråk eller det svenska språket utan skaffar sig tillsammans med andra ungdomar ett eget ungdomsspråk, egna värderingar. Så föds gäng med vilsna ungdomar som inte litar på att vi vuxna tar vårt ansvar och bygger broar så att de kan färdas mellan familjesystemet med den kulturen till majoritetssamhällets värderingar och kultur. Barn som känner att deras föräldrar inte respekteras och tas på allvar i detta samhälle, även om dessa barn själva skulle vara mycket duktiga i skolan, kan också känna besvikelse på det samhälle som svikit föräldrarna. När vi vuxna inte tar tag i dessa frågor, både lokalt och globalt, så blir det framför allt våra barn som blir lidande!

Skolans sak eller de vuxnas?

Mycket av det arbete som idag sker med värderingar sker inom skolans värld. Organisationer som BRIS och poliser o s v besöker både ibland dagis och framförallt skolor för att berätta för barn om deras rättigheter som individer. Om detta inte parallellt sker med att de vuxna, barnens föräldrar, bjuds in till samtal kring värderingar, kommer det att bli barnen som blir bärande av olika värderingsskillnader. Kanske det borde vara de vuxnas sak i första hand att föra dessa samtal kring värderingar som också berör våra barn.

Problemformulering

I avsnittet Bakgrund till projekt Kollektivism möter Individualism och till fokusintervjuerna beskrivs att Sverige är ett land där det under de senare decennierna skett en mycket stor förändring i människors värderingar och vi är idag det land där folket ger uttryck för att ha världens mest individualistiska värderingar. Detta samtidigt som det varit en stor migration till Sverige också från utomeuropeiska länder där människor många gånger har traditionella och ibland också patriarkala värderingar. Att det kan uppstå utmaningar i mötet mellan människor med olika värdegrunder kan komma till uttryck på olika sätt som exempelvis;

- Folkhälsoproblem. Det finns indikationer som visar att människor som lever i flera värderingsvärldar också lever i en stress som innebär mer utsatt hälsa.
- Förekomst av okunskap och diskriminering från majoritetssamhället gentemot de grupper som har mer traditionella värderingar.

Frågan blir alltså hur människor i olika grupper i det svenska samhället idag ser på begreppet familj.

Syfteformulering

Syftet med undersökningen har varit att;

1. se om det finns en spridning i Sverige i dag kring värderingar kring begreppet Känslan för det allmänna Sverige
2. sätta dessa tänkta skillnader i värderingar i relation till teorierna kring modernitet och postmodernitet.

Resultaten kommer sedan också att användas som underlag för metodutveckling inom projekt Kollektivism möter Individualism.

Frågeställning

Denna rapport täcker det tredje av tre teman som valts för att lyfta fram en tänkt spridning av värderingar kring individens roll i familj och samhälle i Sverige idag. De första temana var;

1. **Familjen.** Vad är en familj, individens roll i familjen, jämställdhet och könsmaktsordning i hemmet. Partnerskap och homosexuella mm.

Och

2. **Makt/politik/Gud/.** Politiskt styrelseskick i relation till Gud och kyrka. Jämlikhet, jämställdhet och demokrati på samhällslig nivå.

Och temat för denna sista rapport som grundar sig på kartläggning av värderingar kommer att behandla;

3. **Känslan för det allmänna Sverige.** Det offentliga rummet, den offentliga sektorn, de offentliga medlen. Denna fråga gäller enbart förhållandena i Sverige.

Som underlag för samtal i det tredje temat, Känslan för det allmänna Sverige, användes ett stimulimaterial i form av ett kollage. Kollaget är sammansatt för att väcka många olika associationer till vad detta ämne kan täcka, se bild 2.

Bild 2. Kollage skapat av Lise-Lotte Gustafsson för att stimulera till samtal kring känslan för det allmänna Sverige.

För temat Känslan för det allmänna Sverige, såg intervjuguiden ut som nedan. De tre första frågorna var obligatoriska och skulle diskuteras i alla grupper. Övriga frågor ställdes efter behov. Grupperna var utöver de tre obligatoriska frågorna fria att själva välja det som de tyckte var intressant och viktigt att diskutera.

Intervjuguide för temat Känslan för det allmänna Sverige

Hur ser du på den offentliga sektorn; alltså t ex socialtjänst, skola, barnomsorg, äldreomsorg osv?

Hur ser du på de offentliga medlen; alltså kommunal skatt, statlig skatt, moms osv?

Hur ser du på det offentliga rummet; alltså t ex torg, parker, allemansrätten som gör att man kan plocka bär och svamp i skogar och bada i sjöar och hav?

Är det okej att jobba "svart"?

Ska sjukvård, tandvård, äldreomsorg, barnomsorg, skolor och så vidare vara skattefinansierat eller bör det vara kopplat till t ex privata försäkringar eller t o m betalas privat?

Begreppsdefinitioner

Kollektivism.

I detta sammanhang används begreppet för att beskriva värderingar i förindustriella traditionella samhällen. I dessa samhällen finns inte någon utbyggd byråkrati eller något socialförsäkringssystem för invånarna. Här är varje person beroende av sin släkt, sin klan, i det fall personen skulle behöva någon form av ekonomiskt eller socialt bistånd. Det är släkten som träder in som socialförsäkringssystem. Detta innebär att varje släkt och klan behöver hålla de ekonomiska systemen intakta och resonemangsåktenskap blir en sak för släkten för att behålla ägor och egendomar inom familjen. Respekt för de äldre och för Gud och Kyrkan är mycket viktigt i samhällen som är kollektivistiska.

Individualism.

I översättningar som gjorts till svenska över resultat från World values survey används begreppet *emancipativa frihetsvärden* (Pettersson & Esmer, 2005) i stället för individualism. I World values survey beskrivs utvecklingen mot ökad individualism som något enbart positivt, vilket det inte görs i denna rapport. Värderingarna mot ökad individualism upplevs av många människor som något jobbigt och något som kan vara ett hot både mot familjestrukturerna men också i förlängningen mot hela samhället. I denna rapport används begreppet individualism med både den positiva innebörd som Inglehart m fl lägger i begreppet och som innebär att människor blir mer altruistiska än egoistiska med ökad personlig integritet men jag inkluderar också ord som ”dokusåpavärderingar” i begreppet som står för en mer vulgäryttring av individualismen. Personlig integritet är mycket viktigt.

Traditionellt samhälle.

Ett traditionellt samhälle är ett förindustriellt samhälle. Det kan också beskrivas som ett bondesamhälle. Här råder kollektivistiska värderingar där stor tilltro finns till auktoriteter. Kyrkan och gud är mycket viktiga i detta samhälle. Att få många barn är nödvändigt för familjernas fortlevnad. Resonemangsåktenskap hör till dessa samhällen.

Modernt samhälle.

Ett modernt samhälle är här detsamma som ett industrialiserat samhälle. Här råder moderna värderingar som inkluderar kärnfamiljen som norm. Män och kvinnor har kompletterande roller i äktenskapet. Här är det en trygg ekonomi och tydliga normer som värdesätts. Tron på vetenskapen har för många ersatt tron på Gud och kyrkan.

Postmodernt samhälle.

Ett postmodernt samhälle är ett samhälle som efter industrialisering alltmer övergått till att vara ett tjänste och servicesamhälle. Det uttrycks också i termen Kommunikationssamhälle. Här är det postmoderna individualistiska värderingar som råder.

Metod

Kvalitativ metod med intervjuer i fokusgrupper.

För att kartlägga värderingar kring Känslan för det allmänna Sverige så valdes fokusgruppsintervjuer som metod. En fokusgruppsintervju går till så att en utvald grupp pratar med varandra inom gruppen kring ett givet tema och stimulimaterial (Wibeck, 2000). Tre frågor var obligatoriska i alla grupper som i övrigt skulle diskutera kring vad de själva tyckte var viktigt. Fler frågor fanns vid behov. På detta sätt kom det att bli semistrukturerade fokusgruppsintervjuer.

Två testgrupper

Före genomförandet av fokusgruppsintervjuerna så testades stimulimaterial och frågor av två testgrupper. Den första var en grupp med arabisktalande män i introduktion och då användes också tolk. Den andra gruppen var tjänstemän på chefsnivå, inom Uppsala Kommun. Dessa testintervjuer ledde till att ett kollage, för temat makt, ändrades med tillägg av bilder. De bakgrundsvariabler som var tänkta att antecknas för varje respondent valdes att inte ha med då personer i testgruppen med nyanlända gav uttryck för frågor kring varför dessa skulle med. Tänkta bakgrundsvariabler var kön, ålder, födelseland och upplevd grad av religiositet.

Respondenterna för detta tema var

De grupper som intervjuades var;

- En grupp kvinnliga tjänstemän som alla var över 45 år, inom Uppsala Kommun
- En grupp män från Moskén i Uppsala.
- En grupp kristna med representanter från Livets Ord, Missionskyrkan och Pingstkyrkan.
- En grupp tjejer som läser gymnasieskolans mediaprogram
- En grupp män som läser SFI och som har kort studiebakgrund från hemlandet.

Urval

Urvalet av personer till de grupper som diskuterade värderingar skedde med teorierna kring modernitet och postmodernitet som grund. De grupper som valdes för att representera mer traditionella värderingar var de religiösa grupperna med kristna och muslimer. För att se till värderingar som kan härledas till en tänkt modernitet valdes en grupp tjänstemän som alla var fyllda fyrtiofem år och mer. De mer postmoderna värderingarna valdes att representeras av två en grupp tjejer, som läser mediaprogram på ungdomsgymnasium i Uppsala. Utöver detta valdes också två grupper som är relativt nyanlända i Sverige och som läser SFI, svenska för invandrare, för att se hur deras värderingar står i relation och till de övrigas. Då tolk användes vid genomförandet av dessa fokusgrupper för SFI studerande så var urvalet arabisktalande elever. Detta för att underlätta både rekrytering och genomförande.

Rekrytering av personer till fokusgrupperna

Rekrytering har skett genom att projektledaren/rapportförfattaren tagit kontakt med platser där valda respondenter funnits. Vid kontakt med Uppsala Moské talade jag med en person i moskéns styrelse som sedan var med och valde personer ur församlingen och som också sammankallade dessa till fokusgruppsintervjun. I samtal med Livets Ord talade jag från början med sekreteraren till en pastor som förde frågan vidare och även Livets Ord tog ett principbeslut att delta. De valde också själva ut de den person som kom till intervjun. En av representanterna från Pingstkyrkan tog jag också själv personlig kontakt med och tillfrågade om de ville ställa upp i detta sammanhang. Denna person tillfrågade för denna intervju också ytterligare en person från Pingstkyrkan. För rekrytering av Institutionella, tjänstemän från Uppsala Kommun, talade jag med rektor Åsa Näsström som ordnade en grupp med tjänstemän som sa ja till att delta. För fokusgrupperna ungdomar som läser mediaprogram så hade jag kontakt med rektor Sten Bergman på GUC som ordnade båda grupperna. Sten Bergman ordnade också lokal på skolan och dessa två grupper var de enda som inte skedde i kommunens lokal. För rekrytering av SFI studerande så är det biträdande rektor Eva Grass som ordnade lokal på Eddaskolan och informerade alla lärare om att deras arabisktalande elever skulle informeras att komma till de två informationstillfällena om projektet där jag själv informerade de sammankallade arabisktalande eleverna. Modersmålspedagog Fawzi Salameh tolkade vid dessa båda

tillfällen då jag berättade om bakgrunden till projekt Kollektivism möter Individualism och om de fokusgrupper som jag önskade få deltagare till.

Etiska överväganden

Att undersöka värderingar i olika grupper och att kategorisera dessa kan väcka frågor kring avsikt och syfte. Medvetenhet om detta finns hos projektutförarna med då deltagande i undersökningen är helt frivillig och att man själva väljer att prata om det man själv tycker är viktigt, utöver de tre obligatoriska frågorna, så anser vi att detta inte är något problem. Respondenterna hade också innan intervjuerna fått reda på syfte, se bilaga 1, både skriftligt och muntligt. För gruppen SFI studerande var denna skriftliga information översatt till arabiska och den lämnades till alla i samband med rekrytering på skolan.

Tillvägagångssätt

Sex av intervjuerna skedde i ett av kommunens rum som passade bra för ändamålet då det var ett litet rum utan allt för många intryck (Wibeck, 2000). De två ungdomsgrupperna intervjuades i lokal på skolan. I de två grupperna med SFI studerande användes tolk, vilket ytterligare blev ett moment i fokusgruppsintervjuerna. Alla intervjuer genomfördes med en moderator, intervjuledare, och en assistent. Både moderator och assistent i intervjuerna var personer från Introduktionsenheten i Uppsala Kommun, inklusive jag själv. Inför alla intervjuer så skulle alla deltagare i grupperna ha läst en skriftlig information vilken projektledaren skickat ut till alla i förväg. För gruppen SFI studerande lämnades denna skriftliga information i samband med att jag informerade för att rekrytera respondenter på skolan. Alla intervjuer spelades in på band och transkriberades av en skrivbyrå. Vid intervjuerna fick alla respondenter en bokstav framför sig och assistenten skrev ner denna bokstav och första orden i meningen för att skrivbyrån skulle kunna skilja vilken person som sagt vad.

Teori

Intervjuerna som ligger till grund för denna rapport har i satts i relation till teorierna kring tradition, modernitet och postmodernitet. Beskrivning av dessa tre samhällstyper görs med hjälp av idealtypsmodellen, som är utvecklad framför allt av sociologen Max Weber. Dessa teorier styrks också med resultat från en världsomspännande livsåskådningsundersökning, World values survey (Inglehart, 2005).

Det traditionella samhället

Ett traditionellt samhälle är ett förindustriellt samhälle. Bondesamhället är ett typiskt traditionellt samhälle. I dessa samhällen finns ingen utbyggd byråkrati och inte heller någon kommunal eller statlig social omsorg. Det är i stället släkten som står för hela det ekonomiska och sociala skyddssystemet. Detta innebär att barnen är hemma och hjälper till, med undantag från skolgång, något som inte heller alltid är självklart att det finns tillgång till. De gamla bor kvar i hemmen och tas om hand om av sina barn. Om en kvinna t ex blir änka eller en man skadar sig och blir handikappad så är det släkten som hjälper till både ekonomiskt och socialt. Då det är släkten eller klanen som utgör detta ekonomiska och sociala skyddssystem så är det också viktigt att behålla ägor och resurser inom släkten. Därför är det också ofta de äldre i dessa släkter som bestämmer vilka de unga ska gifta sig med och då kan det också

vara med en kusin eller annan mer avlägsen släkting. Kyrkan och religionen i dessa samhällen har en stark funktion. Många gånger är det också de som står som läroanstalter. World values survey (Inglehart, 2005) har identifierat värderingar som är knutna till dessa samhällen och det är att Gud är mycket viktigt i människornas liv. Det är viktigare att lära barnen i samhället lydnad och religiös dygdighet än att lära dom oberoende och egen autonomi. Barnen måste älska och respektera sina föräldrar oavsett föräldrarnas beteende. Människorna föredrar att ha ett relativt stort antal barn och abort är något som aldrig kan rättfärdigas. Människorna i dessa samhällen har också en stark nationell stolthet och har en stor tilltro och respekt till auktoriteter och starka ledare. Identiteten hänger starkt samman med den släkt man kommer ifrån och var man bor. Det finns tydliga könsroller och den sociala kontrollen är hård. Homosexualitet är inte tolererat i dessa samhällen. Skilsmässor är aldrig försvarbart.

I och med flytt från landsbygden till städerna så har människor brutit med traditionen och i och med industrialismens genombrott så skapades nya städer där industrier hade sina egna områden, bostadsområden skapades och affärsstråk fick sin egen plats. I och med detta är vi nu över i;

Det moderna samhället

Det moderna industrisamhället har präglats av att människor nu inte längre bor på gårdar och i hus där flera generationer bor tillsammans. Kärnfamiljen är den typ av familj som blir idealet i det moderna industrisamhället. Fortfarande har män och kvinnor skilda roller och de är komplementära i sin funktion i familjen. Att gå från tradition till modernitet är också att gå från naturens cykler och in i klockornas och stämpelurens tid (Melucci, 1989). Taylors tidsstudier var ett led i att få industrijobben så lönsamma som möjligt och människor stämplar in i fabriken på tider som är på minuten. En arbetare kan t ex börja klockan 06.57 för att bryta för lunch klockan 11.23 och så vidare. Människor som byter jobb ofta kan bli kallade för ”hoppjerkor”. Skolor blir obligatoriska och det är staten som övertar allt ansvar för dessa institutioner. Äldreomsorgen byggs upp och de gamla bor inte längre hos sina barn eller släktingar. Människorna i dessa samhällen tror alltmindre på kyrkan och Gud och alltmer på vetenskapen. Man värdesätter mer materiell trygghet och förutsägbarhet än personlig frihet (Inglehart, 2005). I detta samhälle hänger identitetsupplevelsen mycket starkt samman med den eller de grupper man identifierar sig med, såsom t ex att vara socialdemokrat eller företagsledare. Det är i dessa samhällen som fascism och kommunism blir möjligt.

Det postmoderna samhället

När en alltmer komplex byråkrati byggs upp kring industrierna så byggs det också ett tjänste och informationsamhälle, eller Kommunikationssamhälle upp. Detta har skapat nya värderingar där det nu inte längre är kärnfamiljen som är samhällets minsta enhet utan det är individen. Jämställdhet mellan könen är något eftersträvanvärt och makarna i en familj är alltmindre komplementära och alltmer autonoma som vuxna individer. Personlig integritet är något mycket viktigt och det ger också en tolerans kring andras rätt att ha detsamma. Med detta försvinner också misstron för homosexuella och deras möjlighet att leva öppet i samhället på samma villkor som övriga (Inglehart, 2005). Då individens självförverkligande nu är viktigare än familjens heliga syfte så är skilsmässor något som inte längre är socialt stämplande för de flesta. Enföräldersfamiljer, styvfamiljer, barn som bor växelvis hos sina föräldrar, singlar som minglar och nya livsstilar blir en konsekvens av denna ökande individualism. Människor som har lätt att byta jobb och inriktning på sitt yrke kallas inte längre för hoppjerkor utan för att vara flexibla. Informationsflödet i dessa samhällen är mycket stort och individen måste själv ta ställning till vilket vetenskapligt rön man vill tro på när det finns flera som är motsättande. Människor blir också mer postmateriella och intresset för till exempel miljöfrågor och för djurrättsfrågor och liknande ökar. Kyrkorna som institution och frågor kring tro och andlighet får alltmindre rum i de offentliga sammanhangen.

Tack!

För att kunna skriva denna rapport har vi många att tacka:

Gun Eldståhl, chef på Introduktionsenheten, har jag haft många samtal med kring svårare och lättare utmaningar i arbetet både när det gäller rekrytering till fokusgrupper och mycket annat. Gun har varit både inspiratör och stöd förutom att vara delaktig i min planering av detta projekt.

Tuomo Niemelä, bitr. chef Introduktionsenheten har varit behjälplig med alla krångliga datorfrågor! Och även Tuomo har fungerat som bollplank, inspiration och stöd.

Flyktingfonden som har finansierat projektet inklusive denna undersökning som rapporten vilar på.

Eva Sandstedt, professor i sociologi är min handledare i detta projekt och var också med i diskussioner kring upplägg. Eva har kritiskt granskat mitt arbete och har haft värdefulla tillägg.

Lars Jansson, EU projektsamordnare i Uppsala Kommun har jobbat intensivt med att lösa de ekonomiska frågeställningar som gjort detta projekt möjligt.

Mina kollegor i vår Interna arbetsgrupp på Introduktionsenheten i Uppsala Kommun som både varit moderator och assistent i alla fokusgruppsintervjuerna som är underlag för denna rapport. De har också varit fantastiskt tåliga i ändringar och genomförande av tider för intervjuer, **Maria Aidoni, Karin Edsjö, Amal Gedi Daghighi, Sylwia Hagdahl, Annika Karimi Valdani, Yvonne Wenell, Johanna Vergara, Monica Wiberg** och **Boel Österlund**.

Lotta Engström har, bland mycket annat, som assistent köpt in inspelningsutrustning och sett till att kaffe och fika funnits till intervjuerna.

Eva Grass, biträdande rektor på Eddaskolan, där all SFI undervisning bedrevs i Uppsala Kommun, har bland mycket annat informerat lärare och skrivit informationsmaterial inför min information till arabisktalande elever i syfte att rekrytera deltagare till fokusgrupper för SFI studerande.

Fawzi Salameh som jobbar som modersmålspedagog på Eddaskolan har bidragit till att rekrytera elever på Eddaskolan till att komma till fokusgrupperna och har också tolkat vid mina presentationer på skolan.

Sten Bergman, rektor, som ordnade både elever till fokusgrupper och lokal på skolan.

Åsa Näsström, rektor på vuxenutbildningen Cederblad i Uppsala, har också stått för rekrytering till en fokusgrupp.

Livets Ord i Uppsala tog ett principbeslut att de ville delta i dessa samtal och bidrog med att två ur församlingen varit med.

Moskén i Uppsala som också tog ett principbeslut om att de ville delta och där sju personer var med.

Och så vill jag framför allt tacka

Alla ni generösa människor som varit deltagande i dessa fokusgruppsintervjuer. Tack för att ni bjudit på era tankar och känslor kring hur ni ser på frågor kring begreppet Familj.

Litteratur

Inglehart, R. & Welzel, C. (2005). *Modernization, Cultural change and Democracy*. New York: Cambridge university press.

Melucci, A. (1989). *Nomads of the present-Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society*. London: Century Hutchinson Ltd.

Pettersson, T. & Esmer, Y. (2005). *Vilka är annorlunda*. Norrköping. Integrationsverkets rapportserie 2005:03.

Wibeck, V. (2000). *Fokusgrupper, Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.

Läs också mer om den världsomspännande livsåskådningsundersökningen World values survey på

www.worldvaluessurvey.com

Bilaga

Information till Er som tillfrågas om att delta i samtalsgrupper kring värderingar, inom ramen för projekt Kom In, Kollektivism möter Individualism.

Projekt Kom In, Kollektivism möter Individualism, är ett projekt inom Introduktionsenheten i Uppsala Kommun och är delfinansierat av Flyktingfonden. Projektets syfte är att öka kunskap och förståelse kring olika värderingar i Sverige och på så sätt minska motsättningar mellan olika grupper. Projektet är indelat i olika faser; Det börjar med en kartläggning i fyra olika målgrupper där värderingar kring familj, makt och det offentliga Sverige kommer att lyftas fram. Del två i projektet är att skapa metod för att underlätta arbetet med människor där olika värderingar möts. Del tre är kompetensutveckling för tjänstemän inom Uppsala Kommun.

Vad är målet med samtalsgrupperna?

Sverige är idag ett land där det finns många olika värderingar vad gäller synen på individens roll i familj och samhälle. I Sverige råder åsikts och religionsfrihet och demokrati. Syftet med samtalsgrupperna är att lyfta fram olika värderingar som finns i Sverige idag.

Vilka kan och får delta i samtalsgrupperna;

Vi har valt ut fyra olika grupper för att få olika värderingar speglade;

- Kommunala tjänstemän
- Ungdomar som studerar media/reklam eller liknande
- Nyanlända invandrare i introduktion
- Personer som tillhör kristna församlingar och/eller en moské

Samtalen kommer att handla om;

Värderingar kring familj, makt och det offentliga Sverige.

Hur kommer samtalen att gå till

Samtalen sker genom så kallade fokusgruppsintervjuer. Det betyder att deltagarna träffas gruppvis om cirka sex personer. Inom gruppen kommer samtal att äga rum kring ett tema som presenteras av samtalsledaren. I samtalet får varje deltagare ge uttryck för sina åsikter. Målsättningen är att de olika grupperna samlas tre gånger under tiden september 2006 till april 2007 för att tala om sina värderingar. Samtalen kommer att spelas in på band. Alla som deltar i dessa samtal garanteras full anonymitet. Samtalsledaren behöver få veta; kön, ålder, födelseland, antal skolår och grad av religiositet.

Om det finns fler frågor så ta gärna kontakt med projektledare Lise-Lotte Gustafsson

Lise-Lotte.Gustafsson@uppsala.se Telefon 018-7271592 och mobil 076-1019996